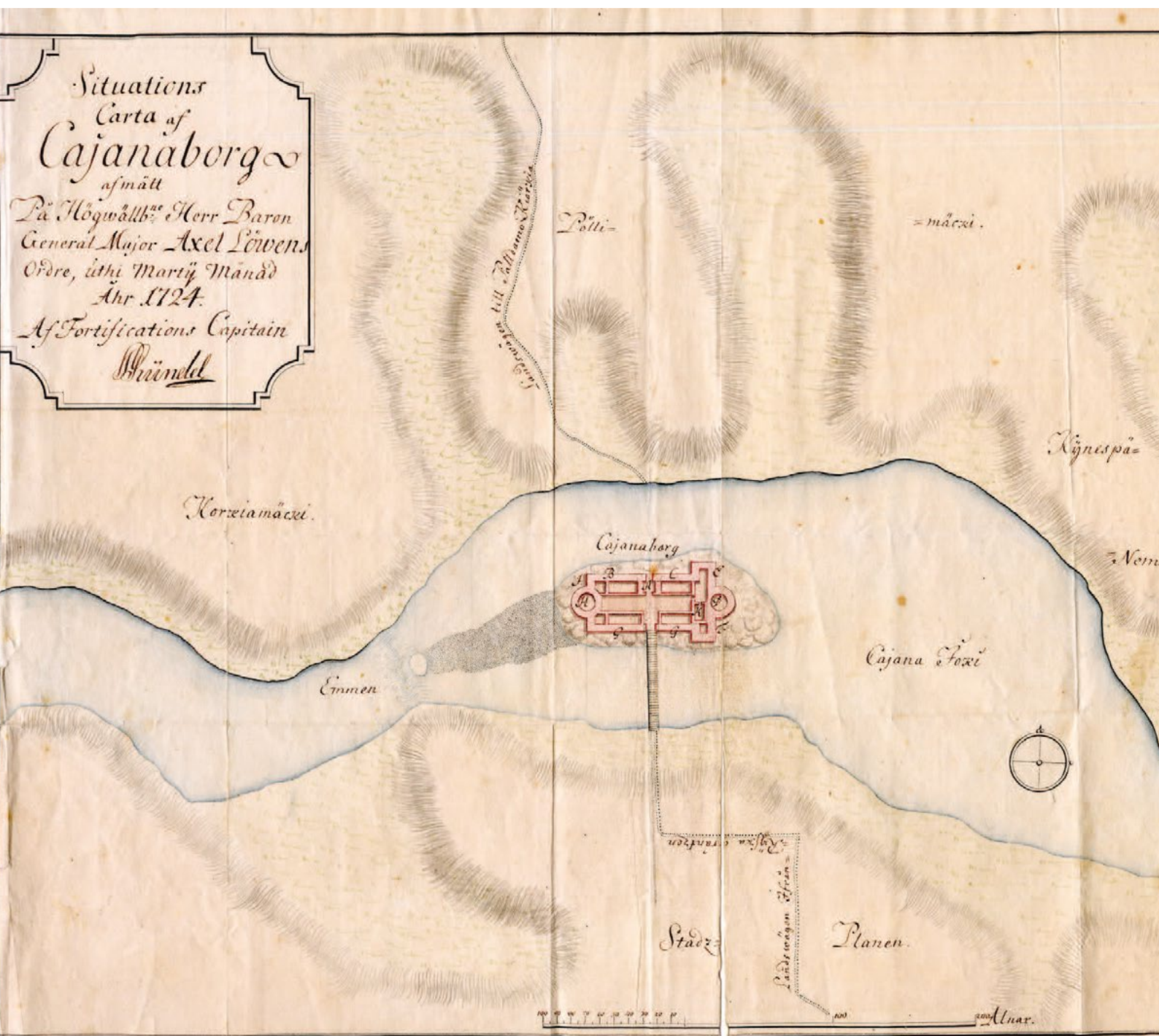

Kajaanin linnan rakennus- ja tutkimus- historiallinen selvitys

Tarja Knuutinen ja Kari Uotila

FM Tarja Knuutinen
FT Kari Uotila
Muuritutkimus Oy

Kansikuva: Grundell, S. J. 1724. Situationscarta af
Cajanaborg afmätt på högwälb:ne herr baron
generalmajor Axel Löwens ordre, : uthi martij
månad år 1724 af fortificationscapitain S.J.
Grundel. Uppsalan yliopiston kirjasto.

Alkuperäistä raporttia säilytetään Metsähallituk-
sen arkistossa.

© Metsähallitus, Helsinki, 2026

ISSN-L 1235-6549
ISSN (verkkojulkaisu) 1799-537X
ISBN 978-952-377-170-3 (pdf)

Tarja Knuutinen ja Kari Uotila

Kajaanin linnan rakennus- ja tutkimus- historiallinen selvitys

Kuvailulehti

Julkaisija	Metsähallitus	Julkaisuaika	17.9.2026
Luottamuksellisuus	Julkinen	Asianumero	MH 7689/2026

Tekijä(t)	Tarja Knuutinen ja Kari Uotila
-----------	--------------------------------

Julkaisun nimi	Kajaanin linnan rakennus- ja tutkimushistoriallinen selvitys
----------------	--

Tiivistelmä

Vuonna 2024 laadittu selvitys kokoaa yhteen Kajaanin rauniolinnan arkeologisen tutkimushistorian ja tiedot linnan rakennushistoriasta. Lisäksi siinä arvioidaan rauniokohteen arkeologista ja rakennusarkeologista potentiaalia tulevaa hoitoa ja restaurointisuunnittelua varten. Selvityksen toteutti Muuritutkimus Oy.

Selvitys perustuu laajaan arkisto- ja kirjallisuusaineistoon sekä aiempiin arkeologisiin ja rakennusarkeologisiin tutkimuksiin. Kajaanin linnaa alettiin rakentaa vuonna 1604 ja sen rakennus- ja muutostyöt jatkuivat 1600-luvun loppupuolelle, jolloin linnan puolustuksellinen merkitys väheni. Tutkimushistoria ulottuu 1800 luvun loppupuolelle, ja sitä käsitellään selvityksessä vaiheittain 1890 luvun ensimmäisistä kaivauksista ja restauroinneista 2000 ja 2020 lukujen tutkimuksiin.

Arkeologisen potentiaalin arvioinnissa todetaan, että suurin osa linnan sisäosien käyttö- ja rakennusaikaisista maakerroksista on todennäköisesti poistettu tai sekoittunut aiempien kaivausten yhteydessä. Paikoin, erityisesti muurien ja väliseinien vierustoilla sekä yksittäisillä piha-alueen osilla, on kuitenkin edelleen säilynyt linnan käyttö- ja rakennusvaiheisiin ajoittuvia kerroksia ja mahdollisia rakenteita. Näiden säilyneisyys vaihtelee huomattavasti pienelläkin alueella.

Rakennusarkeologinen potentiaali arvioidaan suureksi lähes kaikissa linnan osissa. Muurirakenteissa on havaittavissa useita rakennus- ja käyttövaiheisiin liittyviä piirteitä, kuten alkuperäisiä muurauksia, muurien sisällä säilyneitä tai niihin liittyviä puurakenteita, umpeen muurattuja aukkoja sekä perustusrakenteita. Rakennusarkeologisten havaintojen perusteella linnan muurit tarjoavat edelleen merkittäviä mahdollisuuksia linnan rakennushistorian tarkentamiseen.

Selvityksen perusteella Kajaanin linna on arkeologisesti ja rakennusarkeologisesti merkittävä kohde, jonka tutkimuspotentiaali kohdistuu erityisesti muurirakenteisiin ja niiden välittömään lähiympäristöön. Selvitys toimii lähtöaineistona linnan restaurointiperiaatteille.

Avainsanat	Kajaanin linna, linnat, arkeologinen tutkimus, muinaisjäännökset, rauniot, restaurointi
------------	---

Sarjan nimi ja numero	Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A 265		
ISSN-L	1235-6549	ISSN (verkkojulkaisu)	1799-537X
ISBN (pdf)	978-952-377-170-3		
Sivumäärä	72 s.	Kieli	Suomi
Kustantaja	Metsähallitus, Luontopalvelut		

Presentationsblad

Utgivare
Sekretessgrad

Forststyrelsen
Offentlig

Utgivningsdatum
Diarienummer

17.9.2026
MH 7689/2026

Författare

Tarja Knuutinen och Kari Uotila

Publikation

Byggnads- och undersökningshistorisk utredning om Kajaneborg

Sammandrag

En utredning från 2024 sammanställer den arkeologiska undersökningshistorien om borgruinen i Kajana och uppgifter om borgens byggnadshistoria. Dessutom bedöms ruinobjektets arkeologiska och byggnadsarkeologiska potential för den kommande skötseln och planeringen av restaureringen. Utredningen gjordes av Muuritutkimus Oy.

Utredningen grundar sig på omfattande arkiv- och litteraturmaterial samt tidigare arkeologiska och byggnadsarkeologiska undersökningar. Arbetet med att bygga Kajaneborg inleds 1604. Bygg- och ombyggnadsarbetena fortsatte till slutet av 1600-talet, då borgens försvarsmässiga betydelse minskade. Undersökningshistorien sträcker sig till slutet av 1800-talet och behandlas stegvis i utredningen från de första utgrävningarna och restaureringarna på 1890-talet till undersökningar på 2000- och 2020-talet.

I bedömningen av den arkeologiska potentialen konstateras att största delen av jordlagren i borgens inre delar sannolikt har avlägsnats under användnings- och byggtiden eller blandats i samband med tidigare utgrävningar. Ställvis, särskilt intill murar och mellanväggar samt i enskilda delar av gårdsområdet, har det dock fortfarande bevarats skikt och eventuella konstruktioner som hänför sig till borgens användnings- och byggsleden. Deras bevarandestatus varierar avsevärt även inom ett litet område.

Den byggnadsarkeologiska potentialen bedöms vara stor i nästan alla delar av borgen. I murkonstruktionerna kan man observera flera drag i anslutning till bygg- och användningsleden, såsom ursprungliga murytor, träkonstruktioner som bevarats inne i murarna eller tillhörande träkonstruktioner, igenmurade öppningar samt grundkonstruktioner. Utifrån byggnadsarkeologiska observationer erbjuder borgens murar fortfarande betydande möjligheter att fördjupa kunskapen om borgens byggnadshistoria.

Enligt utredningen är Kajaneborg ett arkeologiskt och byggnadsarkeologiskt betydelsefullt objekt, vars undersökningspotential är särskilt stor när det gäller murkonstruktionerna och deras omedelbara närmiljö. Utredningen fungerade som utgångsmaterial för utarbetandet av principer för restaurering av borgen.

Nyckelord

Kajaneborg, borgar, arkeologisk undersökning, fornlämningar, ruiner, restaurering

Seriens namn och nummer Forststyrelsens naturskyddspublikationer. Serie A 265

ISSN-L

1235-6549

ISSN (online)

1799-537X

ISBN (pdf)

978-952-377-170-3

Sidantal

72 s.

Språk

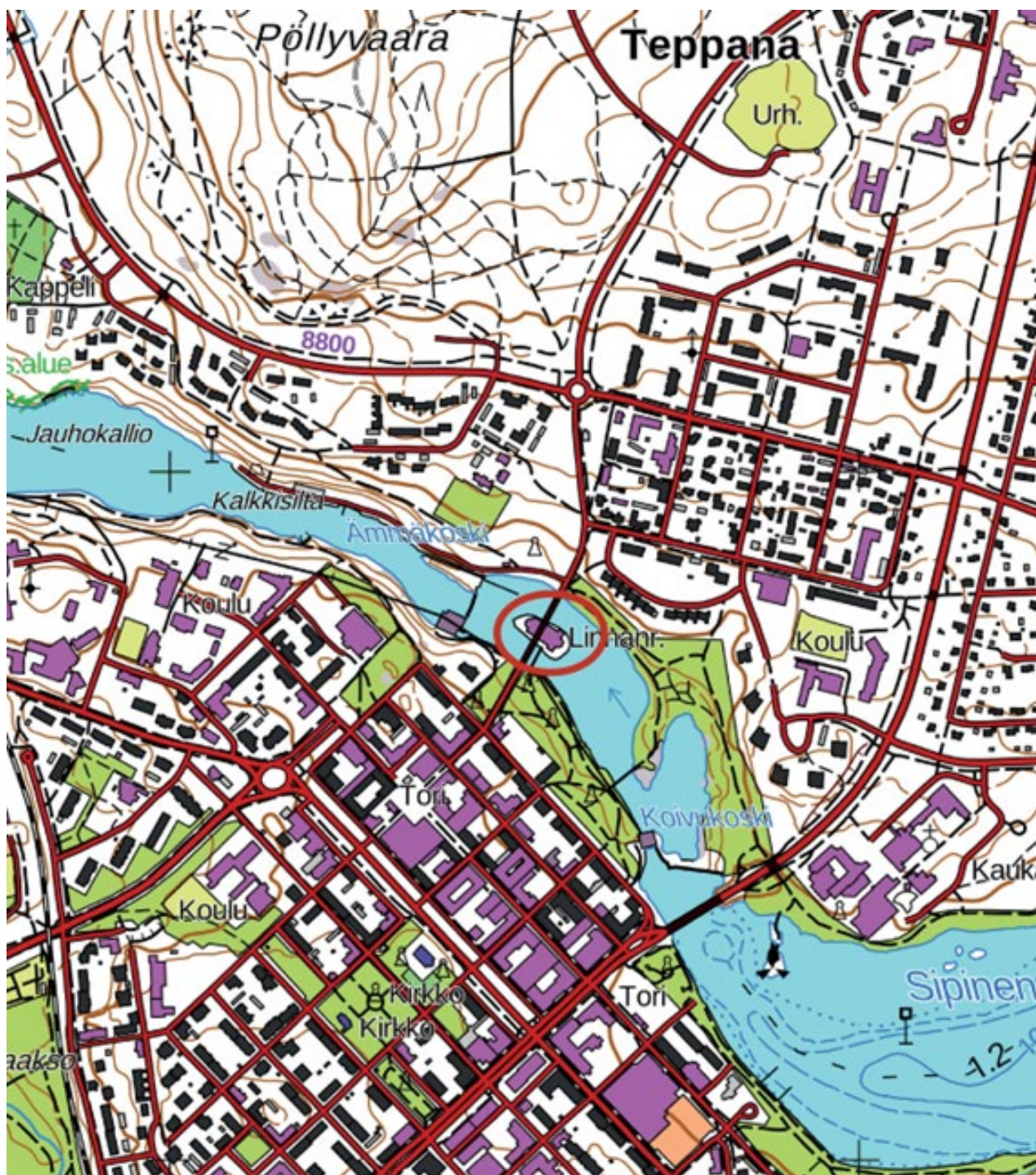
Finska

Förlag

Forststyrelsen, Naturtjänster

Arkisto- ja rekisteritiedot

Kohde:	Kajaani, Kajaanin linna
Mj-rekisteri:	1000002064
Ajoitus:	Historiallinen aika, 1600–1700-luku
Sijainti:	ETRS -TM35FIN (Kohteen keskipiste): N= 7122753 E= 535551 Korkeus 130–131 m mpy (N2000)
Tutkimuksen laatu:	Rakennusarkeologinen selvitys
Vastuullinen johtaja:	FT Kari Uotila
Tutkija:	FM Tarja Knuutinen
Tutkimuslaitos:	Muuritutkimus Oy
Projektikoodi:	MuTu424027
Tutkimuksen tilaaja:	Metsähallitus
Maanomistaja:	Kajaanin kaupunki Linnan sisäosien maapohjan ja muurien hallinta Suomen valtio
Tutkimuslupa:	-
Valokuvat:	Muuritutkimuksen arkisto MuTu424027Dg_1–21
Alkuperäinen raportti:	Metsähallitus
Raportin kopiot:	Museovirasto
Aikaisemmat tutkimukset:	Täydellinen luettelo aiemmista tutkimuksista raportin lähdeluettelossa

Tutkimusalueen sijainti on merkitty punaisella ympyrällä. Pohjakartta: © Maanmittauslaitos.

Sisällys

1 Johdanto	9
1.1 Vuoden 2024 toimitetut kartta-aineistot.....	10
2 Kajaanin linnan arkeologinen tutkimushistoria.....	11
2.1 Ensimmäinen restaurointivaihe 1888–1893.....	11
2.2 Tutkimukset 1908–1909	17
2.3 Kaivaukset 1936–1938.....	18
2.4 Tutkimustietoja 1940–1950-luvuilta	21
2.5 Pohjoisen siipilinnakkeen perustusten tutkimus vuonna 1960.....	24
2.6 Kaivauksia linnan ulkopuolella 1970-luvulla	24
2.7 2000-luvun restaurointihankkeeseen liittyvät tutkimukset.....	25
2.8 Arkeologiset tutkimukset 2010- ja 2020-luvuilla.....	30
3 Kajaanin linnan arkeologinen potentiaali.....	32
3.1 Piha- ja lattiatasot	32
3.2 Rakennusarkeologinen potentiaali	33
4 Kajaanin linnan rakennushistoria.....	35
4.1 Ensimmäinen rakennuskausi 1604–1620/1621.....	35
4.2 Toinen rakennuskausi Per Brahen vapaaherrakuntakauden alussa 1650–1660-luvuilla.....	38
4.3 Kajaanin linna vuonna 1680	41
4.4 1700-luvun korjausyritykset	42
4.5 Kirjallinen lähdeaineisto ja arkeologinen tutkimustieto	43
5 Tiilirakentaminen Kajaanissa.....	45
Lähteet ja kirjallisuus	47
Viitteet.....	54
Liitteet	59
Liite 1 Kajaanin linnan 1670–1680-luvuille ajoittuvan pohjapiirroksen ja vuoden 1681 inventaarioluettelossa linnasta annettujen tietojen vertailu.....	59
Liite 2 Kartat.....	63

1 Johdanto

Muuritutkimus Oy on laatinut Metsähallituksen tilauksesta Kajaanin linnaa koskevan rakennusarkeologisen selvityksen loppuvuoden 2024 aikana. Hankkeen yhteydessä on laadittu vastaava selvitys myös Kuusiston ja Raaseporin linnoista. Hankkeen johtajana on toiminut FT, dosentti Kari Uotila. Hankkeen toisena arkeologina on työskennellyt FM Tarja Knuutinen, joka on pääosin vastannut Kajaanin linnan tutkimus- ja rakennushistoriaa koskevien katsausten laatimisesta sekä arkistoaineiston koostamisesta. Hankkeen yhteydessä laadittujen karttojen muokkaukseen ovat lisäksi osallistuneet HuK Janne Haarala ja arkkitehti (AMK) Sofia Jägerskiöld. Hanke käynnistyi käytännössä kesä-heinäkuussa ja valmistui vuoden 2024 aikana. Lopulliset raportit työstettiin tammikuussa 2025.

Hankkeen tehtävät on määritellyt hankkeen tarjouspyynnössä ja sen liitteissä. Selvityksen on tarkoitus olla pohja-aineistona kohteen restaurointiperiaatteiden laadinnalle. Selvitys koostuu linnan arkeologisesta tutkimushistoriasta ja rakennushistoriaa käsittelevistä osioista. Selvityksen perusteella on myös arvioitu rauniokohteen tämänhetkistä arkeologista potentiaalia. Erityiskysymyksenä on selvitetty linnan rakennus- ja käyttöaikaista tiilenkäyttöä sekä mahdollisten käyttöaikaisen tiilirakenteiden säilyneisyyttä rauniossa.

Selvitystä varten on käyty läpi linnaa käsittelevää tutkimuskirjallisuutta sekä arkistomateriaalia Museoviraston arkistossa (Muinaistieteellisen toimikunnan arkisto, Erkki Kartanon arkisto, Museoviraston arkisto, Kulttuuriympäristön piirustukset ja tutkimusraportit) ja Kansallisarkistossa (Yleisten rakennusten ylihallituksen arkisto). Museoviraston kuva-arkisto

on selvitystä tehtäessä ollut suljettuna, joten kuva-arkiston aineistot ovat jääneet selvitystyön ulkopuolelle lukuun ottamatta esimerkiksi Museoviraston Finna-palvelussa digitaalisesti saatavilla olevia kuvia ja rareteettiopiirustuksia. Erityisesti linnan restaurointi- ja tutkimushistoriaan liittyvien yksityiskohtien osalta ennen 2000-lukua tehtyjen tutkimus- ja restaurointitöiden aikana otettujen valokuvien läpikäynti voi tulevaisuudessa tarkentaa tässä selvityksessä esitettyjä tietoja ja tulkintoja.

Kotimaisten arkistojen lisäksi on selvitetty erityisesti ruotsalaisissa arkistoissa säilytettäviä piirustusaineistoja (Riksarkivet/Krigsarkivet, yliopistokirjastojen kokoelmat). Ruotsalaisissa arkistoissa säilytettävien historiallisten arkistokokonaisuuksien osalta selvityksessä on voitu hyödyntää FT Georg Haggrénin 2000-luvun puolivälissä koostamaa, Museoviraston arkistossa säilytettävää tietoaineistoa.¹

Selvitystyön aikana tehdyn arkistotutkimusten yhteydessä löytyi kolme Kajaanin linnaa kuvaavaa piirrosta, joihin ei aiemmassa tutkimuksessa ole viitattu: Uppsalan yliopistokirjastossa säilytettävät S. J. Grundellin pohja- ja fasadipiirrokset vuodelta 1724 sekä Kansallisarkistosta Yleisten rakennusten ylihallituksen kirjeistön joukosta löytynyt Oulun lääninrakennuskonttorin päällikön Julius Basilierin vuonna 1890 raunioita kaivuutöiden yhteydessä esiin saatuja rakenteita kuvaava pohjapiirros (kuva 3).

Selvitykseen on laadittu laaja Kajaanin linnaa koskevan lähdeaineiston luettelo. Luettelossa on pyritty korjaamaan joitakin aiemmissa Kajaanin linnaa koskevissa tutkimuksissa esiintyneitä virheellisiä tai puutteellisia arkistoviitteitä ja bibliografisia tietoja.

1.1 Vuoden 2024 toimitetut kartta-aineistot

Tilaaaja on toimittanut osana hanketta linnan mittausaineistot. Niiden toimivuus arkeologisessa selvityksessä oli selkeästi haastava. Niitä on muokattu arkeologisesti toimiviksi ja muokatut kartat on nimetty MuTu-projektinumerolla 224027.

Karttojen tasotietoihin on lisätty arkeologisesti laaditut tai muokatut tasot, jotka on nimetty Muuritutkimuksen projektinumeron mukaisella 224027-alkuosiolla, jolloin ne voidaan erottaa tilaajan toimittamasta aineistosta.

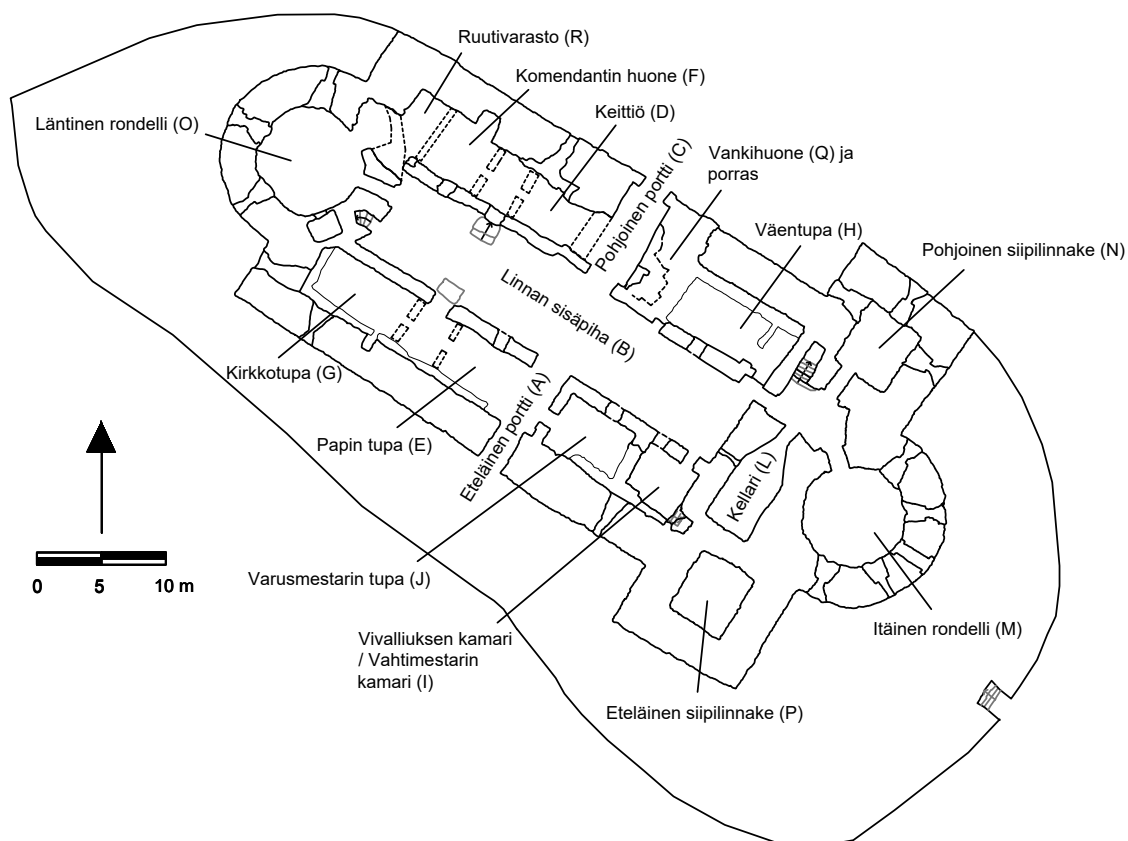
Tasokarttojen blokit alablokkeineen on räjäytetty ja yhdistetty linet polylineiksi, myös räjäytetyissä blokeissa. Jos blokit jättää räjäyttämättä, ne eivät selviä 3dwinissä tehdyissä muutoksissa (metrijärjestelmän muutokset tai koordinaatiston muutokset) vaan blokeissa oleva mittausaineisto jää 0,0-koordinaatti-

teihin. Esimerkiksi kaikkien karttojen alkuperäiset korkeuskäyrät ovat blokkeina.

Tilaajalle on toimitettu muokatut kartta-aineistot ja raportteihin liittyvät koostekartat dwg- ja pdf-muodossa.

Metsähallituksen toimittamiin Kajaanin linnan kartta-aineistoihin tehdyt muutokset:

- AR 002-1-ASEMA-KAJAANI
 - vaihdettu metrijärjestelmään
 - koordinaattijärjestelmä muutettu/luotu yhden annetun GK27-koordinaattipisteen avulla, GK27-koordinaatiston kautta TM35-koordinaatistoon
- AR 003-1-1_KERROS, AR 003-2-VESIKATTO
 - vaihdettu metrijärjestelmään
 - koordinaatteihin lisätty 535000/7120000, jolloin koordinaatisto on TM35-koordinaatissa.

Kajaanin linnan pohjapiirros sekä tekstissä mainitut linnan pääosat ja huonetilat. Pohjakartta: Metsähallitus 2024.

2 Kajaanin linnan arkeologinen tutkimushistoria

Laajimmat arkeologiset tutkimukset Kajaanin linnassa on tehty vuosina 1890–1892, 1937 sekä vuosina 2001–2006 toteutetun laajan restaurointihankkeen yhteydessä. Lisäksi pienempiä tutkimuksia on tehty lähes joka vuosikymmenellä 1900-luvun mittaan. 1890-luvun tutkimuksista tai vuoden 1937 kaivauksista ei ole olemassa tutkimusraportteja, ja muutakin dokumentaatiota on vähän. 1930-luvun osalta Museoviraston arkistossa on säilynyt jonkin verran restaurointitöitä johtaneen Erkki Kartanon muistiinpanoja ja joitakin karttapiirroksia sekä Kartanon laatima julkaisematon käsikirjoitus linnan rakennushistoriasta. 2000-luvulla kaivauksia linnasaarella on tehty useaan otteeseen mm. Museoviraston restaurointihankkeeseen liittyen.

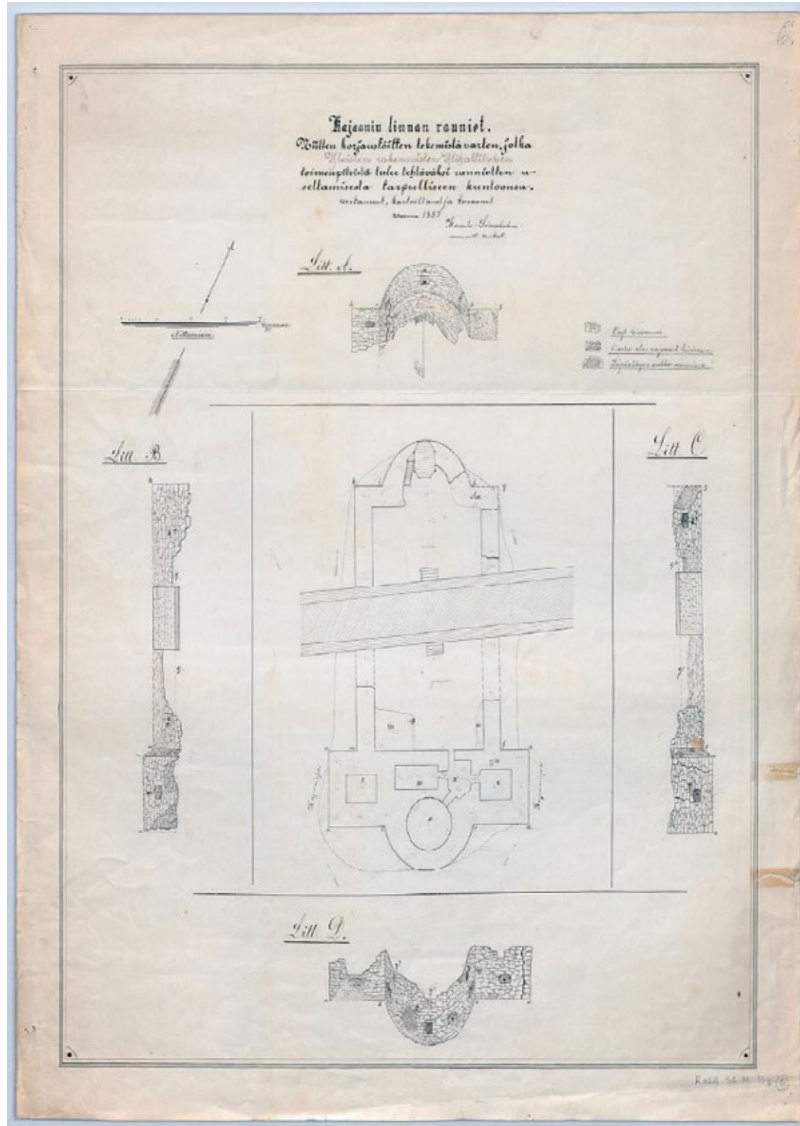
Kajaanin linnan varhaisten kaivaustöiden etenemistä ja restaurointisuunnitelmien laatimista on aiemmin kattavasti selvitetty Samuli Seppäsen vuonna 2008 valmistuneessa pro gradu -työssä, jota on hyödynnetty laajasti myös tässä selvityksessä.²

Tässä selvityksessä on erityisesti keskitytty nostamaan esiin tutkimushistoriaan liittyviä seikkoja, joita ei aiemmissa tutkimuksissa ole käsitelty. Uutta, aiemmin vähän tai ei lainkaan käsiteltyä tietoa esitetään 1890-luvulla tehtyjen kaivaustöiden laajuudesta ja kaivausten aikana tehdyistä rakennusarkeologisista havainnoista, vuoden 1937 kaivausten yhteydessä havaituista rakenteellisista yksityiskohdista sekä 1940-luvulla tehdyistä arkeologisesti mielenkiintoisista havainnoista. Lisäksi selvityksessä luodaan yleiskuva 2000-luvun arkeologisten tutkimusten aikana tehdyistä havainnoista.

2.1 Ensimmäinen restaurointivaihe 1888–1893

Ensimmäisen restaurointisuunnitelman Kajaanin linnalle laati Yleisten rakennusten ylihallituksen arkkitehti Jac. Ahrenberg, joka samanaikaisesti vastasi myös useiden muiden linnojen restauroinnin suunnittelusta. Linnojen restaurointia koskevassa kirjeessään Yleisten rakennusten ylihallitukselle 16.3.1888 Ahrenberg luokittelee Kajaanin yhdessä Brahenlinnan kanssa niin pitkälle raunioituneeksi ja paksujen maakerrosten peittämäksi, että vain muurien harjat on tarvetta suojata sateelta.³ Restaurointisuunnittelun pohjaksi ilmeisesti laadittiin jo tässä vaiheessa ainakin alustava pohja- ja fasadipiirros linnasta, sillä rakennushallituksen piirustusarkistosta löytyy vuodelle 1887 päivätty maanmittari Kaarlo Lönnblomin hyvälaatuiset pohja- ja fasadipiirroksiset (kuva 1), jotka kaikesta päätellen toimivat pohjana myös myöhemmissä 1880–1890-luvuilla restaurointiin liittyen laadituissa piirustuksissa.⁴

Ahrenbergin kustannuslaskelmat ja restaurointisuunnitelmat toimitettiin Oulun läänin kuvernöörille kesällä 1888, mutta ne eivät ilmeisesti kesän aikana tavoittaneet Muinaistieteellistä toimikuntaa, sillä toimikunnan kirjeessä 25.11.1888 Oulun läänin kuvernöörille todetaan, ettei Muinaistieteellisellä toimikunnalla ole ollut mahdollisuutta kommentoida Ahrenbergin suunnitelmia.⁵ Alkuvuodesta 1889 J. R. Aspelin lähestyi asiassa kirjeitse Yleisten rakennusten ylihallitusta sekä Keisarillista senaattia ja esitti Muinaistieteellisen toimikunnan kantana, ettei linnaraunion restauroinnissa tulisi suojata pelkästään yhä näkyvissä olevia muurin harjoja, vaan muurit tulisi kokonaisuudessaan kaivaa esiin soran alta ja vahvistaa sementoinnilla,

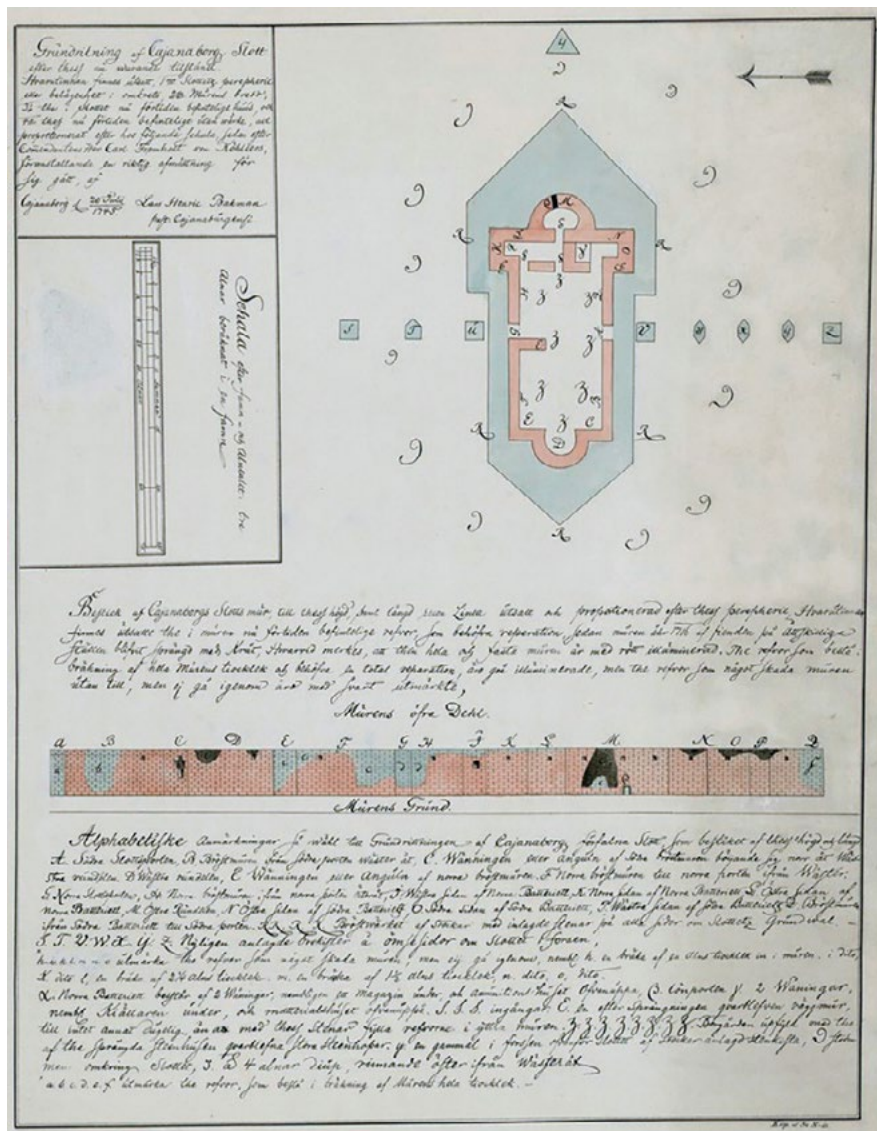

Kuva 1. Ote Kaarlo Lönnbohmin pohja- ja fasadipiirustuksesta vuodelta 1887. KA RakH II Iba. 68:/- -1-6, piirustus 6.

minkä lisäksi restaurointityössä tulisi pyrkiä säilyttämään muurien alkuperäinen ilme käyttämällä samoja materiaaleja kuin alkuperäisessä muurirakenteessa. Ohjeeksi muurien ja raunion ilmeen osalta toimitettiin Lars Henrik Backmanin linnasta vuonna 1745 laatima pohja- ja fasadipiirros (kuva 2). Lisäksi komissio edellytti raunioiden arkkitehtonisen kuvauksen sekä pohja- ja fasadipiirustusten laatimista restaurointisuunnittelun pohjaksi, sillä komission saaman restaurointisuunnitelman mukana ei ollut toimitettu piirustuksia.⁶ Erityisesti viimeinen vaatimus oli erikoinen ja viittaa siihen, ettei arkeologisella komissiolla

lausuntoa tehdessään mahdollisesti ollut käytettävissä kaikkea restaurointisuunnitelmaan liittyvää materiaalia.

Senaatin vastauksessa Muinaistieteelliselle toimikunnalle linnan restaurointiin osoitettua määrärahaa pienennettiin 5000 markkaan, mikä oli noin puolet haetusta summasta, ja työt kehoitettiin rajaamaan vain pystyssä olevien muurien esiin kaivamiseen ja kunnostamiseen.⁷ Marraskuussa 1889 Yleisten rakennusten ylihallitus osoitti Kajaanin linnan tarkempiin mittauksiin ja piirustuksiin tähtäävän kaivuutyön Oulun läänin rakennustoimiston päällikön Julius Basilierin vastuulle ja joului-

Kuva 2. Ote Lars Henrik Backmanin vuonna 1745 laatimasta Kajaanin linnan pohja- ja fasadiiirroksista. Kuva: Museovirasto, Kulttuuriympäristön piirustuskokoelma, KYP205020011. Museovirasto Finna, CC BY 4.0.

kuussa 1889 Basilier pyysi ylihallitukselta ohjeistusta siitä, miten ja missä laajuudessa Ylihallitus toivoi linnalla kaivuutöitä tehtävän. Jac. Ahrenberg ohjeisti Basilieriä linnan kaivausten osalta alkuvuodesta 1890, määritellen kaivausten tavoitteeksi selvittää linnan vanha pohjakaava. Kaivauksen tuloksista tuli raportoida Ahrenbergille sekä valtionarkeologille. Kirjeen liitteenä Ahrenberg toimitti kaksi 1700-luvun piirrosta, joista toinen oli hänen mukaansa 1700-luvun alkupuolelta ja toinen saman vuosisadan puolivälistä.⁸ Kirjeen mukana siis oletettavasti toimitettiin Axel Löwenin piirros vuodelta 1729 ja Backmanin piirros

vuodelta 1745, samat, joita Ahrenberg käytti restaurointisuunnitelmiansa perustana.

Kesällä ja syksyllä 1890 linnalla tehtiin kaivauksia Yleisten Rakennusten ylihallituksen Oulun piirin arkkitehti Julius Basilierin johdolla. Aiemmin on oletettu, että Basilier teki linnassa vain koekaivauksia maakerrosten paksuuden selvittämiseksi.⁹ Basilierin syksyllä 1890 Yleisten rakennusten ylihallitukselle ja sen ensimmäiselle arkkitehdille Ahrenbergille, sekä J. R. Aspelinille osoittamien kirjeiden perusteella kaivauksia kuitenkin tehtiin jo tässä vaiheessa varsin laajasti. Myös Basilierin välittämät tiedot raunion kunnosta ja

kaivausten aikana tehdyistä havainnoista ovat tutkimuksellisesti hyvin mielenkiintoisia:

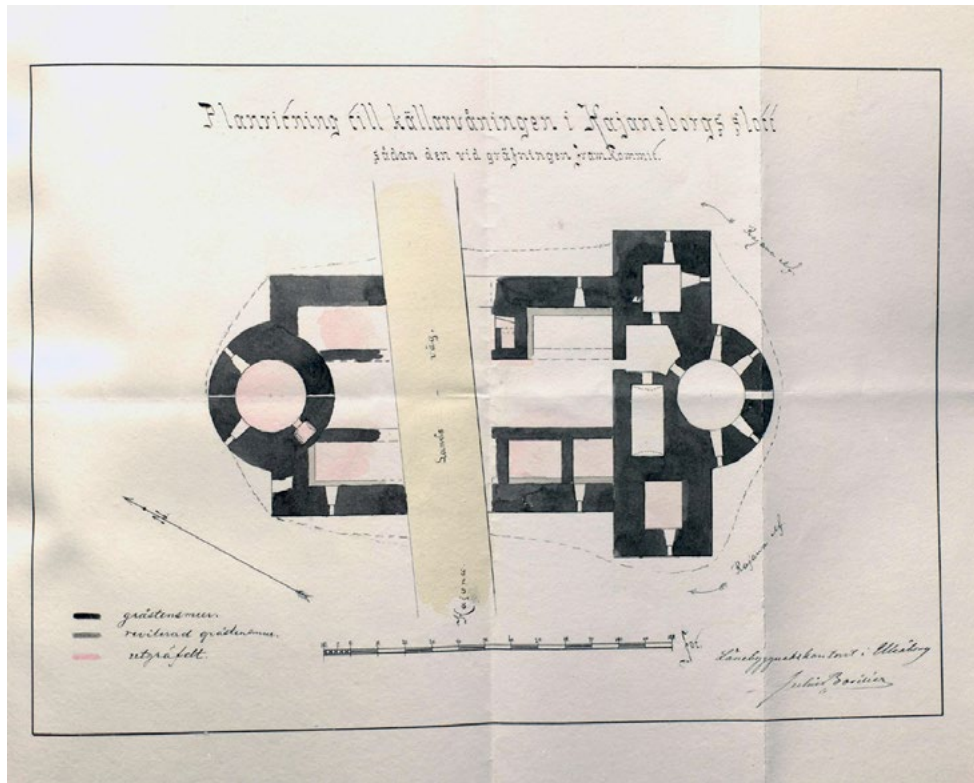
Heinäkuun 23.–24. päivä tehtyjen koekai-vausten perusteella Basilier arvioi linnan sisä-
osia peittävän maa- ja kivikerroksen paksuu-
deksi noin 12 jalkaa (noin 3,6 metriä), ja työ-
hön varatun 5000 markan suuruisen määrä-
rahan täysin riittämättömäksi. Elokuun puo-
livälissä varsinaisia kaivuutöitä ei vielä ollut
päästy aloittamaan työväliseinien ja työnte-
kijöiden puutteen vuoksi, mutta Basilier mai-
nitsee, että Kajaanin kaupunki on luvannut
ajaa rauniolta maata pois 1000 kuormaa kai-
vuutöiden alettua. 17. syyskuuta päivätyssä
kirjeessä Basilier kertoo, että ”pohjoinen tor-
ni” on kutakuinkin kaivettu, ja joitakin huo-
neita sen vierustalla tyhjennetty noin puoli-
väliin. Maantien toisella puolella kaivuutöitä on tehty joissakin huoneissa niin, että
pitkät seinät ja osa väliseinistä on näkyvis-
sä. ”Eteläisen” tornin pelätään romahtavan,
minkä vuoksi siellä ei uskalleta kaivaa. Ba-
silier kertoo myös uskovansa, että kaivuutö-
työ on aiheuttanut muureille enemmän va-
hinkoa kuin siitä on ollut hyötyä, sillä muu-
rien laasti on niin hapertunutta, että muurit
ovat alkaneet halkeilla ja kallistua ulospäin ja
mainitsee edelleen, että syyssateiden aikana
muureihin päätyneen veden jäätyminen myö-
tä muurit romahtanevat viimeistään keväällä.
Kaivauksen aikana tehtyjä löytöjä kuvataan
vähäpätöisiksi, joskin löytöjen joukossa mai-
nitaan mm. kuulia, aseiden piippuja ja lukko-
ja, muita lukkoja, joitakin rahoja sekä ”muuta
rautaroskaa” ja eläinten luita. Lisäksi linnassa
on Basilierin mukaan nähtävissä tulipalon jäl-
kiä, kuten mustuneita muureja ja hiiltyneitä
palkkeja. Lopuksi Basilier pyytää Ahrenber-
gia ja J. R. Aspelinia tulemaan paikalle ja oh-
jeistamaan miten töiden kanssa tulisi edetä.
Syyskuun 29. päivälle päivätyssä kirjeessään
Basilier pyytää uudelleen ohjeistusta, miten
kaivuutyön kanssa tulisi edetä raunioita olles-
sa on niin huonokuntoinen, ettei hän uskalla
omalla vastuullaan jatkaa kaivuutyötä, koska
pelkää muurien romahtavan entistä pahem-
min, jos niitä tukenutta maata poistetaan.

Huonoimmassa kunnossa hän mainitsee ole-
van ”eteläisen tornin” ja ”itäisen siiven”, joi-
den muureja on turvallisuussyistä romahdu-
tettava, mikäli kaivuutöitä jatketaan.¹⁰

29.9.1890 päivätyn kirjeen liitteenä on Ju-
lius Basilierin laatima pohjapiirros, jonka mu-
kaan kaivuutöitä tehtiin vuonna 1890 läntises-
sä rondellissa, ns. kirkkotuvan länsipäädyssä,
komendantinhuoneen keskiosassa, pohjois-
portin itäpuolisessa vanki-/porrastornissa, va-
rusmestarin tuvassa ja sen itäpuolisessa ns. Vi-
valliuksen kamarissa sekä eteläisessä siipiva-
rustuksessa (kuva 3).

Basilierin pohjapiirros on informatiivinen,
koska se vaikuttaa perustuvan nimenomaan
hänen omiin havaintoihinsa muureista, väli-
seinistä ja niissä olevista aukoista ja lienee
näin ollen varhaisin esiin kaivettua linnaa ku-
vaava pohjapiirros. Mielenkiintoisia yksityis-
kohtia piirroksessa ovat pohjoisportin itäpuo-
liseen vanki-/porrastorniin merkityt raken-
teet sekä sisäpihan eteläosan rakennusten ja
Väentuvan sisäseinustoille vaalean harmaalla
merkityt ”revetoidut harmaakivimuurit”, jotka
sijainneiltaan vastaavat huonetilojen seinus-
toilla nykyisinkin erottuvia ikkuna-aukkojen
alareunan tasolle ulottuvia muurattuja ”hyl-
lyjä” (kuvat 4a–c). Basilierin pohjapiirroksen
perusteella rakenteet ovat olleet havaittavissa
jo ennen 1890-luvun restaurointeja, ja Väen-
tupaa lukuun ottamatta tulleet esiin vuoden
1890 aikana kaivetuista huoneista, joten niitä
on pidettävä linnan käyttöaikaiseen muurira-
kenteeseen liittyvinä.

Vuonna 1891 restaurointisuunnitelmaa var-
ten laadittiin uusia pohja- ja fasadiirroksia.¹¹ Tässäkään vaiheessa ei pohjapiirustuk-
sissa selvästi ole huomioitu Basilierin edelli-
sen vuoden havaintoja, vaan ne pohjautuivat
ensi sijassa Axel Löwenin vuonna 1729 linnan
kunnostamiseksi laatimaan suunnitelmapii-
rustukseen sekä linnalla jo vuonna 1887 teh-
tyihin mittauksiin. Seppänen on esittänyt, et-
tä Museoviraston arkistossa säilytettävä poh-
japiirros KYP205020018 perustuisi Basilierin
laatimaan, linnan tilaa vuonna 1890 kuva-
vaan piirustukseen, mutta linnan sisätilojen

Kuva 3. Julius Basilierin pohjapiirros linnalla elo-syyskuussa 1890 esiin kaivetuis-
ta osista. Piirros: KA Rakennushallituksen I arkisto, Eb:44, Julius Basilierin kirje
yleisten rakennusten ylläpidolle 29.9.1890.

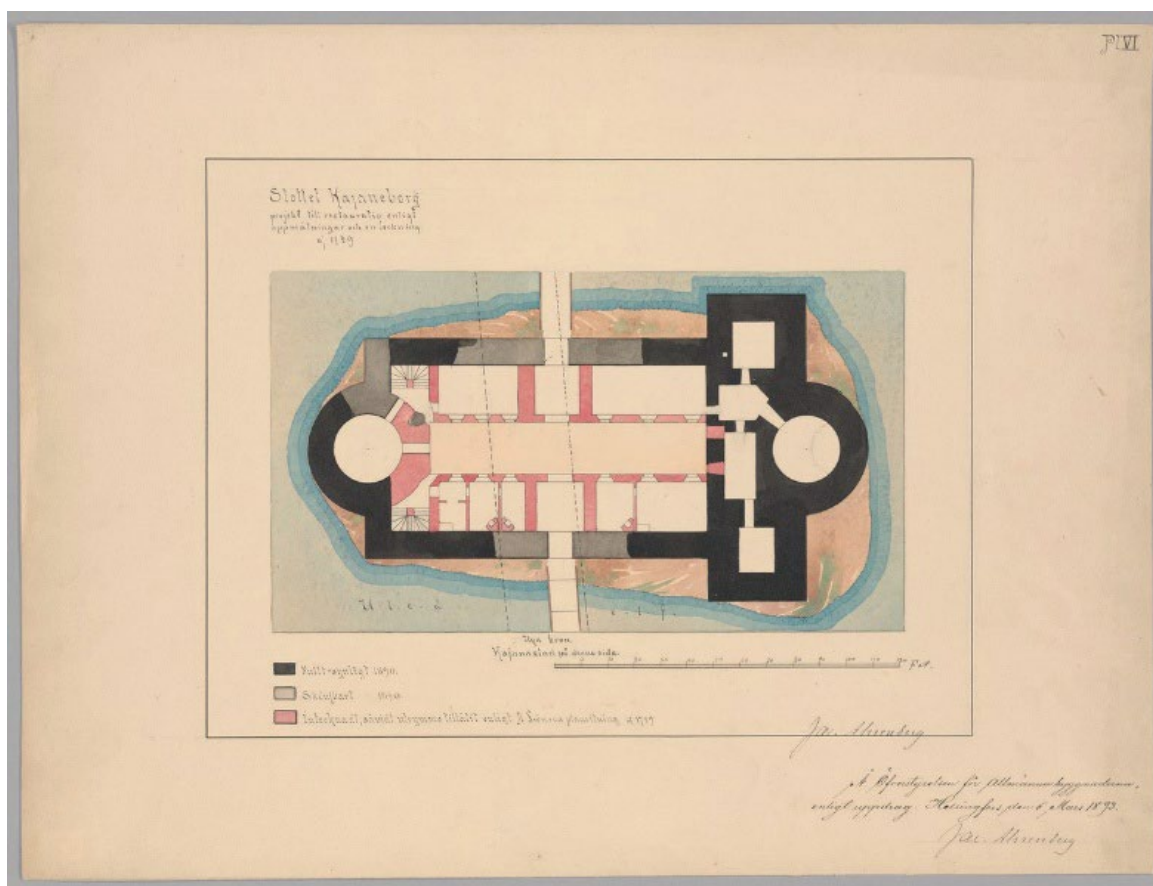
Kuvat 4a–c. "Hyllyt" Papintuvassa/Kirkkotuvassa, Varusmestarin kamarissa ja Väentuvassa. Ku-
vat: Tarja Knuutinen/Muuritutkimus Oy 2024.
Mu-Tu424027Dg_1–3.

osalta piirustus noudattaa Löwenin vuoden 1729 piirustusta, eikä kehämuureihinkaan ole merkitty Basilierin piirustuksessa olevia yksityiskohtia (kuva 5).

Vuosina 1891–1892 tehdyistä kaivu- ja restaurointitöistä on hyvin vähän kirjeenvaihtoa tai muuta lähdeaineistoa. Kesä-heinäkuussa Basilier ja Ahrneberg ilmeisesti vierailivat linnalla sopimassa töiden järjestelyistä. Töiden lopputarkastus lienee tehty viimeistään lokamarraskuussa, mutta pöytäkirjaa ei ole säilynyt.¹² Helmikuussa 1892 Basilier kirjoitti Yleisten rakennusten ylihallitukselle pyytäen 1000 markan lisämäärärahaa, jonka erityiseksi käyttötarkoitukseksi mainitaan kosken puoleisen itäisen sivun kivien kiilaaminen sementtilaastiin suurten, auki olevien saumojen kohdalta. Määräraha myönnettiin toukokuussa. Työt saatettiin alkuun heinäkuussa.¹³ Todennäköisesti linnassa ei enää tässä vaiheessa tehty ai-

nakaan laajempia kaivaustöitä, vaan määräraha käytettiin kesken jääneisiin muurikorjauksiin.

Muinaistieteellisen toimikunnan ohjeistuksesta huolimatta vuosien 1891–1892 restauroinnin yhteydessä muurien korjaukset tehtiin suurelta osin tiilimuurauksina ja pääosa töistä keskittyi ilmeisesti linnan itäiseen osaan. Töiden yhteydessä kuitenkin myös mm. purettiin läntisen rondellin muita muureja korkeammalle ulottunutta yläosaa, jotta muurit tornin laella saatiin tasakorkuisiksi.¹⁴ Läntisen rondellin yläosan purkamista koskevassa Muinaistieteellisen toimikunnan Senaatille syyskuussa 1892 osoittamassa kirjeessä mainitaan, että läntinen torni on tyhjennetty sorasta ja tornista on johdettu portaat linnan sisäpihan yhä kaivamattomaan osaan. Samassa kirjeessä mainitaan pääosan linnasta olevan edelleen esiin kaivamatta.¹⁵ Koska pääosa läntisestä

Kuva 5. Jac. Ahrenbergin vuodelle 1893 päiväämä, todennäköisesti vuoden 1887 mittauksiin ja A. Löwenin vuonna 1729 laatimaan korjaussuunnitelmaan perustuva Kajaanin linnan pohjapiirros. Kuva: Museovirasto, Rakennetun ympäristön piirustukset KYP205020018. Museovirasto Finna, CC BY 4.0.

rondellista oli kaivettu jo vuonna 1890 Basilierin toimesta, ei ainakaan siellä ilmeisesti tehty laajoja kaivaustöitä vuonna 1891. Samueli Seppänen on useista eri lähteistä peräisin olevia tietoja yhdistämällä arvioinut kaivaustöiden vuosina 1891–1892 keskittyneen lähinnä läntisen rondellin ja mahdollisesti sitä lähinnä olevien huonetilojen alueelle, eteläisen portin ja sen viereisen huoneen alueelle, pienelle kaistaleelle kaakoista sisäpihaa sekä molempiin nelikulmaisiin linnakkeisiin.¹⁶ Basilierin pohjapiirroksen vertaamalla voidaan siis arvioida, että vuonna 1891 (ja 1892?) kaivauksia olisi tehty lähinnä Kalkkitornissa sekä mahdollisesti eteläisen portin kohdalla.

Kaikkiaan linnan kaivaustöiden aikana talletettiin linnan sisäosista huomattava määrä esinelöytöjä, pääasiassa rautaesineitä, joita Muinaistieteelliselle toimikunnalle 9.6.1892 toimitettujen luetteloiden mukaan oli kaikkiaan 450–500 kappaletta. Esineiden säilytyspaikaksi ilmoitettiin linnan lukittu, noin 3 metriä korkea, 3,5 metriä leveä ja 7 metriä pitkä, vedenpitävällä kivikatolla ja maalattialla varustettu kellari, kaikesta päätellen linnan itäosassa sijaitseva kellaritila, jonka siis on täytynyt olla ainakin osin tuolloin esillä.¹⁷

Raunion korjaustyöt jäivät 1892 pahasti kesken, minkä lisäksi Muinaistieteellinen toimikunta oli tyytymätön restaurointitöiden toteutustapaan. Toimikunta anoi senaatilta jatkorahoitusta raunioiden systemaattiseen esiin kaivamiseen ja asiantuntevien arkkitehtien johdolla tehtäviin korjauksiin, mihin senaatti ei kuitenkaan myöntynyt ja työt jäivät siltä erää.¹⁸

2.2 Tutkimukset 1908–1909

1900-luvun alkuvuosina huomiota kiinnitettiin linnan huonoon kuntoon mutta myös aiemman restaurointivaiheen aikana Muinaistieteellisen toimikunnan ohjeistuksen vastaisesti tehtyjen tiilimuurausten korvaamiseen harmaakivimuurauksilla. Kesäkuussa 1907 tekemänsä tarkastuskäynnin perusteella Juhani Rinne totesi etenkin linnan itäosan olevan

huonokuntainen ja romahdusvaarassa. Itäisen rondellin ja nelisivuisten linnakkeiden muurien sisäpinnat olivat laajoilta alueilta romahtaneita, minkä lisäksi pohjoisen linnakkeen koilliskulmassa, muurin ulkopinnassa oli suuria pystysuoria repeämiä ja sen muurit olivat kallistuneet ulospäin. Linnan huonon kunnon lisäksi huolena olivat esiin nousset suunnitelmat Ämmänkosken patoamisesta ja sen aiheuttamasta veden pinnan noususta siten, että linnan alimmat osat voisivat jäädä veden alle.¹⁹ Lisäksi ongelmia aiheutti pitkään jatkunut uittopuomien ja veneiden kiinnittäminen pohjoispuolisen linnakkeen muuriin, minkä seurauksena muurin alaosa vaati laajoja korjauksia.²⁰

Vuosina 1909–1910 linnalla tehtiin muurien korjaustöitä: Uittopuomien kiinnityksen vaurioittamaa linnan itäkulmaa – todennäköisesti pohjoispuoleisen nelisivuisen siipilinnakkeen muureja – muurattiin kokonaan uudelleen ja vahvistettiin ankkuriraudoilla. Myös eteläsvustan puoleisia muureja vahvistettiin kiilamalla ja saumauksin. Sen sijaan tässä vaiheessa ei katsottu aiheelliseksi aloittaa tiilimuurien purkamista ja korvaamista harmaakivimuurauksin, vaan tämä haluttiin jättää myöhemmäksi.²¹ Varsinaisia rakennusarkeologisia tutkimuksia tai kaivauksia ei linnalla ilmeisesti tehty lukuun ottamatta vuoden 1909 töiden yhteydessä mainittua suuren kellarin puhdistamista, millä todennäköisesti tarkoitettiin linnan itäosan holvatus kellaritilan lattiataason puhdistamista esiin, sillä kellarissa mainitaan olleen maalattia vuoden 1892 kaivausten jälkeen.²² Lisäksi Oulun lääninrakennuskonttorin arkkitehti Harald Andersinin Carl Frankenhauseenille lokakuussa 1909 lähettämässä, vuodelle 1910 suunniteltuja töitä koskevassa kirjeessä mainitaan ”esiin kaivamattomien huoneiden kaivaukset kohdassa C”.²³ Kirjeen liitteenä ei ole karttaa tai muuta kaivamattomien tilojen sijaintia osoittavaa dokumenttia, eikä mahdollisia kaivaustöitä mainita myöhemmissä vuoden 1910 töitä käsittelevissä asiakirjoissa, joten on epäselvää tehtiinkö kaivaustöitä laisinkaan.

2.3 Kaivaukset 1936–1938

Kiinnostus Kajaanin linnaa kohtaan nousi jälleen voimakkaasti esiin 1930-luvun alkupuolella, jolloin Kajaanissa käynnistettiin varainkeruu jo 1920-luvulla ehdotettua linnan uudelleenrakentamista varten. Toisena syynä kiinnostuksen kasvuun oli loppuvuodesta 1933 hyväksytty suunnitelma uuden maantiesillan rakentamisesta linnasaaren yli.²⁴ Jo keväällä 1934 Kainuun museoyhdistys pyysi Muinaistieteellistä toimikuntaa selvittämään siltasuunnitelmien soveltuvuutta paikalle ja ehdotti tutkimusten järjestämistä linnan sisäpihalle suunniteltujen siltapilarien paikalla, alueella joka ”1890-luvun vaihteessa toimitetuissa kaivauksissa jäi tutkimatta ja tyhjentämättä”.²⁵

Minkäänlaisia tutkimuksia ei linnalla suoritettu ennen sillan rakennustöiden alkua keväällä 1936. Kainuun Museoyhdistys lähestyi Muinaistieteellistä toimikuntaa uudelleen maaliskuussa 1936 ilmoittamalla, että siltapilarien kaivuutyöt ovat edenneet siten, että niiden paikalle on jo kaivettu 2–3 metrin syvyiset perustuskuopat, joista on löytynyt esineistöä. Samoin Oulun tie- ja vesirakennuspiirin piiri-insinöörin toimistosta lähetetyn kirjeen mukaan sillan perustusten kaivuun yhteydessä on tehty linnan historiaan liittyviä esinelöytöjä, ja Muinaistieteelliseltä toimikunnalta toivotaan paikalle jotakuta tutkimaan löytöpaikkaa. Tehdyistä löydöistä sekä likka Kronqvistin tarkastusmatkasta Kajaaniin 17.3.1936 myös uutisoitiin laajasti paikallisissa lehdissä. Sekä useissa lehtiartikkeleissa että Kainuun museoyhdistyksen kirjeessä mainitaan myös linnan itäosan pohjoispuolisen kehämuurin kallistuminen ulospäin, kohiti jokea. Kallistunut osa on ilmeisesti samainen pohjoispuolinen siipilinnake, jonka hirsi-perustusten kuntoa siltatyömaan rakennusmestari Bruno Grönroos kevään ja alkukesän 1936 mittaan tutkitutti ja jonka korjaustöiden yhteydessä todettiin olevan puupaaluille perustettu.²⁶

Rahoitus linnan tutkimuksiin saatiin järjestymään vuodelle 1937, jolloin tutkimuksia tehtiin likka Kronqvistin johdolla ja arkitekhti Erkki Kartanon valvonnassa. Vuoden 1937 kaivaus- ja restaurointitöistä ei ole laadittu raporttia, mutta Museoviraston arkistossa säilytettävässä Erkki Kartanon arkistokokonaisuudessa on säilynyt tutkimus- ja korjaustöitä koskevia muistiinpanoja.²⁷ Restaurointitöiden yhteydessä purettiin torneista ja muuripinnoilta 1890-luvulla tehdyt tiilimuuraukset, missä yhteydessä esiin saatiin mm. itäisen rondellin ns. salaoven aukko sekä palautettiin aiemman restauroinnin yhteydessä oveksi muutettu ampuma-aukko. Samalla ainakin kalkkitornissa sekä itäisessä ja läntisessä rondellissa avattiin alimmat ampuma-aukot, jotka Kartanon muistiinpanoissa mainitaan 1700-luvulla umpeen muuratuiksi. Linnan rakennustöitä koskevassa kirjallisessa lähdeaineistossa kuitenkin mainitaan alimpien ampuma-aukkojen umpeen muuraaminen jo vuonna 1620, osana linnan ensimmäisen rakennuskauden loppuvaiheessa tehtyjä, puolustuksen parantamiseen tähdänneitä muutoksia.²⁸

Vuonna 1937 todennäköisesti avattiin myös linnan lounaiskulmalla, ns. Kirkkotuvan (tila G) etelä- ja länsimuurissa olevat ampuma-aukot, joita ei ole merkitty 1680-luvulle ajoitettuun pohjapiirrokseen.²⁹ Kirkkotuvan länsimuurissa olevan ampuma-aukon kohdalle on vuonna 1724 laadittuun fasadiirrokseen merkitty kolme pienempää valoaukkoa. Erkki Kartanon vuoden 1937 tutkimusten jälkeen laadittuun pohjapiirrokseen on sen sijaan kuvattu suurempi ampuma-aukko.³⁰ Ks. kuva 6.

Restaurointien yhteydessä myös korotettiin ja korjattiin niin kehämuuria, rondellien muureja kuin linnan sisäpihan huoneidenkin seiniä. Sisäpihan puolella seiniä korotettiin ensimmäisen kerroksen (katto)korkeuteen saakka. Mielenkiintoinen tieto liittyy sisäpihan ikkuna-aukkojen paikantamiseen, Kartanon mukaan ikkuna-aukkojen sijainti määriteltiin löytyneiden ikkunalasien kappaleiden ja lyijypuitteiden perusteella. 1930-luvun kai-

vausten yhteydessä talletettua löytöaineistoa analysoineen Seppäsen mukaan talletetun ikkunalasin määrä oli kuitenkin suhteellisen pieni. Seppäsen laatiman, vuonna 1937 talletetun ikkunalasin ja muiden ikkunoihin liittyvien löytöjen hajontaa kuvaavan kartan perusteella lasia on talletettu suurempia määriä sisäpihan itäpäädyistä väentuvan edustalta ja pihan länsipäästä komendantintuvan edustalta, paikoista, joista molemmissa sijaitsee nykyisinkin ikkuna-aukko. Lisäksi suurempi määrä lasia on talletettu pihan länsipään eteläreunalta kirkkotuvan edustalta paikasta,

jossa 1680-luvulle ajoitetun pohjapiirroksen mukaan on sijainnut ikkuna-aukko, mutta josta se nykyisin puuttuu. Kyseinen ikkuna-aukko on merkitty myös useimpiin muihin linnan historiallisiin pohjapiirroksiin sekä Kartanon vuoden 1937 tutkimusten perusteella laatimaan pohjapiirrokseen, Basilierin 1890 laatimasta pohjapiirroksesta se kuitenkin puuttuu.³¹ Ks. kuva 7.

Arkeologisten tutkimusten osalta työt tehtiin pääosin valmiiksi muutamassa viikossa heinäkuun aikana (5.–26.7.), eli kaivaustahti oli hyvin nopea, etenkin koska maata maini-

Kuva 6. Kirkkotuvan lounaiskulman ikkuna-/ampumaukot. Kuva: Tarja Knuutinen/Muuritutkimus Oy 2024. MuTu424027Dg_4.

Kuva 7. Ns. Kirkkotuvan sisäpihan puoleisesta seinästä puuttuvan ikkuna-aukon kohta muurin etelä- ja pohjoispuolelta kuvattuna. Kuva: Tarja Knuutinen/ Muurututkimus Oy 2024. MuTu424027Dg_5–6.

taan kaivetun pois 2–3, paikoin jopa neljän metrin paksuudelta. Kaivaustöissä käytettiin apuna nostureita, ja kaivausta tituleerattiin ensimmäiseksi Suomessa toteutetuksi koneelliseksi muinaiskaivaukseksi.³² Kaivaustöitä haittasi kaivetuille alueille nouseva vesi, jonka vuoksi kaivaustyötä jouduttiin tekemään osin veden alla. Heinäkuun lopulla kaivamatta oli kuitenkin enää meneillään olleen siltatyömaan varasillan rakenteiden peittämä alue.³³ Epäselvää on, missä vaiheessa tämä kaivettiin tyhjäksi.

Muistiinpanoissa mainitaan kaivaustyöt ylätornissa, kalkkitornissa, pihamaalla, pihamaalla kellarin edustalla, pihamaalla kellarin vieressä, pihamaalla sillan alla sekä maaseurakunnan puoleisen pilarin vieressä ja komendantinhuoneessa. Lisäksi mainitaan ”puhdistustyöt” kirkkotuvan, kellarin permannon ja kellarin päällystän osalta. Ainakin kirkkotuvassa ja kellarin päällä puhdistustyö on ilmeisesti käsittänyt varsinaisia kaivauksia, koska tiloja ei oletettavasti kaivettu vuosien 1890–1892 restauroinnin yhteydessä. Muistiinpanot varsinaisten arkeologisten tutkimusten ja niiden yhteydessä tehtyjen havaintojen osalta ovat melko niukat, joitakin mielenkiintoisia tietoja eri huonetilojen osalta kuitenkin löytyy.³⁴

Päiväkirjamerkintöjen alkaessa 12.7. itäisen rondellin kaivuutyöt oli saatu päätökseen ja kaivaminen aloitettiin komendantin huoneessa sekä pihamaalla – ilmeisesti tässä vaiheessa sisäpihan länsipäässä ja mahdollisesti myös läntisen rondellin puolella, sillä 13.7. mainitaan että luoteisen tornin kynnyskivi ja osa lattiakivistä on esillä. Samalta päivältä on merkintä, jonka mukaan sisäpihalta on löytynyt runsaasti hiiltä, kuonaa ja raudankappaleita, joiden perusteella pihalla on sijainnut paja. 14.7. puhdistettiin ”kirkkokuone”, jolloin esiin saatiin ”lieden pohja sekä ovi”. 15.7. valmistui komendantinhuoneen kaivaus, jossa myös saatiin esiin lieden sija. 17.7. ”raivattiin räjähtänyttä ruutikellaria”.

Linnan itäpäässä, ”Kaakkoistornin” eli itäisen rondellin seinien puhdistuksen yhteydes-

sä saatiin 15.7. esiin muurista ”kellarin yläpuolelta” parrujen aukkoja, joista yhdessä oli jäljellä ”mädäntynyt parru”.

15.–16.7. tyhjennettiin myös kellarin edustalla olevaa huonetilaa, josta löytyi tulisija. 16. päivän merkinnässä mainitaan myös kaakkaisen tornin eli itäisen rondellin seinäpintojen olleen joka puolelta slammatut. Merkinnän perusteella jää epäselväksi, liittyykö mainittu slammaus muurien alkuperäiseen pintaan vai 1890-luvulla restauroituihin muuripintoihin. Tiililysten purkamistyö vaikuttaa kuitenkin 20.7. alkaen siirtyneen läntiseen rondelliin, joten on mahdollista, että itäisen rondellin seinät oli jo tässä vaiheessa puhdistettu aiemmista restauroinneista ja slammaus havaittiin linnan käyttöaikaisissa muuripinnoissa. Kellarin edustan kaivaukset saatiin valmiiksi 19.7., jolloin kellarin edustalta saatiin esiin portaat. Saman päivän kirjauksessa mainitaan myös kaakkoistornista esiin tulleet kierreportaat sekä ehyt oven pieli. Maanantaina 20.7. alkaneella viikolla kaivaustyöt siirtyivät sisäpihalle, sillan alle ja kellarin vierustalle. Kaivaustöitä tehtiin myös uuden sillan pilarien vierustoilla. Samaan aikaan tehtiin muurien korjausta itäisessä rondellissa, jossa 21. päivän merkinnän mukaan mm. ”puhkaistiin oviaukko”.

Päiväkirjamerkintöjen mukaan varsinaiset kaivaustyöt saatiin valmiiksi maanantaina 26.7., minkä jälkeen päiväkirjamerkinnöissä esiintyy restaurointitöiden lisäksi lähinnä mainintoja pihatasojen, kellarin päällystän ja kellarin permannon puhdistamisesta. Kaivuutöiden päätyttyä linnan lattia- ja pihatasoja jouduttiin korottamaan täyttömaalla, koska kaivaus oli ilmeisesti lähes koko linnan alueella ulotettu jokiuoman vedenpinnan alapuoliselle tasolle. Kartanon muistiinpanoissa mainitaan restaurointitöiden päätteeksi tehty linnan huoneiden pohjien ja pihamaan hiekoittaminen, mikä kuitenkin lienee ollut viimeinen tilojen siistimistoimi. Oletettavasti ainakin osissa linnaa piha- ja lattiatasojen tasoittamiseen käytettiin muureista purettua 1890-luvun tiili- ja laastimassaa.³⁵

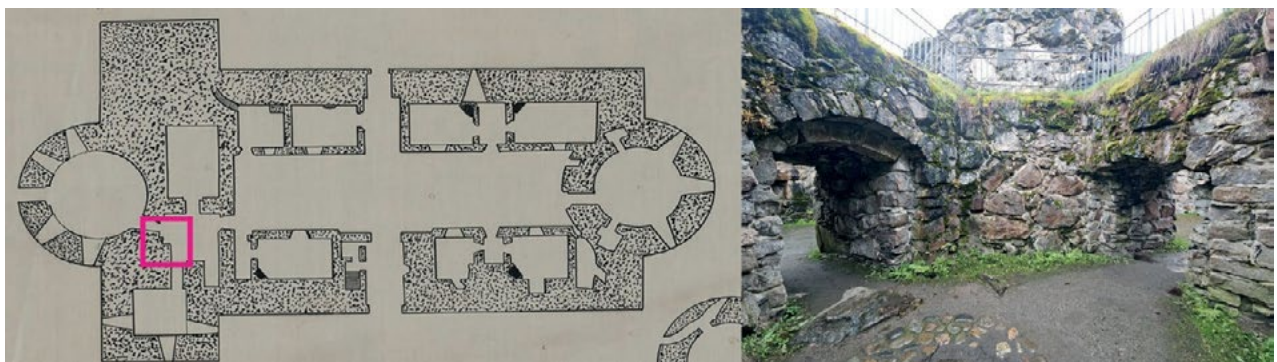
2.4 Tutkimustietoja 1940–1950-luvuilta

1940–1950-luvuilla linnalla tehtiin jonkin verran muurien kunnostuksia, pääasiassa pienialaisia muuripintojen saumauksia ja kiilauksia sekä muurin harjojen vedeneristykseen liittyviä töitä O. E. Kivistön johdolla. Kunkin vuoden työt on raportoitu melko yksityiskohteisesti.³⁶ 1940-luvulla tehtiin joitakin arkeologisesti mielenkiintoisia tutkimuksia ja havaintoja:

Vuonna 1942 ”ylätornin eteishuoneessa” kaivettiin esiin uuninperustus, perustuksen päälle ladottiin kiviä sen korottamiseksi uunin perustukseksi tunnistettavaan muotoon. Lopuksi perustuksen päällystä tasoitettiin maalla.³⁷ Tämä vuonna 1942 esiin kaivettu tulisijan perustus on todennäköisesti sama kuin ”kellarin edustalta” vuonna 1937 esiin tullut tulisija. Kellarin edustalla olevan tilan viistoon itäseinään on 1680-luvulle ajoitettuun pohjapiirrokseen merkitty erikoinen ”pykälä” joka voisi osoittaa paikalla ollutta tulisijaa tai muuta rakennetta. Muurin nykyisessä sisäpinnassa tai maassa muurin juurella ei nykyisin erotu selvästi tulisijan olemassaoloon yhdistettävissä olevaa rakennetta, mutta maan pinnalla muurin pohjoisen siipilinnakkeen puoleisen kulmauksen kohdalla erottuu joitakin suurempia kiviä (kuva 8).

Samana vuonna tehtiin korjauksia myös ns. Komendantinhuoneen ”uunisyyvennyksen” sivuissa. Epäselvää on, tarkoitetaanko uunisyyvennyksellä huoneen pohjoisseinustalla olevaa noin 2 x 2 laajuista nelisivuista syvennystä vai jotakin muuta kohtaa huoneessa. 1680-luvulle ajoitetun pohjapiirroksen perusteella huoneen tulisija ei ole sijainnut pohjoisseinustan syvennyksessä vaan sen itäpuolella, ns. Komendantinhuoneen pohjoisseinän ja huoneen itäpuolella sijainneen eteistilan puoleisen seinän kulmauksessa. Eteistilan puoleinen väliseinä on tuhoutunut viimeistään siltapilarien kaivuussa vuonna 1936, eikä pohjoisen muurin sisäpinnassa erotu tässä kohtaa selvästi tulisijaan liittyviä rakenteita (kuva 9). Vuoden 1942 töiden päätteeksi linnan piha-alue sekä ja huoneiden ja kellareiden pohjat siivottiin kääntämällä niitä peittävä maa siten, että pinnalle nousi puhdas hiekkakerros.³⁸

Vuonna 1947 töitä tehtiin Komendantinhuoneen itäpuolella ns. Keittiössä (D), jossa ”muurattiin muurista ulkoneva ja sortunut muurinkulmaus” jota O. E. Kivistö arveli joko muuta muuria myöhemmin muuratuksi tai sillan rakentamisen aikana paikalle muodostuneeksi. Samassa yhteydessä korjattiin huoneen pohjoismuurissa olevaa muurisyvennystä.³⁹ Huonetila D on käytännössä kokonaisuudessaan kaivettu esiin vuonna 1936 sillan tukipilarien perustuskuopan kaivuun yhteydessä, eikä kaivuutyöstä ole varsinaista dokumen-

Kuva 8. Kellarin edustalla sijaitsevassa eteistilassa vuosina 1937 ja 1942 mainitun tulisijan todennäköinen paikka merkittynä 1600-luvun jälkimmäisen puolen pohjapiirrokseen ja valokuvattuna 2024. Pohjapiirros: Museoviraston arkisto, Rakennetun ympäristön piirustukset KYP205020012, Museovirasto Finna, CC BY 4.0. Valokuva: Tarja Knuutinen/Muuritutkimus Oy 2024. MuTu424027Dg_7.

taatiota. Muurisyvennys on nykyisellään kokonaan peitetty sementillä (kuva 10), mutta muurin rakennusarkeologisen tutkimuksen avulla syvennyksen ja koko huonetilan ja sen alaisen kellarin muodostaman kokonaisuuden tarkempi selvittäminen voi olla mahdollista.

Kivistön vuonna 1949 tekemän tarkastuskäynnin yhteydessä todettiin, että itäisen rondellin ”toisen kerroksen eteishuoneen puolelta (läheltä puusiltaa)”, toisin sanoen rondellin linnan pihan puoleisesta seinämästä, oli irrotettu muurin sisällä olleita, päistään hiiltyneitä, rondellin länsipuolella sijainneen huonetilan lattiarakenteita kannatelleiden vasojen jääniteitä. Vasojen

kappaleita oli Kivistön mukaan ollut muurin sisällä säästyneenä kaikkiaan 4–5 kappaletta, mutta vain yksi niistä löytyi linnan pihalta. Kivistön mainitsemien vasojen sijainti on todennäköisesti nähtävissä Museoviraston arkistossa olevassa, vuoden 1937 tutkimusten aikana otetussa valokuvassa, jossa itäisen rondellin pohjoisessa muurissa, linnan sisäpihan puoleisessa päädyssä erottuu viiden nelikulmaisen aukon rivi.⁴⁰ Oletettavasti kyse on samoista parrun aukoista, jotka Kartano mainitsee muistiinpanoissaan 15.7.1937. Aukot sijaitsevat nykyisen kävelytason korkeudella ja liittyvät pohjoisen siipilinnakkeen ja rondelliin rajautuvan eteistilan ensimmäisen ja toisen kerroksen väliseen lattiatasoon (kuva 11).

Kuva 9. 1600-luvun pohjapiirroksen perusteella komendantinhuoneen tulisijan perustuksen paikka muurisyvennyksen oikealla puolella. Kuva: Tarja Knuutinen/Muuritutkimus Oy 2024. Mu-Tu424027Dg_8.

Kuva 10. Betonilla peitetty muurisyvennys keittiön pohjoisseinässä. Kuva: Tarja Knuutinen/Muuritutkimus Oy 2024. MuTu424027Dg_9.

Kuva 11. Vuonna 1937 esiin tulleet ja Kivistön vuonna 1949 tarkastusraportissaan mainitsevat parrunaukot sijaitsevat kävelytason kohdalla. Kuva: Tarja Knuutinen/Muuritutkimus Oy 2024. MuTu424027Dg_10.

2.5 Pohjoisen siipilinnakkeen perustusten tutkimus vuonna 1960

Vuonna 1960 tutkittiin Muinaistieteellisen toimikunnan aloitteesta ja arkkitehti Eero Huotarin toimesta pohjoisen siipilinnakkeen perustuksia. Tutkimusten taustalla olivat ilmeisesti jo aiempina vuosikymmeninä tehdyt havainnot linnakkeen alla olevista hirsi-perustuksista sekä linnakkeen ulkomuurien halkeamat, joita 1900-luvun mittaan oli useaan otteeseen korjattu. Tutkimus suoritettiin marraskuussa 1960, jolloin veden pinta jokiuomassa oli poikkeuksellisen alhaalla Ämmänkosken ja Koivukosken voimalaitosten samanaikaisten huoltotöiden vuoksi. Osin silmämääräisiin havainnoin, osin muurirakenteen alaosa rautatangoin koeteltamalla saatiin selvitettyä, että ainakin osa (uloin osa?) siipivarustuksesta on todennäköisesti rakennettu hirsisen, kivillä täytetyn hirsiarkun päälle.⁴¹ Tutkimuksesta laaditun raportin liitteenä olleita valokuvia ei ole säilynyt raportin yhteydessä, joten hirsiarkun laajuudesta ei ole tätä katsausta laadittaessa saatavilla tarkkaa tietoa.

2.6 Kaivauksia linnan ulkopuolella 1970-luvulla

Linnasaaren itäpäässä tehtiin koekaivauksia vuonna 1975 linnan yläjuoksun puoleiselle rannalle suunnitellun maapadon rakentamisen yhteydessä. Padon rakentamisen avulla pyrittiin vähentämään veden virtausta linnasaaren alla ja ehkäisemään virtauksen aiheuttamasta maa-aineksen syöpymisestä johtuvien painaumien syntymistä saaren pintaan. Loppuvuodesta 1975 saaren itäosaan kaivettiin 7 koekuoppaa, joiden avulla selvitettiin linnan perustuksia ja saaren maakerrosten paksuutta, ja alkuvuodesta 1976 toteutettiin arkeologin valvonnassa varsinaisen pato-ojan kaivaminen.⁴²

Koekuoppien tarkasta sijainnista ei ole tietoa, sillä Kaarina Rissasen laatiman tarkastuskertomuksen yhteydessä ei ole säilynyt kertomuksessa mainittua karttaliitettä. Koekuoppa 1 on sijainnut aivan kiinni linnan itäpään muurissa, sillä muurin perustuskivien mainitaan jatkuneen 1,4 metrin syvyisen kuopan pohjalle saakka. Itäisen rondellin muurin läheisyydessä sijainneissa koekuopissa 2, 3 ja 5 havaittiin 80–120 cm syvyudessa maan pinnasta nokimaata, hiiltyneitä puujäänteitä sekä koekuopassa 5 rondellin seinälinjan suuntaista hirttä, jonka yhteydestä talletettiin kirves. Lähempänä maanpintaa oli myös hirsiiä, joiden oletettiin liittyvän koekuopasta 6 havaittuun hirsi- ja lautarakenteeseen ”puulavaan”, jonka oletettiin olevan linnan itäpäädyn eteläpuoleisen sivustan suojaksi 1900-luvun alkupuolella tehty rakenne.⁴³

Varsinaisen pato-ojan kaivuussa saaren koillisreunalta kaivettiin esiin 1,5–2 metrin syvyudessa sijainneiden hirsirakenteiden osia, osa hirsistä oli ilmeisesti vaakatasoisia, osa ojan pohjalla pystyssä olevaa paalutusta. Useat hirsistä olivat selvästi kirveellä lovettuja tai teroitettuja. Hirsiiä tuli esiin saaren itäreunaa kiertävästä ojasta alueelta, joka alkoi noin 4 metrin päässä pohjoisen siipivarustuksen itämuurista ja ulottui noin 16 metrin päähän muurista. Toinen hirsikeskittymä paikallistettiin saaren itäpäässä sijaitsevan, veteen laskevan portaikon kohdalta. Lisäksi saaren kaakkoiskulmalta esiin kaivettiin ponttilaudoitusta, jonka yläosa oli noin 0,1 metrin syvyudessa maanpinnasta alaosan ulottuessa noin 1,2 metrin syvyyteen.

Havaittujen puurakenteiden ajoitus jää raportissa esitettyjen tietojen perusteella epäselväksi, oletettavasti saaren kaakkoiskulmalta havaittu ponttilaudoitus on selvästi nuorempi rakenne, mutta erityisesti saaren koilliskulman hirsirakenteet voivat liittyä linnaa ympäröineeseen ”rintavarustukseen”. Ks. kuva 12.

Kuva 12. Linnasaaren itäpääty, josta havaittiin laajalta alueelta paalutuksia ja hirsirakenteita, jotka voivat liittyä 1600-luvun loppupuolella kehämuurin ulkopuolelle rakennettuihin rintavarustuksiin. Kuva: Tarja Knuutinen/Muuritutkimus Oy 2024. MuTu424027Dg_11.

2.7 2000-luvun restaurointihankkeeseen liittyvät tutkimukset

Arkeologinen koekaivaus 2001

2000-luvun mittaan Kajaanin linnalla tehtiin useampia arkeologisia kaivauksia sekä rakennusarkeologisia tutkimuksia osana vuonna 2001 käynnistynyttä linnan restaurointi- ja tutkimushanketta.

Vuonna 2001 kaivauksia tehtiin Museoviraston rakennushistorian osaston ja Kainuun maakuntamuseon yhteistyönä, arkeologi Teemu Mökkösen johdolla. Koekaivausten yhteydessä linnan eri osiin kaivettiin kaikkiaan 10 koekuoppaa linnan sisäosien maakerrosten säilyneisyyden selvittämiseksi. Koekuopat sijoitettiin Museoviraston arkkitehti Sakari Mentun ja tutkija Marianne Niukkasen suunnitelman mukaisesti. Käytännössä kaikissa koekuopissa havaittiin ohuiden sekoittuneiden pintamaakerrosten alla vaihtelevan paksuinen (2–20 cm) puhtaan hiekan kerros ja heti sen alta 10–30 cm:n paksuinen tiilen ja tiilimurskan sekä laastin sekainen ”purkuker-

ros”, jotka yhdessä muodostanevat vuoden 1937 restaurointi- ja tutkimushankkeen aikana tehdyn huone- ja pihatasojen tasauksen. Linnan käyttö- ja rakennusaikaisiksi ajoitetut kerrokset sijaitsivat kaikissa koekuopissa tämän horisontin alapuolella. Selvästi kulttuurikerroksista ei tehty havaintoja, mutta mahdollisesti linnan rakennus- tai käyttöaikaiseksi ajoitettuja tai rakennus- ja käyttöaikaista materiaalia sisältäviä maakerroksia sekä mahdollisiin rakenteisiin viittaavia havaintoja tehtiin useista koekuopista.⁴⁴

Läntisen rondellin keskiosassa sijainneesta koekuopasta 1 havaittiin noin 30 cm:n syvyydessä maan pinnasta pieniä määriä laastia ja tiilenpaloja sisältänyt hiesukerros ja sen alla savi, jossa oli pieniä määriä kellertävää laastia. Kerroksissa oleva materiaali voi olla linnan käytön, todennäköisemmin rakentamisen aikaista.

Läntisen rondellin koillissivustalla sijainneesta koekuopassa 2 havaittiin vuoden 1937 ”purkukerroksen” alta suurehkoja kiviä, jotka tulkittiin komendantinhuoneen ja ruuti-varaston välisen seinän perustuskiviksi. Kyse on todennäköisimmin räjähdyksessä tuhou-

tuneen rondellin muurin perustuksesta. Laajemman kaivauksen avulla voisi olla mahdollista saada tarkempaa tietoa läntisen rondellin, ruutivaraston ja niiden itäpuolella sijainneen komendantinhuoneen länsiosan seinärakenteiden sijainnista ja rakenteiden välisistä suhteista. Ks. kuva 13.

Läntisen rondellin itäsivustalla, sisäpihan lounaiskulmassa sijainneesta koekuopasta 3 havaittiin noin 35 cm syvyydessä maanpinnasta alkava saven sekainen hiekkakerros, jossa oli tiilen ja laastin kappaleita, pieniä kiviä ja linnan käyttöaikaisia löytöjä, mm. retusoitu ikkunalasin kappale, pii ja luuta. Kerroksen todettiin olevan pinnasta sekoittunut, todennäköisesti vuoden 1937 restaurointi- ja tutkimustöiden yhteydessä, mutta alaosaan koskematon. Kerroksen alapuolisesta hiesumaasta talletettiin mm. pala punasavikermiikkaa. Alimmat kerrokset tulkittiin linnan käyttöaikana muodostuneiksi kerroksiksi.

Samuli Seppäsen vuoden 1937 kaivauksen löytöjä koskevan analyysin perusteella koekuopan alueelta ja sen läheisyydestä on talle-

tettu jonkin verran löytöaineistoa, mm. ikkunalasin kappaleita. Alueella on siis tuolloin ainakin jossain määrin kaivettu, mutta tarkempien kaivaustietojen puuttuessa ei voida varmuudella päätellä kuinka syvälle kaivaus on ulottunut ja ovatko vuoden 2001 koekuopassa havaitut maakerrokset linnan käyttöaikaisia vai esimerkiksi vuoden 1937 kaivauksen yhteydessä muodostuneita sekundaarisia kerrostumia.

Niin kutsutun Kirkkotuvan länsipäädysässä, läntisen kehämuurin vieressä sijaitsevassa koekuopassa 4 havaittiin vuoden 1937 ”purkukerroksen” alla musta noen sekainen hieka/hiesukerros ja sen alla vaalea hiesu, jonka seassa oli pieniä tiilen ja laastin muruja sekä pieniä kiviä. Kerrokset saattavat olla linnan rakennusvaiheen aikaisia.

Niin kutsutun Väentuvan keskiosaan kaivatussa koekuopassa 5 oli noin 30 cm maan pinnan alapuolella suuri kivilaaka, jonka vuoksi kaivamista ei voitu jatkaa pidemmälle. Kivi voi liittyä huoneen lattiaan tai muuhun rakenteeseen, mutta se voi olla myös sekundaarinen.

Kuva 13. Komendantinhuoneen ja ruutivaraston välinen alue. Huonetilojen välinen seinä ilmeisesti tuhoutui täysin vuoden 1716 räjähdyksessä. Vuoden 2001 koekuoppa 2 sijaitsi kuvan keskellä olevan muurikulman edustalla. Kuva: Tarja Knuutinen/Muuritutkimus Oy 2024. MuTu424027Dg_12.

Saman huonetilan itäosaan, huonetilan keskellä kaivetussa koekuopassa 6 noin 50 cm:n syvyydessä maan pinnasta oli kostea hiesumaa, jonka seassa oli pieniä määriä tiili- ja laastihippuja, joitakin pieniä irtokiviä sekä palanutta liuskekiveä. Kerroksen materiaali voi liittyä linnan rakennusvaiheeseen. Koekuoppa sijaitsee lähellä huonetilan koilliskulman tulisijan perustusta (kuva 14).

Linnan itäosan suuren kellaritilan edustalla sijaitsevan eteistilan itäreunalle tehdystä koekuopasta 7 oli runsaasti kiviä noin 25 cm:n syvyydessä maan pinnasta alkaen. Koekuoppa sijaitsee huonetilan viistolla itäseinustalla, joka on todennäköisin paikka vuonna 1937 ja 1942 esiin kaivetulle tulisijalle. Koekuopasta havaitut kivet saattavat liittyä tulisijaan tai olla sekundaarisia, seinäpinnasta romahtaneita muurikiviä (ks. kuva 8).

Itäisen rondellin keskiosaan tehdyn koekuopan 8 pohjalla, noin 60 cm:n syvyydellä maan pinnasta havaittiin tumma noen värjäämä hiesu ja sen alainen tiilensekainen hiesukerros. Purkukerroksen alaiset kerrokset tulokittiin mahdollisesti koskemattomiksi linnan

käyttö- tai rakennusaikaisiksi kerroksiksi. Kartanon päiväkirjamuistiinpanojen mukaan itäisen rondellin kaivuutyöt valmistuivat 12.7., ja samana päivänä mainitaan tornin pohjan olevan veden vallassa, joten tornin pohjatasoon on voinut jäädä kaivamattomia kerroksia.

Ns. Vivaliuksen kamarin eli vankihuoneen (I) luoteisosassa sijainneessa koekuopassa 9 havaittiin tumma, tiilen, hiilen ja laastin sekainen hiekka- ja hiesukerros, joka stratigrafisesti näyttää vastaavan muissa koekuopissa havaittua vuoden 1937 ”purkukerrosta”, mutta josta tehtiin linnan käyttöaikaan ajoittuvia löytöjä. Kerroksen pinnasta löytyi jonkin verran asfalttipiikettä. Kerros tulkittiin pintaosiltaan vuonna 1937 sekoittuneeksi linnan käyttöaikaan ajoittuvaksi kerrokseksi. Kerroksen alla havaittiin lisäksi laastinsekaista, mustaa savea, joka saattaa ajoittua linnan käyttö- tai rakennusaikaiseksi.

Linnan sisäpihalla, Varusmestarin tuvan (J) edustalla sijainneessa koekuopassa 10 havaittiin poikkeuksellisen paksut maakerrokset, myös vuoden 1937 ”purkukerros” oli paksuimmillaan lähes 40 cm. Purkukerroksen alaosas-

Kuva 14. Väentupa kuvattuna lännestä. Huoneen kulmassa näkyvissä 1600-luvun jälkimmäisen puolen pohjapiirroksen merkityn tulisijan perustus. Kuva: Tarja Knuutinen/Muuritutkimus Oy 2024. Mu-Tu424027Dg_13.

sa oli kutakuinkin linnan pituusakselin suuntainen hirsi. Profiilipiirroksen perusteella hirsi on ainakin osittain ollut ”purkukerroksen” sisällä ja saattaa näin ollen olla peräisin vuodelta 1937. Purkukerroksen alla oli puhtaan saven kerros, sen alla mustaksi värjäytynyt savikerros sekä tumma savi, jossa oli runsaasti puulastua. Alimmassa savikerroksessa oli säilynyt myös laudan kappale. ”Purkukerroksessa” olevan hirren tulkittiin todennäköisesti kuuluvan uuden maantiesillan valmistuttua puretun puisen sillan perustuksiin. ”Purkukerroksen” alapuoliset savikerrokset tulkittiin koskemattomiksi linnan käyttö- tai rakennusaikaisiksi kerroksiksi.

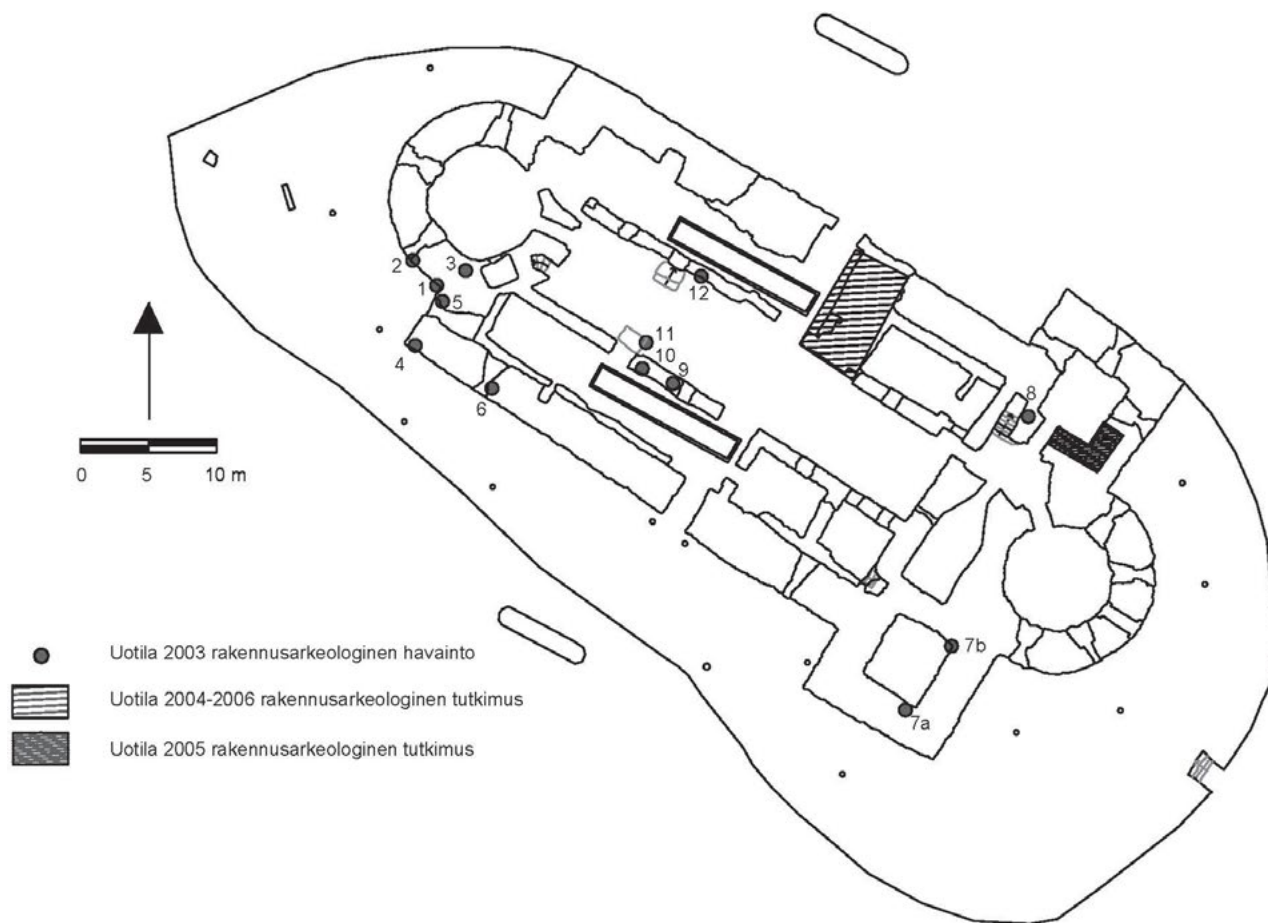
Vuosien 2002–2006 kaivaukset ja rakennusarkeologiset tutkimukset

Vuonna 2002 kaivauksia ja rakennusarkeologisia tutkimuksia tehtiin linnan eteläisen porttiaukon alueella. Kaivauksen yhteydessä ei havaittu linnan käyttöaikaisia maakerroksia. Sen sijaan kaivauksen ja porttiaukon rakennusarkeologisen tutkimuksen perusteella pääteltiin eteläisen portin alun perinkin sijainneen nykyisellä paikallaan. Kaivauksen aikana saatiin esiin porttiaukon molemmat pielet ja porttiaukon pohjarakenne, jossa olevien kivien todettiin ulottuvan osin eteläisen muurin alle ja olevan siten alkuperäiseen porttiaukkoon kuuluvia. Lisäksi kaakkoisessa pielessä havaittiin muurikiveyksessä kiinni olevaa laastia ja sen alla muurin perustusosaksi tulkittu laastinsekainen kivitäyttö. Samantyyppinen rakenne havaittiin myös portin luoteisessa pielessä. Kokonaisuudessaan rakenteet tulkittiin linnan rakennusvaiheeseen ajoittuviksi portin pieliksi.⁴⁵

Vuoden 2003 rakennusarkeologisissa tarkastuksissa havaittiin mahdollisia linnan käyttöaikaan liittyviä muurirakenteita ja muurien sisällä säilyneitä hirsiiä (kuva 15, kohteet 1–4, 7b, 9, 10–11) sekä kehämuurin ampuma-aukkojen yläosissa olevaa punaista väriaineita/maalia (kuva 15, kohteet 5–6).⁴⁶

Vuonna 2004 kaivauksia jatkettiin eteläisen porttiaukon ja eteläisen kehämuurin edustalla, minkä lisäksi tutkittiin pohjoisen portin ja sen itäosassa olevaa portaikkoa ja huonetilaa (vankihuoneen porras) sekä sisäpihan eteläsivustalla ns. papintuvan ja kirkkotuvan välisen eteistilan oviaukkoa. Eteläportin edustan vuoden 2002 kaivausaluetta laajennettiin kehämuurin vierustaa pitkin kaakkoon. Kaivauksessa havaittiin muurin juurella noin 50 cm:n syvyydessä maan pinnasta runsaasti laastia sisältävä maakerros, joka oli suorassa yhteydessä muurirakenteeseen ja jonka laastimateriaali arvioitiin samanlaiseksi esiin kaivetusta muuripinnasta havaitun, alkuperäiseksi tulkitun laastin kanssa. Muurin vierustan kerros tulkittiin linnan rakennus- tai käyttövaiheen aikana muodostuneeksi. Eteläisen porttiaukon itäpuolisen, ulospäin pulistuneen muurinosan tutkimuksissa ei havaittu aiemmin oletettuun ampuma- tai ikkunaaukkoon liittyviä rakenneosia.⁴⁷

Sisäpihan eteläsivustan papintuvan ja kirkkotuvan välisen eteistilan oviaukon edustalla tehty kaivaus paljasti muurin juurella molemmin puolin kynnyiskiviä säilyneitä linnan rakennus- ja käyttöaikaisia maakerroksia. Oviaukon ja porraskivien itäpuolelta havaittiin noin 130 cm nykyisen kynnyskivilinjan alapuolella runsaasti hiiltä ja hiekkaa sisältävä musta kuonakerros, joka oli aivan muurin vierellä noin 10 cm paksu ja oheni nopeasti pihan keskiosaa kohti. Kuonakerroksen alla oli sekoittunut, hieman hiiltä ja nokea sisältävä hiekka- ja sorakerros ja sen alapuolella hiilen ja noen sekainen tumma hiekka, joka ulottui muurin perustuksen alle ja joka tulkittiin linnan varhaiseen käyttövaiheeseen tai sisäpihan kiviseinien rakennusvaiheeseen kuuluvaksi koskemattomaksi kulttuurikerrokseksi. Kerrosta oli säilynyt noin puolen metrin levyisellä kaistaleella muurin vierustalla. Oviaukon edustalla olevat kynnyskivet todettiin sekundaarisiksi, porraskiven alla oli 40–50 cm:n paksuinen kerros uutta täyttöhiekkaa. Kaivaushavaintojen perusteella eteläsiipeen johtavan kulkuaukon tulkittiin sijainneen alun

Kuva 15. 2000-luvun rakennusarkeologisia tutkimuksia. Kartta: Tarja Knuutinen/Muuritutkimus Oy. Pohjakartta: Metsähallitus 2024.

perin nykyistä alempana. Kaivaushavaintojen todettiin myös viittaavan siihen, ettei eteläsiiven väliseinää ole alun perin perustettu varsinaiseen perustuskaivantoon vaan ennemminkin maan pinnalle, jolloin linnan sisäpihalle muodostuneita vanhempia maakerroksia on jäänyt muurin alle.⁴⁸

Havainto on jossain määrin ristiriidassa vuosilta 1663–1664 säilyneiden, sisäpihan eteläreunan kivirakennusten rakennustöitä koskevien asiakirjatietojen kanssa. Kaivausten yhteydessä tehty havainto hiilensekaisesta kuonakerroksesta on yhdistettävissä Erkki Kartanon 13.7.1937 muistiinpanoihinsa tekemään merkintään sisäpihalta kaivaustöiden yhteydessä löytyneistä runsaasta hiilestä, kuonasta ja raudanpaloista.⁴⁹ Vuonna 2004 havaittu kuonakerros onkin todennäköisesti joko vuoden 1937 kaivauksissa muurin viereltä poistamatta jäänyt linnan käyttöaikaisen

kerroksen osa tai vuoden 1937 kaivausten yhteydessä muurin vierustalle siirtynyt ”sekundaarinen” jäännös sisäpihalle olleesta linnan käyttöaikaisesta kerroksesta.

Kaivaustöiden lisäksi vuonna 2004 avattiin pohjoisen porttiaukon itäisivustalla sijaitsevan huonetilan peittäneet maakerrokset ja niiden alainen betoni-bitumikate, jolloin esiin saatiin pieni huonetila, ns. vankihuone, ja siihen liittyvän portaikon alimmat askelmat. Tilan tutkimuksia jatkettiin vuosina 2005 ja 2006, jolloin todettiin, että portin itäisivustan huonetila ja sen itäpuolella sijaitseva ns. Väentupa on rakennettu eri vaiheissa; Väentuvan seinä on rakennettu portin itäisivustan huonetilan itäseinää vasten ja on siten myöhäisempi rakenne. Huonetilan lattiatasoa ei kaivauksissa tavoitettu. Portin itäisivustan huonetilan pohjoisosassa sijaitsevan portaikon alimman tasanteen ja por-

raskivien todettiin kuuluvan samaan rakenteeseen, mutta portaikon yhteys pohjoiseen kehämuuriin jäi epäselväksi. Varsinaisen porttihuoneen osalta todettiin, että ainakin osa portin pohjarakenteen kivistä on säilynyt paikallaan noin 50 cm:n syvyydessä nykyisestä maanpinnasta. Vuoden 2005 tutkimusten yhteydessä todettiin myös Kalkkitornin kaakkoisnurkassa, Kalkkitornin ja itäisen rondellin liittymäkohdassa jälkiä mahdollisesta muurin sisällä olleesta hirrestä. Muurin todettiin liitoskohdassa olevan todennäköisesti yhtenäistä rakennetta, toisin sanoen rondellin pohjoisseinä ja Kalkkitornin itäseinä olisi rakennettu samanaikaisesti.⁵⁰

Vuonna 2006 tehtiin kaivauksia linnan sisäpihan länsipäässä, kiinni läntisen rondellin oviaukossa (kaivausalue 602) sekä pihan keskiosassa, eteläisen porttirakennuksen edustalla (kaivausalue 601) paikalla, jolla mm. vuosina 1990 ja 2000 tehtyjen maatulkausten perusteella on oletettu sijaitsevan linnan kaivo (tai Bockin perheen saagan mukainen kultainen pukki).⁵¹

Läntisen rondellin edustalla kaivettiin esiin länsirondellin muurin perustus, joka on tehty suoraan luontaisen hiekka-moreenikerroksen päälle. Kaivannon alimmassa kerroksessa oli säilynyt seinän suuntaisen, pahoin lahonneen laudan jäänteitä, jotka olivat osittain muurin alimpien perustuskivien päällä. Lauta ei liittynyt selvää kulttuurikerrosta, mutta lauta todettiin mahdollisesti muurin perustusten rakennusvaiheeseen liittyväksi.

Eteläisen porttirakennuksen edustan kaivausalueen keskellä oli saaren poikki kulkeva sähkökaapeli, ja alueen itäosassa aiempi, pohjamoreeniin saakka ulottuva kaivanto. Kaivausalueen länsiosassa havaittiin 30–35 cm:n syvyydessä maanpinnasta tumma multamaakerros ja sen pinnassa ladottua kiveystä, mahdollista linnan käyttöaikaista pihakivetystä. Kivetyksen alla jatkui tumma multainen maa, josta löytöinä talletettiin joitakin punasaviastioiden paloja. Multamaan alla oli likaista hiekkamaata, joka vaihtui alempana luontaiseksi hiekka-moreenikerrokseksi.

Hiekka-moreenikerroksen kaivauksella ei saatu havaintoja kaivosta tai muusta rakenteesta. Sisäpihan kaivauksia jatkettiin syyskuussa eteläisen porttirakennuksen edustalla sijainneen kaivausalueen itäpuolella, mihin avattiin noin 3 x 3 metrin laajuinen kaivausalue. Alueen eteläosasta tehtiin havainto mahdollisesta noin 35 cm:n syvyydessä maanpinnasta sijaitsevasta linnan käyttöaikaisesta pihakivetyksestä sekä pystyyn asetetuista luonnonkivistä koostuvasta latomuksesta ja osittain sekoittuneita maakerroksia, joiden ajoittaminen ei löytöaineiston perusteella ollut mahdollista. Noin 45 cm:n syvyydestä, luonnollisen hiekka-moreenikerroksen pinnassa oli ohut kulttuurikerrokseksi tulkittu multamaakerros, jossa oli jonkin verran eläinten luita. Luonnollisen hiekka-moreenikerroksen kaivuussa ei tehty havaintoja kaivosta tai muista suuremmista rakenteista.

2.8 Arkeologiset tutkimukset 2010- ja 2020-luvuilla

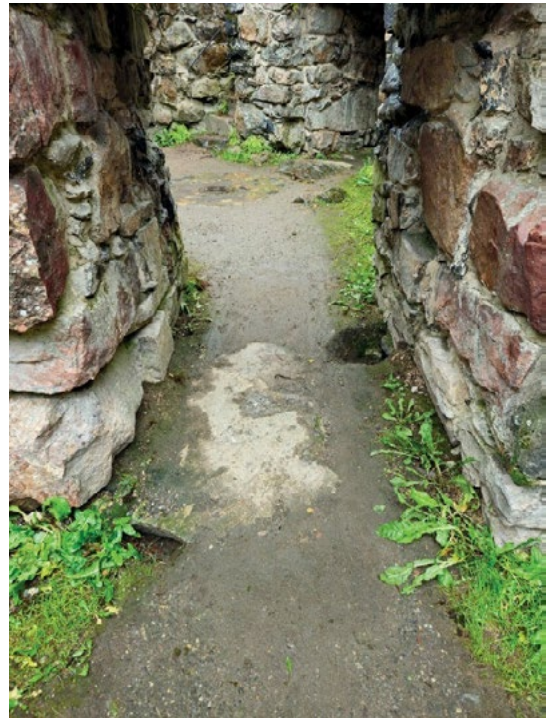
Arkeologisia tutkimuksia Kajaanin linnalla on tehty hyvin vähän vuonna 2006 päättyneen restaurointihankkeen jälkeen. Vuonna 2015 kehämuurin ulkopuolelle, eteläisen portin länsipuolelle kaivettiin koekuoppa opastaulujen pystytyksen vuoksi. Koekuopassa havaittiin vain aiempien restaurointien ja tutkimusten aikaisia kaivantoja ja sekoittuneita maakerroksia, joista selkein oli todennäköisesti vuoden 1937 restauroinnin yhteydessä alueelle muodostunut noin 40 cm paksu tiilen, laastin ja kiven sekainen hiekkamaa. Kaivausalueen pohjalla tavattiin mahdollisesti linnan perustamisvaiheen kivikerros, joka saatiin esiin jo eteläportin ulkopuolen kaivauksissa vuonna 2002.⁵²

Vuosina 2017–2018 selvitettiin ja dokumentoitiin arkeologisesti itäpäädyn suuren kellarin rakenteita kellarin betonisen kattorakenteen korjauksen vuoksi. Samassa yhteydessä kellarin ikkunan vaurioitunutta saumasta tutkittaessa löydettiin alkuperäisen rakenteen saumauksessa käytetyn kalkkilaastin

joukosta pala kuonaa, keramiikkaa, puuta ja tiiltä. Itäiseen rondelliin johtavan oviaukon pohjoisseinustalta muurin sisälle ja alle johtava aukko, jonka takaosassa havaittiin mustuneita kiviä. Oviaukon nykyisen pintamuurauksen alla on todennäköisesti alkuperäistä, linnan räjäyttämisen ja tulipalon yhteydessä vaurioitunutta kivimateriaalia.⁵³ Ks. kuva 16.

Vuonna 2021 linnan sisätiloissa valvottiin arkeologisesti kahden uuden hulevesien ohjaukseen tarkoitetun kivipesäkaivon kaivuuta sekä kahden jo aiemmin rakennetun kivipesän ja yhden sadevesikaivon uusimista. Ns. Vivaliuksen kamarin eli vankihuoneen (I) itäreunalle, muurin sisällä olevan portaikon viereen rakennetun uuden kivipesän D (kuva 17) kaivuutöiden yhteydessä havaittiin samoja maakerroksia kuin huoneeseen vuonna 2001 kaivetussa koekuopassa (sekoittuneet pinta-kerrokset, puhtaan hiekan patja, vuoden 1937 purkukerrokseksi tulkittu kerros), mutta kaivannon muuriin rajautuvasta osasta saatiin esille muurin perustusta ja aiemmissa kaivuutöissä koskemattomia maakerroksia. Kaivannosta talletettiin myös linnan käyttöaikaan ajoittuvia löytöjä. Itäpäädyn suuren kellarin edustalla olevan eteistilan keskiosaan rakennetun kivipesän E kaivuun yhteydessä havait-

tiin samankaltaiset kerrokset kuin samaan tilaan vuonna 2001 kaivetussa koekuopassa 7, pääosin vuoden 1937 ”purkukerrokseksi” tulkittu tiilen ja laastin sekainen kerros, sekä sen joukossa ja alla olevia suuria kiviä.⁵⁴

Kuva 16. Vuonna 2018 havaittu ja peitetty onkalo itäisen rondellin oviaukon pohjoisseinustassa kuvattuna syksyllä 2024. Kuva: Tarja Knuutinen/Muuritutkimus Oy 2024. MuTu424027Dg_14.

Kuva 17. Kivipesän D sijainti kuvattuna syksyllä 2024. Kuva: Tarja Knuutinen/Muuritutkimus Oy 2024. MuTu424027Dg_15.

3 Kajaanin linnan arkeologinen potentiaali

3.1 Piha- ja lattiatasot

Vuosina 2001, 2004, 2006 ja 2021 linnan sisäosissa tehtyjen arkeologisten kaivausten perusteella useimmista linnan huonetiloista on vuoden 1937 kaivuutöiden yhteydessä valtaosin tyhjennetty 1600–1700-luvuille ajoittuvaan käyttövaiheeseen kuuluvat maakerrokset. Myös vuodelta 1937 käytettävissä olevat tiedot sekä Samuli Seppäsen laatima analyysi kaivuutöiden aikana tallennettujen löytöjen levinnästä ja laadusta viittaa siihen, että etenkin linnan käyttövaiheen loppuun ajoittuvat maakerrokset on suurimmalta osin poistettu koko linnan alueelta.⁵⁵

Vuoden 2001 koekuopituksen perusteella useimmissa linnan huonetiloissa sekä sisäpihan alueella maakerrosten nykyinen stratigrafia noudattaa jokseenkin samankaltaista mallia: Ylimpänä ohuen nykyisen pintakerroksen alla on vaihtelevan paksuisia uudempiä, vuoden 1937 jälkeen muodostuneita täytöhiekkakerroksia, joiden alla on paksuudeltaan vaihteleva (1–25 cm) paksu puhtaan hiekan kerros, joka on ilmeisesti Erkki Kartanon vuoden 1937 muistiinpanoissaan mainitseman hiekoituksen seurauksena syntynyt, ja sen alla edelleen vuoden 1937 aikana muodostunut tiilen ja laastinsekainen, pääosin 15–30 cm paksu ”purkukerros”. Mahdolliset linnan käyttö- tai rakennusvaiheeseen liittyvät kerrokset ovat ”purkukerroksen” alla. Vuoden 2001 koekuopituksessa ei havaittu varsinaisia kulttuurikerroksia, vaan useimmat linnan käyttö- tai rakennusaikaisiksi tulkitut kerrokset olivat ennemminkin luonteeltaan luontaisia kerroksia, joihin on kertynyt rakennusaineksia tai löytöaineistoa.⁵⁶ Mahdollisen poikkeuksen tähän muodostavat Väentuvan keskiosan havainto lähellä nykyistä maanpintaa sijaitsevasta laakakivestä (mahdollinen kivirakenne?) sekä sisäpihan itäosassa, Varusmesta-

rin tuvan edustalla sijaitsevassa koekuopassa havaittu puuroskaa ja laudan jäänteiden (mahdollinen puurakenne?) sisältävä savimaa.

Vuosina 2004 ja 2006 toteutetuissa kaivauksissa ei havaittu aivan samankaltaista vuoden 1937 ”purkukerrosta” kuin vuoden 2001 koekuopituksessa. Osin tämä selittynee kaivausalueiden sijoittumisella muurien vierustoille lukuun ottamatta vuonna 2006 eteläisen portin edustalle kaivettuja koekuoppia 601 ja 603. Kokonaisuudessaan vuoden 2006 kaivaushavaintojen perusteella on esitetty, että linnan sisäpihan alkuperäinen maan pinnan korkeus on todennäköisesti ollut noin 30 cm vuoden 2006 pintatasoa alempana, ja tällä tasolla ja sen alapuolella saattaa edelleen olla säilyneenä linnan käyttö- ja rakennusaikaisia rakenteita ja kulttuurikerroksia.⁵⁷ Vuoden 2001 kaivaushavaintojen perusteella linnan käyttö- ja rakennusaikana muodostunutta materiaalia on paikoin syvemmällä olevissa kerroksissa. Vuoden 2001 koekuoppa 10 ja vuoden 2006 kaivausalue 603 muodostavat yhdessä laajimman nykyaikaisin menetelmin linnan sisäosissa kaivetun ja dokumentoidun kokonaisuuden (kuva 18). Alueilta tehdyn havainnot arkeologisista kerroksista osoittavat, että piha-alueella on säilynyt arkeologisia kerroksia hajanaisesti ja erot havaituissa kerroksissa ovat suuret pienenkin alueen sisällä. Tilanne on todennäköisesti sama myös eri huonetilojen välillä, joissakin tiloissa saattaa edelleen olla säilyneenä enemmän arkeologisesti mielenkiintoisia kerroksia ja rakenteita.

Sen sijaan kehämuurin ja sisäpihan rakennusten väliseinien vierustoilla tilanne on erilainen, linnan käyttö- ja rakennusaikaan ajoitettavia maakerroksia ja rakenteita on paikannettu käytännössä kaikista muureihin ja väliseiniin kiinni kaivetusta koekuopista ja kaivausalueilta (v. 2001 koekuoppa 4, v. 2004

Kuva 18. Vuoden 2001 koekuopan 10 ja vuoden 2006 kaivausalueen 603 sijainti kuvattuna syksyllä 2024. Kuva: Tarja Knuutinen/Muuritutkimus Oy 2024. MuTu424027Dg_16.

alueet 401 ja 402, v. 2006 alue 602, v. 2021 kivipesän D alue). Muurien seinustoja on todennäköisesti niin 1890-luvun kuin 1930-luvun kaivaustenkin yhteydessä kaivettu sisäpihan ja huonetilojen keskiosia vähemmän, eikä kaivauksia ole systemaattisesti ulotettu muurien alapinnan tasolle tai alle.

3.2 Rakennusarkeologinen potentiaali

Rakennusarkeologinen potentiaali on arvioitava suureksi käytännössä kaikissa linnan osissa, niin maan pinnan yläpuolella olevien muurin osien kuin maan pinnan alapuolistenkin muurin osien osalta. Vuonna 2003 tehdyssä rakennusarkeologisessa tarkastelussa havaittiin käytännössä kaikissa tarkastelluissa kohdissa mahdollisesti tai todennäköisesti linnan rakennus- ja käyttöaikaisiin muurauksiin liittyviä osia, paikoin pintamuurauksesta saakka, paikoin syvemmällä muureissa.

Muureissa on lisäksi useissa kohdissa havaittu restaurointitöiden tai muiden muuriavausten yhteydessä alkuperäisiä, kivimuurin

sisällä olevia hirsiiä tai maatuneiden hirsien jättämiä koloja/painanteita, muurin aukkoihin liittyviä pieli-, laki- tai pohjarakenteiden osia sekä muurien perustuksiin liittyviä rakenteita ja niiden alaisia kulttuurikerroksia. Pohjoisportin itäpuolisen vanki-/porrastornin betonikannen purkaminen paljasti kokonaisen huonetilan portaikkoineen. Alimman kerroksen ampuma-aukkojen ja niitä ympäröivien muuriin osien rakennusarkeologisen tutkimuksen avulla voi olla edelleen mahdollista saada lisätietoa aukkojen umpeen muuraamisen ajankohdasta (1620-luku/myöhemmin?). Läntisen rondellin koillisivustan, ns. ruutikellarin ja komendantinhuoneen länsiseinustan arkeologinen tutkimus voi paljastaa lisätietoja paitsi alueen rakenteiden välisistä suhteista, myös oletettavasti ruutikellarissa tapahtuneesta räjähdyksestä.

Linnan sisäpihaa kiertävien huonetilojen rakennusarkeologiselle tutkimukselle voidaan asettaa useita perusteita ja tarkkojakin tutkimuskysymyksiä. Sisäpihan länsipäädystä sijaitsevan kirkkotuvan pohjoisseinästä vaikuttaa puuttuvan yksi ikkuna-aukko, jon-

ka umpeen muuraamisen ajankohta on epäselvä. Väentupaa lukuun ottamatta sisäpihaa ympäröivissä huonetiloissa ei nykyisellään ole havaittavissa tulisijoja tai sellaisten perustuksia, vaikka 1600-luvun jälkipuoliskon pohjapiirroksen ja useiden 1600-luvun kirjallisten lähteiden perusteella kaikissa tai lähes kaikissa huonetiloissa on ollut tulisija. Huomion arvoista on, että vuonna 1937 tulisijat mainitaan Kirkkotuvassa, Komendantinhuoneessa ja itäpäädyn suuren kellarin edustalla olevassa eteistilassa. Kaksi jälkimmäistä mainitaan vielä vuonna 1942, joten niiden rakenteet ovat kadonneet ilman mainintaa tai dokumentaatiota uudempien, todennäköisesti 1970–1980-luvulla tehtyjen restaurointien myötä. Lisäksi Pohjoisportin länsisivustalla sijaitsevan keittiötilan useissa 1600-luvun lähteissä mainittu leivinuuni tai osia siitä on mahdollisesti paikannettavissa pohjoisessa kehämuurissa olevasta, betonivalulla peitetystä muurisyvennyksestä. Vuoden 2018 arkeologisten tutkimusten yhteydessä tehty havainto itäisen rondellin oviaukon sivustan pielirakenteiden takana havaitut mustuneet kivet viittaavat siihen, että muurirakenteiden arkeologisen tutkimuksen avulla on mahdollista saada myös lisätietoa linnan tuhoutumiseen johtaneista tapahtumista, kuten tulipalosta ja sen laajuudesta.

Yhteenvetona Kajaanin linnan arkeologisesta potentiaalista voidaan todeta, että vaikka pääosa linnan rakennus- ja käyttöaikaisista kerroksista on todennäköisesti kaivettu pois tai tuhoutunut aiempien kaivaus- ja restaurointihankkeiden yhteydessä, voi piha- ja latiatasojen alla edelleen olla paikallisesti ja pistemäisesti säilyneenä linnan rakennus- ja käyttöhistoriaa valaisevia maakerroksia, mahdollisesti jopa rakenteita. Eniten arkeologisia maakerroksia on todennäköisesti säilynyt lähinnä muureja ja väliseiniä olevilla alueilla, joilla myös muurien perustuksiin liittyvät rakenteet sijaitsevat. Itse muurien rakennusarkeologinen potentiaali on suurimmassa osassa linnaa edelleen suuri.

Tulevissa restaurointihankkeissa tulisi erityistä huomiota kiinnittää muurien lähinnä olevien alueiden arkeologiseen valvontaan ja tutkimukseen sekä muurien huolelliseen rakennusarkeologiseen dokumentointiin riippumatta siitä, missä vaiheessa muureja on korjattu edellisen kerran.

4 Kajaanin linnan rakennushistoria

Kajaanin linnan rakennushistoriaa on käsitelty laajasti useissa tutkimuksissa 1800-luvun jälkipuoliskolta lähtien.⁵⁸ Viimeisimpänä linnan rakennus- ja restaurointihistoriaa on käsitelty kattavasti Museoviraston vuonna 2008 julkaisemassa raportissa Linnanraunio sillan alla. Kajaanin linnanraunio restaurointi 2001–2008, jonka asiantuntija-artikkeleissa käydään yksityiskohtaisesti läpi linnan restaurointitöiden vaiheita sekä rakennushistoriaa niin arkistolähteiden kuin arkeologisten tutkimushavaintojenkin valossa. Rakennushistoriaa käsitellään myös Samuli Seppäsen vuonna 2008 Turun yliopistoon laatimassa pro gradu -työssä.⁵⁹

Tässä esitettyä linnan rakennushistorian kuvausta varten on käyty läpi aiempaa tutkimusta, Kansallisarkistossa saatavilla olevaa historiallista lähdeaineistoa⁶⁰, Georg Haggrénin 2000-luvulla niin kotimaisista kuin ruotsalaisistakin arkistoista keräämää lähdeaineistoa⁶¹ sekä linnasta eri ajoilta peräisin olevia piirustuksia, joista saatuja tietoja on verrattu linnan arkeologisten tutkimusten tuloksiin. Tarkastelussa on pyritty erityisesti nostamaan esiin linnan rakennushistoriaan liittyviä tietoja, joita aiemmissa tutkimuksissa ei ole käsitelty. Vaikka linnan rakentamista koskevaa lähdeaineistoa on huomattavasti enemmän kuin esimerkiksi keskiaikaisia linnoja koskevaa aineistoa, on arkistotutkimus keskittynyt ensisijaisesti 1600-luvun lähteisiin. Perusteellinen 1700-luvun aineistoihin keskittyvä arkistotutkimus voisi täydentää linnan varustamisen historiaa merkittäväällä tavalla. Kajaanin linnan rakentamiseen ja käytön aikaiseen historiaan liittyy edelleen myös useita tulkinanvaraisuuksia ja kysymysmerkkejä, joiden selvittäminen on todennäköisesti mahdollista vain arkeologisen tutkimuksen avulla.

4.1 Ensimmäinen rakennuskausi 1604–1620/1621

Georg Haggrénin laatiman, kirjalliseen lähdeaineistoon perustuvan selvityksen mukaan linnan ensimmäinen rakennuskausi käynnistyi viimeistään vuonna 1604 ja jonkinlainen puolustusvalmius saavutettiin vuoteen 1611 mennessä. Tässä vaiheessa linnassa oli jo aseistusta, mukaan lukien tykkejä, tykkimiehiä ja muuta sotaväkeä. Ensimmäisen rakennusvaiheen työt jatkuivat kuitenkin aina vuoteen 1620 saakka. Kajaanin rakennustyöt linkittyivät samanaikaisesti Oulun linnan rakennustöihin, ja molempien linnojen rakentamista ja rakennusmateriaalien hankintaa käsitellään samassa lähdeaineistossa. Kajaanin linnan muurarimestarina toimi vuosina 1607–1613 Isach Rasmusson ja vuodesta 1613 alkaen Rasmussonin kisällinä toiminut Lars Thomasson.⁶²

Linnan ensimmäisen rakennusvaiheen etenemisestä ei ole säilynyt yksityiskohtaisia tietoja eikä rakennuspiirustuksia, vaikka sellaisia ilmeisesti laadittiin ainakin vuonna 1607. Jonkin verran tietoja rakentamisen etenemisestä on saatavilla kuningas Kaarle IX ja Pohjanmaan käskynhaltijoina toimineiden ja siten linnan rakennustöistä vastanneiden Isac Behmin (1605–1610) sekä Erik Haren (1610–1620) välisestä kirjeenvaihdosta.⁶³ Läänintilaineistossa on säilynyt Kajaanin linnan inventaarioluetteloita vuosilta 1611, 1620, 1621, 1622, 1625, 1647, 1648, 1649, 1650 ja 1681. Vain osassa inventaarioista (1620–1625, 1648–1650, 1681) mainitaan tarkemmin linnan rakennuskantaa.

Marraskuussa 1607 Behm kertoo linnan perustustöiden etenemisestä ja rakennustarvikkeiden hankinnasta ja mainitsee, että varustus on mitoitettu niin suureksi kuin saaren pieni koko ja virran voimakkuus ja syvyys sallivat. Kirjeen liitteenä on kuninkaalle toimitettu jonkinlainen pohjakaava tai -piirros

linnan perustuksesta. Vastauksessaan kuningas ilmoittaa Behmille tyytymättömyytensä tämän lähettämään linnan malliin, ja toimittaa kirjeen mukana uuden suunnitelman sekä tiedustelee, sijaitsevatko ”kaksi pyörötornia ylävirtaan vai alavirtaan päin”.⁶⁴

Ilkka Kronqvist oletti, että tässä vaiheessa rakennussuunnitelmaan kuninkaan toimesta tehty muutos olisi ollut nelikulmaisten siipivarustusten lisääminen itäisen rondellin sivustoille, minkä vuoksi Behm olisi joutunut muuttamaan jo osin muurattujen kehämuurien linjaa.⁶⁵ Erkki Kartano taas on julkaisemattomassaan käsikirjoituksessa esittänyt päätyrondellien lisäämisen olleen kuninkaan teettämä muutos Behmin alkuperäiseen, huomattavasti vanhemman pohjoisen porttitornin, itäpäädyn kaksi nelikulmaista tornia sekä niitä yhdistävät kehämuurit käsittäneeseen varustukseen.⁶⁶ 2000-luvun alkupuolella itäisen rondellin ja pohjoisen sivutornin liitoskohdassa tehdyissä rakennus- arkeologisissa tutkimuksissa havaittiin, että muurirakenne on tällä kohtaa yhtenäinen ja rondelli ja sivutorni siten ainakin tällä korkeudella samanaikaisesti rakennettuja.⁶⁷ Behmin ja Karl IX kirjeenvaihdon perusteella linnan rakennustyöt eivät vielä vuoden 1607 lopulla ole edenneet juuri perustustöitä pidemmälle, joten merkittävää muurien purkamista ei tässä vaiheessa todennäköisesti suunnitelmien muutoksen vuoksi ole tarvinnut tehdä. Kuninkaan kysymys pyörötornien sijainnista on mielenkiintoinen ja viittaa siihen, että linnan pohjakaava rondellien osalta poikkesi nykyisestä, mahdollisesti molemmat rondellit oli Behmin suunnitelmassa sijoitettu alun perin linnan samaan päätyyn.⁶⁸

Tilikirjojen perusteella linnan portteihin hankittiin vuonna 1610 lukot.⁶⁹ Vuonna 1611 linnassa oli muuri kaikilla sivuilla ja kaksi nostosiltaa, kalkkiuuni ja paja. Lisäksi linnassa luetellaan aseistusta.⁷⁰ Sisätilojen osalta ei tässä vaiheessa ole käytettävissä tarkempia tietoja. Georg Haggrén on tulkinnut, että linna oli vielä vuonna 1611 keskeneräinen, mutta puolustettavissa. Kari Uotila on ajoittanut lin-

nan ensimmäisen rakennuskauden ensimmäisessä vaiheessa, vuoteen 1611 mennessä rakennetuiksi molemmat rondellit, itäisen rondellin sivutornit (siipivarustukset), pohjoisen porttitornin sekä rondellien väliset, noin 6,6 metrin korkeuteen ulottuneet kehämuurit ja niiden alaosassa sijainneet ampuma-aukot.⁷¹

Vuonna 1617 kehämuuria ja toista pyörötornia korotettiin 5 kyynärää, eli noin kolme metriä ja vuonna 1618 valmistui kellari ja sen päälle kaksikamarinen rakennus.⁷² Vuoden 1619 inventaariossa⁷³ linnasta mainitaan seuraavat rakennukset mittoineen:

- Rondellien välinen, 65 kyynärän pituinen kehämuuri molemmilla sivuilla (2 x 65 kyynärää), muurin korkeus 16 kyynärää, paksuus 6 kyynärää
- Holvi pohjoisen suuren portin päällä, 13 kyynärää (pituus)
- Itäinen rondelli (Rondellen till siön), pohjan ympäri 40 kyynärää (n. 24 m, suunnilleen rondellin kehämuurista ulkonevan kehän pituus)
- Nelikulmaiset linnakkeet, 16 kyynärää (korkeus)
- Kaksi linnan porttia ja raudoin suljettu pako- tai salaportti itäisessä rondellissa
- Pohjoinen linnansilta (nostosilta ja silta), pituus 83 kyynärää, sorvatut pilarit sivuilla
- Eteläinen linnansilta (nostosilta ja silta), pituus 152 kyynärää, sorvatut pilarit sivuilla
- Pohjoispuolella, mantereen puolella rannan myötäinen laitur, pituus 325 kyynärää, sorvatut pilarit
- Kellari ja vankitorni, kellarin yläpuolella puurakennus, jossa kaksi tupaa ja kuisti tai penkki⁷⁴ sekä porras.
- Sisäpihan pohjoissivustalla linnantupa ja kaksi muuta tupaa
- Sisäpihan eteläsivustalla viisi tarkemmin määrittelemätöntä tupaa
- Rondellin ulkopuolella tupa, leivintupa ja sauna tai pesutupa
- Lisäksi rakennuksia manterella joen molemmin puolin.

Loppukesän ja syksyn 1620 tai kevään ja alkukesän 1621 aikana linnassa muurattiin umpeen muurien alimmat ampuma-aukot. Lisäksi muurattiin yksi leivinuuni ja savuhormoja.⁷⁵

Alimpien ampuma-aukkojen umpeen muuraaminen ajoittuu kutakuinkin samanaikaiseksi ensimmäisten linnan sisätiloja kuvaavien tietojen kanssa, vuoden 1619 inventaariossa sisäpihan etelä- ja pohjoissivustalla mainitaan linnanväen asumiseen ja elämiseen liittyvää rakennuskantaa. Vuosina 1620–1621 todennäköisesti muurattiin umpeen – tai muutettiin pienemmiksi valoaukoiksi – juuri kehämuurissa sisäpihan sivustoilla olleet alimmat ampuma-aukot, jotka jäivät valmistuneisiin asuin- ja taloustiloihin eivätkä siksi soveltuneet enää tykkien sijoittamiseen. Samaan aikaan mainitaan myös itäisen rondellin ulkopuolisella ”rintavarustuksella” sijaitsevia rakennuksia, jotka rondellin alaosasta ammuttaessa olisivat olleet tulilinjalla. Epäselvää on, muurattiinko myös rondellin alimmat ampuma-aukot umpeen vai jätettiinkö ulkovarustuksella sijaitseva rakennuskanta tarvittaessa tykkitulon alle uhrattavaksi.

Joka tapauksessa alimpien ampuma-aukkojen umpeen muuraaminen on edellyttänyt, että ylempänä muureilla on ollut tykeille asemat.⁷⁶ Voidaankin olettaa, että kehämuurien ja toisen rondellin korotukset vuonna 1617 liittyivät juuri ylempien tykkiasemien rakentamiseen. Vuoden 1617 asiakirjamaininnan mukaan kehämuuria (*sträck mur*) ja yhtä rondellia (*Een Rondell*) korotettiin kaikkiaan 56 sylen eli lähes sadan metrin matkalta noin kolme metriä. Aiemmin noin 6,6 metrin korkuiset kehämuurit kohosivat siis vuoden 1619 inventaariossa ilmoitetun 16 kyynärän eli noin 9,6 metrin korkuiseksi.⁷⁷ Tarkastelemalla lähemmin vuosien 1619–1621 ja vuoden 1624 inventaarioissa ilmoitettuja muurien mittoja voidaan päätellä, että vuonna 1617 todennäköisesti korotettiin etelä- ja pohjoissivustojen pitkiä kehämuureja sekä läntistä rondellia.

Kehämuurien kokonaispituus oli vuoden 1619 inventaarion mukaan 130 kyynärää eli noin 77 metriä. Lisäksi korotettiin toista ron-

dellia. Itäisen rondellin mitaksi mainitaan vuoden 1619 inventaariossa 40 kyynärää eli hieman alle 24 metriä. Mitta vastaa kutakuinkin kummankin rondellin nykyistä kehämuurista ulkonevan kehän pituutta. Voidaan olettaa, että myös läntisen rondellin osalta kehämuurista ulkonevan kaaren mitta on jo 1600-luvulla ollut kutakuinkin nykyistä vastaava. Rondellien korkeutta ei vuoden 1619 inventaariossa ole ilmoitettu, mutta vuoden 1624 inventaariossa itäisen rondellin mitaksi ilmoitetaan ”ympäriinsä” 14 kyynärää (8,3 m), joka tarkoittanee rondellin korkeutta. Kehämuurista ulos työntyvien nelisivuisten siipilinnakkeiden mitaksi on kaikissa inventaarioissa ilmoitettu 16 kyynärää eli noin 9,6 metriä. Mitta vastaa huonosti siipilinnakkeiden muurien mitään nykyistä pituutta, joten kyse on todennäköisesti linnakkeiden korkeudesta, joka olisi siis ollut yhtenäinen kehämuurien korkeuden kanssa vuoden 1619 tilanteessa.

Linnakkeiden kehämuurista ulos työntyvien sivujen yhteismitta on lähes 60 metriä, joten ne eivät ole voineet sisältyä vuonna 1617 korotettujen muuriin noin 100 metrin yhteispituuteen. Linnakkeet onkin todennäköisesti jo alun perin rakennettu 16 kyynärän korkuiseksi, ja niiden länsipuoliset pitkät kehämuurit on vuonna 1619 korotettu niiden kanssa samalle tasolle.

Nimenomaan läntisen rondellin korottamista vuonna 1617 puoltaa useampi seikka. Vuoden 1619 inventaarioluettelossa huomiota herättää se, ettei läntistä rondellia yksityiskohtaisesti mainita ja kahden rondellin olemassaolo selviää lähinnä kehämuurin kuvauksesta, jossa muurin kerrotaan sijoittuvan rondellien väliin (-- *Sträckmuren emellan Rundellen på både sidor* --). Sen sijaan itäistä rondellia (*Rundellen till Siön*) ja siihen liittyviä nelisivuisia linnakkeita (*Postar*) kuvaillaan tarkemmin.⁷⁸ Itäinen rondelli siipilinnakkeineen oli todennäköisesti linnan puolustuksen kannalta läntistä rondellia tärkeämpi rakenne ja siksi sen asema korostunee myös inventaariossa. On epätodennäköistä, että puolustuksellisesti tärkeämpi itäinen ron-

delli olisi alun perin rakennettu merkittävästi siihen liittyviä siipilinnakkeita matalammaksi ja korotettu vasta vuonna 1619 lähelle niiden korkeutta. Todennäköisempää on, että vuonna 1617 yhdessä kehämuurien kanssa korotettiin läntistä rondellia joko samalle korkeudelle kehämuurin kanssa (9,6 m) tai hieman matalammaksi, esimerkiksi itäisen rondellin korkeuteen (8,3 m).

Toinen vuoden 1619 inventaarioista puuttuva elementti on eteläisen portin holvi. Vuoden 1661 inventaariosta kuitenkin selviää, että eteläisellä portilla on ollut 13 kyynärää (7,7 m) pitkää pohjoisportin holvia pienempi, 5,5 kyynärän (3,3 m) pituinen holvi, joka mainitaan keväällä purettavaksi.⁷⁹

4.2 Toinen rakennuskausi Per Brahen vapaaherrakunta- kauden alussa 1650–1660-luvuilla

Haggrénin arkistotutkimuksen perusteella linnan rakentaminen hiljeni 1620-luvulla niin, ettei suuria rakennushankkeita toteutettu ennen Per Brahen vapaaherrakuntakauden alkua vuonna 1650. Linnalla on epäilemättä tehty pienempiä kunnossa- ja ylläpitotöitä, joista ei ole kirjattu tarkempia tietoja tilikirjoihin tai inventaarioihin.⁸⁰

Per Brahe sai vuonna 1650 kuningatar Kristiinalta läänityksekseen Kajaanin vapaaherrakunnan, johon kuuluivat Kajaanin (Paltamon), Iisalmen ja Kuopion pitäjät. Vapaaherrakuntakauden alussa, vuonna 1650 laaditun inventaarion perusteella linnan varustukset ja rakennuskanta olivat kutakuinkin samankaltaiset kuin ensimmäisen rakennuskauden päättyessä 1620-luvun alussa. Merkittävin muutos inventaarion rakennuskannassa oli linnan ulkopuolelle (mantereelle) rakennettu kirkko, joka esiintyy ensimmäisen kerran vuoden 1648 inventaariossa.⁸¹

Brahen vaatimuksesta linnan puolustusvalmiutta parannettiin monin tavoin, minkä lisäksi Brahe edellytti linnan puisten rakennusten korvaamista kivirakennuksilla tulipa-

lovaaran pienentämiseksi. 1650-luvulla linnan varustelusta vastasi päällikkönä toiminut Zacharias Palmbaum ja 1660-luvulla linnan päällikkö Samuel Lång. Linnan puolustusvalmiutta paranneltiin viimeistään vuodesta 1653 alkaen, jolloin linnaan toimitettiin lisää aseita ja uusia tykkejä. Tykit olivat ilmeisesti aiempaa suurempia, sillä ne eivät mahtuneet ongelmitta linnan tykkiaukkoihin, minkä vuoksi Palmbaum suunnitteli tykkiaukkojen suurentamista.⁸²

Varustusten kohentamista kiirehdyttiin vuonna 1656 niin kutsutun ruptuurisodan puhkeamisen myötä: Kesällä 1656 Palmbaum ilmoitti Brahelle joutuvansa purkamaan ”eteläisen tornin” yläosaa voidakseen rakentaa tornin päälle skanssikorein eli kivi- ja maataytteisin hirsikehikoin suojatun tykkipatterin, sillä muurin sisäpuoliset ampuma-aukot ovat liian ahtaita tykkien kääntämiseen ja suuntaamiseen. Saman kesän aikana koko rinta-varustuksia vahvistettiin skanssikorein ja vit-saskimpuin (*fasein*) minkä lisäksi linnan ulkopuolelle rakennettiin koko linnan kiertävä paalutus (*stacket*) ja aidan ja linnan muurien väliin rintavarustus (*bröstvärn*).⁸³

Tulkinnat eroavat sen osalta, purkiko Palmbaum vuonna 1656 itäisen rondellin vai eteläisen nelisivuisen siipivarustuksen yläosan uuden tykkipatterin tieltä, Palmbaumin kirjeissä käytettyjen sanamuotojen perusteella (*”Tornet på södra sidan”* ja *”Rundelen över bröstet”*) molemmat vaihtoehdot ovat mahdollisia.⁸⁴ Mielenkiintoinen yksityiskohta on, että elokuussa lähetetyssä kirjeessään Palmbaum viittaa pohjoisen portin torniin (*”...över Porten på Norra sidan, under tornet...”*). Pohjoisen portin päällä on jo tässä vaiheessa tornimainen rakenne, todennäköisesti sama kuin vuoden 1663 inventaariossa mainittu puinen varusvarasto ja vahtitupa. Pohjoisen portin päällä oleva torni on kuvattu myös vuodelle 1659 ajoitetussa Kajaanin kaupungin asema-kaavaa kuvaavassa piirroksessa.⁸⁵

Varsinainen toinen rakennuskausi alkoi vuonna 1660, kun Brahe nimitti linnan päälliköksi Samuel Långin, joka jo seuraavana

vuonna alkoi uudistaa linnan rakennuska-
taa. Samuel Långin Per Brahelle lähettämien
kirjeiden perusteella työt etenivät 1660-luvul-
la seuraavasti:⁸⁶

1661

Linnanpihan pohjoispuolen kolme puuraken-
nusta purettiin. Linnanpihan luoteiskulmaan
rakennettiin kivistä rakennus, jossa on neljä
holvattua huonetilaa: läntisimpänä ruutiva-
rasto, sen itäpuolella tupa ja eteinen, ja lä-
himpänä porttia kamari, jonka alla on kives-
tä muurattu kellari. Rakennus valmistui syys-
kuun alussa, minkä jälkeen pihan puoleista
seinää vielä korotettiin siten, että rakennuk-
sen holvien päälle voidaan myöhemmin ra-
kentaa rintavarustus. Syksyllä holvien päälle
ei vielä kasattu maata, vaan holvit peitettiin
lautakatolla, jotta ne ehtivät kuivua. Raken-
nuksen seinät rapattiin ja kalkkimaalattiin.⁸⁷

Lisätietoa rakennuksesta saadaan vuoden
1663 inventaariosta⁸⁸:

- Ruutikamari eli -varasto, jonka pituus
7,25 kyynärää (n. 4,3 m), leveys 3,75 kyy-
närää (n. 2,2 m). Varastossa kaksi ovea.
- Läntisemmän tuvan pituus on 10,25 kyy-
närää (n. 6 m), leveys 7,25 kyynärää (n.
4,3 m). Huoneessa on neljä ikkunaa ja ti-
lilattia. Kalusteina on pöytä, 2 penkkiä,
sänky, kaappi ja pelti (huoneessa tulisija).
- Itäisemmän tuvan (myöh. keittiö) pituus
on 6,75 kyynärää (n. 4 m), leveys 7,25
kyynärää (n. 4,3 m) ja huoneessa on nel-
jä ikkunaa. Huoneen alla on kellari, jossa
raudoitettu ovi ja lukko.
- Huoneiden välisen eteisen pituus on 7,25
kyynärää (n. 4,3 m) ja pituus 3 kyynärää
(n. 1,8 m).
- Rakennuksen seinien paksuus oli 2 kyy-
närää (n. 1,2 m) ja korkeus 6 kyynärää (n.
3,6 m).

Itäisemmän tuvan alla sijaitseva kellari on
mielenkiintoinen yksityiskohta, sillä linnasaa-
ren ja sitä ympäröivän virran vedenpinnan
suhteen huomioiden on epätodennäköistä,

että tuvan alle olisi voitu rakentaa ainakaan
kovin korkeaa, maan alle kaivettua kellaria.
Mahdollisesti tuvan alle muurattu kellari on
muodostanut jonkinlaisen puolikerroksen,
jonka päälle varsinainen tupa on rakennettu.
Vuoden 1681 inventaariossa⁸⁹ huoneessa mai-
nitaan liesi-leivintupa (*Spyss-backstugu*, to-
dennäköisesti tarkoitetaan leivinuunia), hylly-
jä sekä kellari lattian alla. Leivinuunin sijaintia
ei ole merkitty 1680-luvun pohjapiirrokseseen,
mutta todennäköisin paikka sille on pohjois-
seinän muurisyvennyksen kohdalla. Kyseises-
sä huonetilassa sijaitsee nykyisen sillan poh-
joisempi pilari, mutta huonetilan pohjoisessa,
betonikannella peitetyssä muurissa vaikuttaa
olevan rakenteita, joiden tarkempi rakennus-
arkeologinen tutkimus voi kertoa enemmän
huonetilan rakenteesta.

1662

Vuoden 1663 inventaariossa mainitaan "*And-
ra stenhus som murades 1662 (5 alnar högt)*".
Rakennukseen on valmistunut kaksi holvia
eli huonetta, "ylempi" ja "alempi", jotka oli-
vat täsmälleen samankokoiset, pituudeltaan
12,5 kyynärää (n. 7,5 m) ja leveydeltään 6 kyy-
närää (n. 3,6 m). Molemmissa huoneissa oli
neljä ikkunaa. Ylemmän huoneen kalustuk-
sena oli pöytä, kaksi penkkiä, muurikomero
(*skåp i muren*) ja pelti (huoneessa tulisija).
Alimmassa huoneessa mainitaan kalustuk-
sena vain pelti (huoneessa tulisija).⁹⁰

Koska sisäpihan eteläisen osan purka-
mistyöt aloitettiin vasta vuonna 1663, täytyy
vuonna 1662 muuratun toisen kivrakennuk-
sen sijaita pihan pohjoisosassa. Kyse on mi-
tä ilmeisimmin pihan koilliskulmassa sijaitse-
vasta kaksikerroksisesta rakennuksesta, joka
rakennettiin pohjoisen portin itäsivustalla jo
aiemmin sijainneen vanki- ja porrashuoneen⁹¹
itäpuolelle.

Samuel Långin kirjeenvaihdon perusteella
sisäpihan pohjoisen sivustan rakennustyöt oli-
vat kokonaan valmiit joulukuussa 1662, mutta
holvien päällistä ei vielä tässäkään vaihees-
sa ollut katettu maalla, vaan Lång ilmoittaa

tekevänsä sen vasta kun kaikki sisäpihan rakennustyöt ovat valmiina. Keväällä 1663 lähetettyjen kirjeiden perusteella suunnitelmalla oli kattaa holvit vähintään 2 sylen eli noin 3,5 metrin paksuisella maa- tai turvekerroksella.⁹²

1663–1664

Linnanpihan eteläsivun kaikki puurakennukset purettiin. Rakennukset oli purettava kerralla suunnitellun porttihilvin rakentamisen vuoksi. Vartiainen on tulkinut,⁹³ että samassa yhteydessä olisi purettu myös eteläistä kehämuuria, mutta tämä lienee virhetulkinta. Långin kirjeessä 29.4.1663 oleva maininta koko sivustan purkamisesta kerralla viitanee eteläsivustan kaikkien puurakennusten purkamiseen. Elokuun puoliväliin mennessä pihan lounaisosaan oli kohonnut holvattu kivirakennus, jossa oli kaksi huonetta ja eteinen. Seinien korkeus oli 2 syltä (n. 3,5 metriä) ja niihin oli muurattu ikkuna- ja ovikarmit. Pihan kaakkoisosaan alettiin elokuussa kaivaa toisen rakennuksen perustuksia. Marraskuun loppuun mennessä myös pihan kaakkoisosan rakennustyö oli edennyt ja seinät oli muurattu sylen korkeuteen. Lounaiskulman rakennuksissa oli tulisijat.⁹⁴

Eteläsivustan rakennukset valmistuivat lokakuun 1664 alkuun mennessä. Eteläisen portin edessä oli 9,5 kyynärän (5,6 m) pituinen ja 5,75 kyynärän (3,4 m) levyinen holvi, sen länsipuolella 13,5 (8 m) ja 9,5 (5,6 m) kyynärän pituiset huoneet ja niiden välissä 7 (4,1 m) kyynärän pituinen ja 4 kyynärän (2,4 m) levyinen eteinen. Portin itäpuolella taas oli 10 (5,9 m) ja 7,5 kyynärän (4,5 m) pituiset huonetilat. Kaikkien rakennusten leveys oli 7 kyynärää (4,1 m). Kehämuurin korkeus oli 9 kyynärää ja kaikkien seinien paksuus kaksi kyynärää (1,2 m). Rakennusten rappaukset ja kalkkimaalaukset olivat vielä kesken. Huoneissa oli valmiiksi muurattuina tulisijat ja kaksi(!) leivinuunia. Todennäköisesti toinen leivinuuneista sijaitsi keittiössä, missä ei toukokuulle 1663 päivätyssä inventaariossa mainita vielä olleen tulisijan olemassaoloon viittaavaa peltiä. Toi-

sen leivinuunin sijainnista ei ole varmuutta, mutta se on saattanut sijaita sisäpihan eteläsivustalla, välittömästi eteläisen portin itäpuolelle vuonna 1664 valmistuneessa huone-tilassa, jossa mainitaan leivinuuni vuoden 1681 inventaariossa.⁹⁵

Lokakuun 20. 1664 päivätyssä kirjeessään Lång vielä ehdottaa linnaa kiertävän paaluvarustuksen siirtämistä 1 tai 1,5 sylen verran ulommas linnasta ja rintavarustuksen rakentamista sen päälle (linnan ja paaluvarustuksen väliin?) puolustuksen vahvistamiseksi.⁹⁶

1665

Itäisessä rondellissa valmistauduttiin toukuussa muuraamaan pilaria, jonka tarkoituksella ei käytettävissä olevan aineiston perusteella ole mahdollista tarkemmin määritellä. Kirjeen sanamuodon perusteella pilari on jo olemassa ("*...med pelaren som blir i den östra rundelen...*"), eli kyse olisi ollut jonkinlaisesta korjaus- tai vahvistusmuurauksesta. Touko- ja elokuulle päivätyissä kirjeissä mainitaan myös seinänrakennustyöt sekä aiemmin valmistuneiden rakennusten rappaukset ja kalkkimaalaukset.⁹⁷

Lokakuuhun mennessä oli sisäpihan puoleisia muureja korotettu samalle tasolle kehämuurin kanssa, jotta holvit voidaan kattaa maalla rintavarustuksen rakentamiseksi, eli aiemmin kesällä mainitut seinänrakennustyöt saatettiin ilmeisesti päätökseen. Långin kirjeessään esittelemän suunnitelman mukaan holvien päälle lasketaan suuria tukkeja tai parruja, joiden päät muurataan kehämuurin sisään, ja jotka yhdessä niiden alla olevien holvirakenteiden kanssa kannattelevat päälle tulevan maavallin painoa. Läntisen rondellin päälle rakennettavan varustuksen paino on tarkoitus laskea suuren, maahan kiinni muurattavan keskihirren ja kolmen kattopalkkien alle sijoitettavan tolpan varaan. Maavallin alle lasketaan tihein välein sijoitetut, tuohella suojatut kattopalkit. Långin mukaan läntisen rondellin päälle rakennettavan varustuksen perustukset on tehtävä

näin, koska rondelli on niin pieni, ettei sinne ole mahdollista rakentaa kivipilaria.⁹⁸

Långin lokakuussa 1665 päiväämän kirjeen sisältämien tietojen valossa on todennäköistä, että aiemmassa kirjeessä mainittu itäisen rondellin pilari on jo aiemmin itäisen rondellin päällä sijaitsevaa maavallia (ja tykkipatteria?) kannattelemaan rakennettu keskipilari. Molempien rondellien yläosan tykkipatterit olisivat siis levänneet sisäpuolisen tukirakenteen päällä, joka itäisessä rondellissa mahdollisesti oli muurattu kivi- tai tiilipilari, läntisessä rondellissa massiivinen puinen tukirakenne.

1666

Läntisen rondellin korotus ja tykkipatteri valmistuivat syyskuun alkuun 1666 mennessä ja sisäpihan eteläsivustan rakennusten päälle oltiin rakentamassa rintavarustusta. Marraskuulle päivätyssä kirjeessä mainitaan, ettei Brahen toivomia marmorikiviä (marmorilaattoja) enää ehditä kuluvana syksynä muurata linnan uusiin holveihin.⁹⁹

1667

Keväällä 1667 joen vesi oli niin matalalla, että linnan ympärille päästiin rakentamaan 135 sylen (n. 240 metriä) pituinen paaluvarustus, minkä lisäksi molemmat laskusillat uusittiin. Virrasta on louhittu pois liian lähellä linnaa olevaa kalliota ja kiveä raivataan täytteeksi paaluvarustuksen ja linnan muurien väliin. Kivien sidontaan käytettiin kuusenoksia.¹⁰⁰

1669–1672

Syyskuun alkuun mennessä 1669 saatiin valmiiksi itäisen pyörötornin kunnostus- ja rakennustyöt. Lång kirjoittaa työn olleen suuri, sillä tornin lahonneet puurakenteet jouduttiin uusimaan. Kivisen yötuvan muuraustyöt olivat käynnissä syksyllä 1669. Rakennustyöt linnalla olivat ilmeisesti suurelta osin pysähdyksissä vuosina 1670 ja 1671, sillä yötuvan muuraustyöt jatkuivat vielä vuonna 1672, jol-

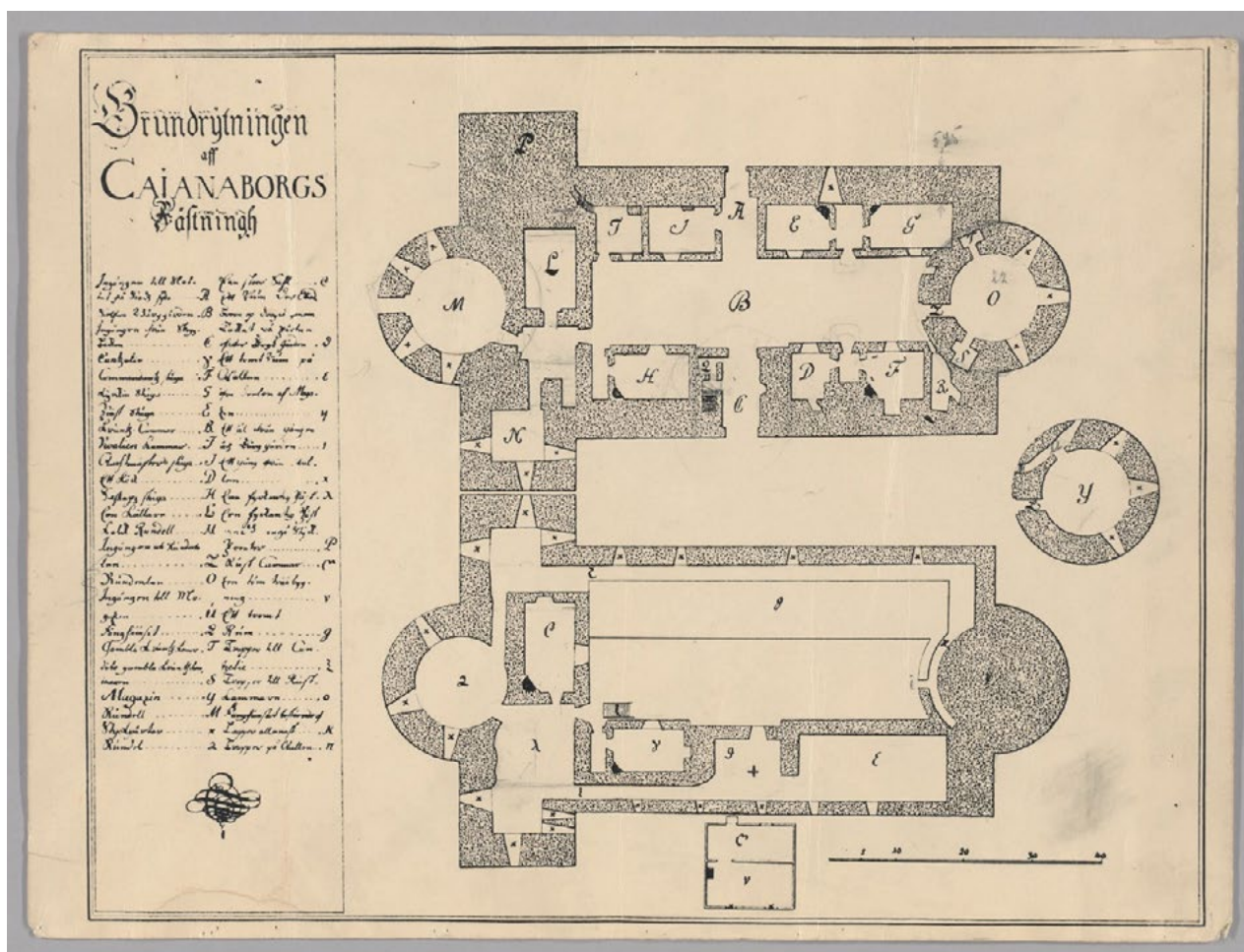
loin Lång kertoo antaneensa nostaa virrasta kiviä koko yötuvan muurien valmiiksi muuraamista varten.¹⁰¹ Kyseinen, mitä ilmeisimmin linnan sisäpihan itälaidalla sijaitsevan kellarin päälle rakennettu yötupa vaikuttaa olleen viimeinen Samuel Långin johtaman linnan uudisrakentamishankkeen töistä, joten Per Brahen aikainen rakennusvaihe päättyi sen valmistuessa vuonna 1672.

4.3 Kajaanin linna vuonna 1680

Vuonna 1680 Kajaanin linna siirtyi vapaaherakunnan peruutuksen myötä Per Brahelta jälleen kruunun haltuun. Linnasta on laadittu inventaario vuonna 1681, minkä lisäksi linnan vanhimman, ilman päiväystä tai tekijätietoja olevan pohjapiirroksen on arvioitu ajoittuvan juuri tähän aikaan (kuva 19).¹⁰² Vuoden 1681 inventaarioluettelon ja varhaisimman pohjapiirroksen tiedot vastaavat pääasiallisesti hyvin toisiaan, joiltakin osin inventaarioluettelo täydentää pohjapiirroksen merkintöjä. Pohjapiirroksen ja inventaarion sisältämien tietojen vertailu on esitetty liitteessä 1.

Vuoden 1680 jälkeisestä rakennustoiminnasta linnalla ei juurikaan ole tietoja. Voi olla, että linnaa ei tässä vaiheessa laajemmin varustettu, mutta toisaalta perusteellinen vuoden 1680 jälkeiseen aikaan keskittyvä arkitutkimus puuttuu linnan osalta edelleen.¹⁰³

Linnan puolustuksellista roolia 1600-luvun lopulla on pidetty melko vähäisenä, mutta Ison vihan aikana, vuosien 1714–1716 välillä linnaa ainakin jossain määrin varusteltiin mm. rakentamalla maavalleja ja muita varustuksia niin muurien harjalle kuin linnan edustoillekin. Lähteiden sisältämä tieto rakennetuista varustuksista on kuitenkin todettu osin ristiriitaiseksi aiempia rakennustöitä koskevien tietojen kanssa ja erityisesti arkeologisesti vaikeasti todistettavaksi.¹⁰⁴ Isovihan aikaisiin muutoksiin on saattanut kuulua mm. muurien rondellien alaosissa mahdollisesti vielä tuolloin auki olleiden ampuma-aukkojen umpeen muurauksia, sillä osa alimmista, 1700-luvun

Kuva 19. Oletettavasti Per Brahen valtakauden loppuajalle tai heti 1680-luvun alkuun ajoittuva, toisen rakennusvaiheen päättymisen jälkeisestä tilanteesta laadittu linnan pohjapiirros. Kuva: Museoviraston arkisto, KYP205020012. Museovirasto Finna, CC BY 4.0.

piirroksissa umpinaisiksi tai selvästi pienemmiksi kuvatuista ja linnaa 1890-luvulla esiin kaivettaessa umpeen muuratuiksi todetuista ampuma-aukoista vaikuttaa vielä 1600-luvun loppupuolen pohjapiirroksessa olevan avonaisia.

Vuoden 1716 helmikuussa linna päätyi piirityksen päätteeksi venäläisten joukkojen haltuun ja linna räjäytettiin puolustajilta jääneillä ruutivarannoilla. Räjähdyksessä vahinkoja kärsivät etenkin linnan länsipään muurit ja huonetilat. Varsinaisen räjähdyksen aiheuttamia vahinkoja ilmeisesti pahensi sitä seurannut tulipalo.¹⁰⁵

4.4 1700-luvun korjausyritykset

Linnan räjäyttämisen ja tulipalon jälkeen varhaisin kuvaus sen kunnosta löytyy Uppsalan yliopistokirjastossa säilytettävästä, vuonna 1724 laaditun Suomen puolustusta kartoittavan käsikirjoituksen liitteenä olevasta pohja- ja fasadiiirustuksesta, jonka perusteella vakavia tuhoja on kärsinyt ainakin läntisen rondellin pohjoissivusta sekä kehämuurit niin eteläisen kuin pohjoisen portin kohdalla. Piirroksissa on havaittavissa myös muita pystyssä olevien muurien yksityiskohtia, mm. ampuma-aukkojen puuttuminen muurien alaosista.¹⁰⁶ Jokseenkin vastaavat muurien vauriokohdat on esitetty myös vuodelta 1745 peräisin olevassa Lars Henrik Backmanin piir-

roksessa, jossa lisäksi kuvaillaan tarkemmin muurien vaurioiden laajuutta ja kerrotaan linnan sisäpihan olevan täynnä muureista ja pihan kivirakennuksista peräisin olevaa kiviainesta.¹⁰⁷ Vuonna 1748 tehdyssä kuntokartoituksessa linnassa todettiin olevan kaksi ehjää huonetta. Tarkastuksessa vuodelta 1751 kerrotaan maavallien, patterien ja asuinhuoneiden romahtaneen ja linnan sisäpihaa peittävän neljä sylvä (n. 7 metriä) paksun romahduskerroksen.¹⁰⁸

Vuonna 1729 Tukholmassa hyväksyttiin ilmeisesti aiemmin mainitun, S. J. Grundellin vuonna 1724 Axel Löwenin toimesta laatiman vauriokartoituksen perusteella laadittu korjaussuunnitelma, joka piti sisällään niin linnan muurien ja sisätilojen korjaukset kuin uuden etuvarustuksen rakentamisen.¹⁰⁹ On arveltu, että korjauksia alettiin jo saman vuoden aikana panna toimeen, mutta niistä luovuttiin muutaman vuoden päästä varojen riittämättömyyden vuoksi. Uusia suunnitelmia linnan ja koko Kajaanin kaupungin varustamiseksi tehtiin vielä 1730-luvulla mm. Peter Ceder-sparren toimesta, mutta tietävästi suunnitelmat eivät milloin osin toteutuneet. 1750-luvulla tehtyjen, linnan raivaamisen ja korjauksen vaatimia resursseja koskevien laskelmien jälkeen linnan korjaussuunnitelmista ilmeisesti luovuttiin kokonaan.¹¹⁰

S. J. Grundellin vuoden 1724 fasadipiirrosten, Backmanin vuodelta 1745 peräisin olevan piirroksen sekä maanmittari Kaarlo Lönnbohmien vuonna 1887 laatimien fasadipiirrosten vertailun perusteella vaikuttaa ilmeiseltä, ettei ainakaan linnan kehämuurien pahiten vaurioituneita osia ole missään vaiheessa 1700-luvun mittaan merkittävästi korjattu.¹¹¹ Vauriokohdat on kuvattu lähes identtisinä seitsemän vuotta linnassa tapahtuneen räjähdysten jälkeen laaditussa fasadipiirroksessa sekä vuosien 1745 ja 1887 piirroksissa (kuva 20).

Myös varhaisimpien linnalla tehtyjen arkeologisten kaivaustutkimusten tiedot viittaavat siihen, ettei linnan sisäosissa ole tehty merkittäviä raivaustöitä tai kaivauksia räjä-

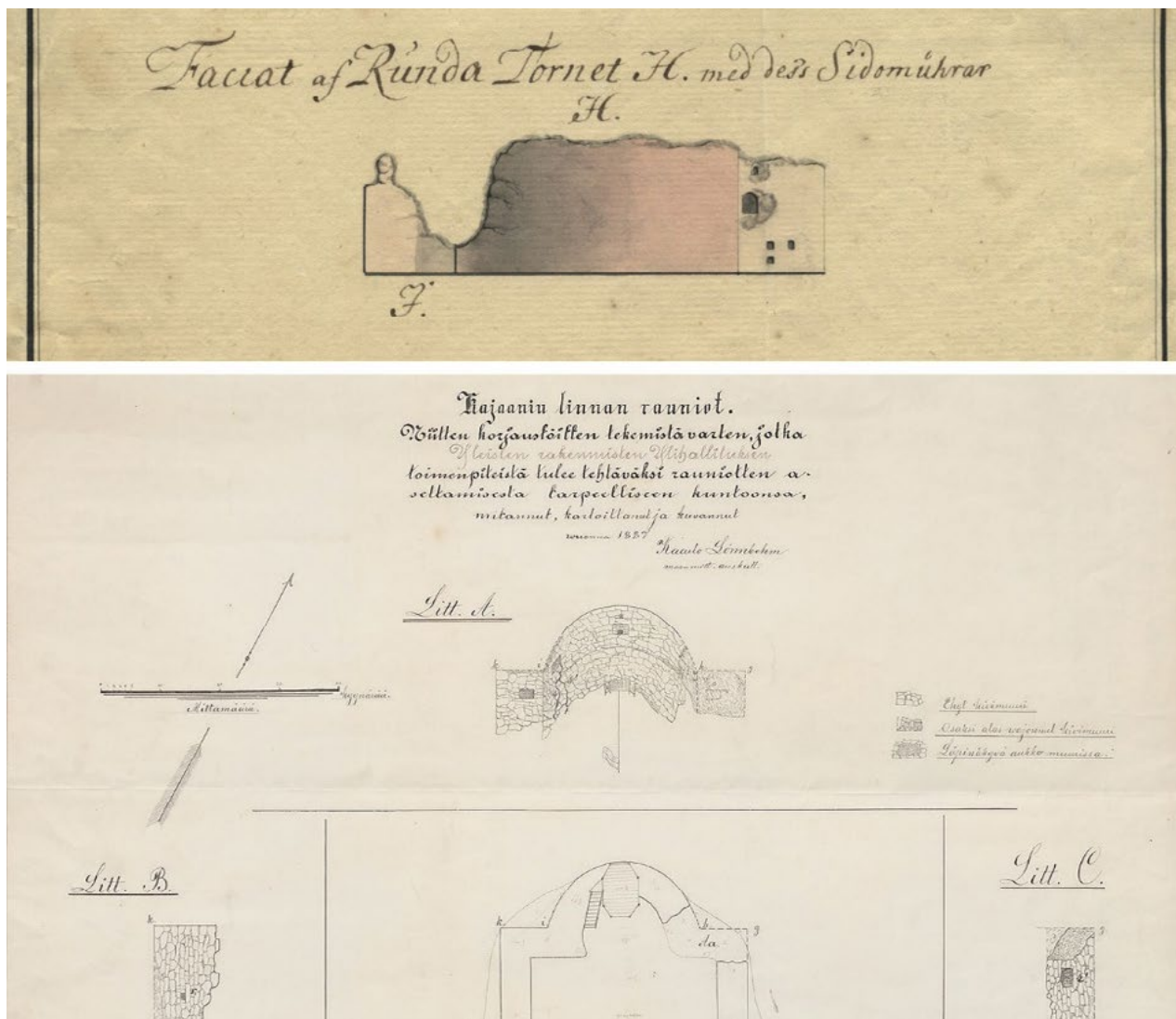
dystä seuranneen hylkäämisen jälkeen. Julius Basilierin mukaan linnan sisäosia peitti vuonna 1890 kahdentoista jalan (noin 3,6 metrin) paksuinen maa- ja kivikerros. Samuli Seppänen onkin perustellusti esittänyt, että linna muodosti suljetun arkeologisen kontekstin 1890-luvulla ensimmäiseen restaurointivaiheeseen liittyvien kaivausten alkaessa.¹¹² Perustellusti voinee todeta myös sen, että vuoden 1716 jälkeen tehtyjä linnan korjaussuunnitelmia ei ole missään merkittävässä laajuudessa toteutettu. Mahdolliset korjaustoimenpiteet tai sellaisten yritykset ovat jääneet lähinnä kosmeettisiksi. Näin ollen linnan rakenne ja ulkoasu ei todennäköisesti ole merkittävästi muuttunut vuonna 1716 tapahtuneen räjähdysten ja vuonna 1890 alkaneen ensimmäisen restaurointivaiheen välisenä aikana.

4.5 Kirjallinen lähdeaineisto ja arkeologinen tutkimustieto

Kirjallisen lähdeaineiston Kajaanin linnan rakennustöistä välittämien tietojen ja 2000-luvun alussa tehtyjen rakennusarkeologisten havaintojen välillä on havaittu jonkin verran tulkinnanvaraisuutta ja selvittämättömiä kysymyksiä.

Ristiriitaisia havaintoja liittyy mm. linnan sisäpihan eteläsivustan kivirakennusten perustamistapaan. Kirjallisen lähdeaineiston perusteella ainakin sisäpihan kaakkoiskulman rakennuksen perustuksia varten kaivettiin jonkinlainen perustusoja – tai kaivanto. Sisäpihan lounaiskulman rakennuksen edustalla kesällä 2004 tehtyjen arkeologisten kaivausten yhteydessä havaittiin, että sisäpihan puoleisen seinän alla oli säilynyt todennäköisesti kivirakennusten rakentamista edeltävään aikaan ajoittuvia maakerroksia, jotka viittaavat siihen, että perustukset on aikanaan laskettu suoraan silloiselle maan pinnalle.¹¹³

Koska sisäpihan kivirakennusten seinustoilla on nykyaikaisin menetelmin tehty vain hajanaisia, seinärakenteiden alaosaan ja alle ulottuvia kaivaustutkimuksia, voi kuva linnan sisäosissa 1660-luvulla tehdystä raken-

Kuva 20. Läntinen rondelli S. J. Grundellin fasadipiirroksessa vuodelta 1724 ja Lönnbohmin fasadipiirroksessa vuodelta 1887. Kuvat: UUL, Grundell, S. J. 1724. Fasadritning till delar av fästningen Kajaneborg ja KA Rakh II Iba. 68:/- - 6.

nustöistä vielä tältä osin muuttua. Mahdollista on, että linnan käyttöaikaisia ja erityisesti 1660-luvun rakennusvaihetta varhaisempia kulttuurikerroksia on säilynyt vain sisäpihan kivirakenteisten seinien alla.

Rondellien ja linnan itäosan nelisivuisten siipivarustusten päällä sijainneiden tykkipatterien, linnaa kirjallisen lähdeaineiston perusteella kiertäneiden ampumakäytävien tai -tassanteiden ja yleisesti ottaen linnaa suojanneiden kattorakenteiden selvittäminen on todettu rakennusarkeologisesti vaikeaksi tehtäväksi.¹¹⁴ Myös kirjallinen lähdeaineisto ja siinä vaihtelevasti käytetty terminologia sekä linnan hylkäämisen jälkeiseltä ajalta käytettävissä

olevat aikalaiskuvaukset ovat näiden osalta vaikeaselkoisia ja tulkinnanvaraisia. Omat, rakennusarkeologisesti mielenkiintoiset arvoituksensa muodostavat myös linnan sisäpihan eteläsivustan ja koilliskulman huone-tilojen kehämuurin puoleisilla seinustoilla sijaitseva, kehämuurista ulkoneva "hylly", jonka funktiota ovat aiemmin pohtineet mm. likka Kronqvist ja Erkki Kartano,¹¹⁵ sekä linnan alimpien osien ampuma-aukkojen umpeen muuraamisen ajankohta, josta on esitetty useampiakin arvioita. Kirjallisen lähdeaineiston perusteella ampuma-aukkoja on muurattu umpeen ainakin vuosien 1620–1621 aikana, mahdollisesti 1650-luvulla ja 1710-luvulla.

5 Tiilirakentaminen Kajaanissa

Kajaanin linnan nykyasussa ei juurikaan ole näkyvissä luotettavasti linnan rakennus- ja käyttöaikaiseksi ajoitettavia tiilirakenteita. Näkyviä tiilirakenteita on säilynyt lähinnä ampuma-aukkojen kattorakenteissa (kuvat 21a–c), minkä lisäksi ainakin itäisestä rondellista linnan ulkopuolelle, saaren itäkärkeen kulkevan oviaukon yläpuolisessa muurin sisäpinnassa on jäljellä muutamia tiiliä (kuva 22).

Sekä ampuma-aukkojen että itäisen rondellin muuripinnan tiiltä alkuperä on epävarma, etenkin ampuma-aukoissa tiilet voivat kuulua alkuperäiseen rakenteeseen, mutta ne saattavat myös olla peräisin 1890-luvun restauroinnin tiiliverhouksista. Lisäksi tiilimuurausta löytyy pieneltä alalta sisäpihan luoteiskulman läntisemmän tuvan, eli ns. komendantintuvan muurisyvennyksen länsiseinästä (kuva 23).

Tiilirakenteiden puuttumiselle voi olla useampiakin selityksiä. Osaltaan syynä voi olla tiilirakenteiden huono säilyminen vaihtelevissa olosuhteissa, etenkin kun Kajaanin linnarauzion suojana ei missään vaiheessa sen hyl-

käämisen ja rauniota peittäneiden maakerosten poistamisen jälkeen ole ollut katoksia. Toisaalta linnan rakennus- ja käyttöaikaisia tiilirakenteita on todennäköisesti purettu ja kadonnut esimerkiksi vuoden 1937 restaurointien aikaan samassa yhteydessä, kun 1890-luvun restaurointien aikaisia tiiliverhouksia ja muita tiilirakenteisia korjauksia poistettiin, ilmeisesti melko kovaotteisesti. Vaikka nykyisillä muuripinnoilla ei tiilirakenteita ole juurikaan havaittavissa, saattaa linnan rakennus- ja käyttövaiheen tiilirakenteita edelleen olla säilyneenä restauroitujen muuripintojen alla ja syvemmillä muureissa, paikoin mahdollisesti myös maan alla muurien juurella.

Kirjallisen lähdeaineiston perusteella Kajaanin linnan rakennustöitä varten on säännöllisesti valmistettu tiiliä ja linnassa on sen historian saatossa työskennellyt tiilenpolttajia.¹¹⁶ Vuonna 1607 Isac Behm toivoi Kajaaniin osaavaa tiilentekijää ja valittaa talonpoikaisten tiilentekijöiden työn laatua, ja vuoden 1610 lopulla Erik Hare ilmoitti kuninkaalle, että Kajaanin tiilet on valmistettava Oulussa,

Kuvat 21a–c. Tiilirakenteita Kajaanin linnan ampuma-aukoissa. Vasen: läntisen rondellin eteläinen ampuma-aukko, lakikivessä erottuu punaista väriä. Keskellä: pohjoisen siipivarustuksen itäinen ampuma-aukko, jossa myös holvi on muurattu tiilestä. Oikealla: itäisen rondellin kaakkoinen ampuma-aukko, jossa selvästi eriaikaisia tiilimuurauksia. Kuvat: Tarja Knuutinen / Muuritutkimus Oy 2024. MuTu424027Dg_17–19.

sillä Kajaanista ei löydy valmistukseen sopivaa savea.¹¹⁷ 1660-luvulta tietoja tiilen valmistuksesta linnan tarpeisiin löytyy Samuel Långin kirjeistä Per Brahelle – esimerkiksi vuonna 1663 lyötiin linnan rakennustöitä varten 4 000 tiiltä ja pari vuotta myöhemmin 6 000 tiiltä. Vuoden 1663 inventaariossa mainitaan sisäpihan luoteiskulman tuvan tiililattia (ra-

kennettu 1661 tai 1662), minkä lisäksi tiiliä on 1660-luvulla, ja aiemminkin, varmasti käytetty ainakin tulisijojen muuraamiseen.¹¹⁸ Tiedot 1660-luvulla lyötyjen tiilien määristä viittaavat kuitenkin siihen, että tiilirakentaminen linnalla oli tässä vaiheessa maltillista ja rajoittui lähinnä pienempiin rakenteisiin.

Kuva 22. Kuvan vasemmassa yläaidassa tiilirakennetta itäisestä rondellista linnan ulkopuolelle johtavan oviaukon yläpuolella, muurin sisäpinnalla. Kuvan keskellä erotuu oviaukon lakikiven päällä kolmioi-mainen täytemuuraus. Kuva: Tarja Knuutinen / Muuritutkimus Oy 2024. MuTu424027Dg_20.

Kuva 23. Tiilimuurausta komendantinhuoneen muurisyvennyksen länsiseinässä. Kuva: Tarja Knuutinen / Muuritutkimus Oy 2024. MuTu424027Dg_21.

Lähteet ja kirjallisuus

Arkistolähteet

Kansallisarkisto

Rakennushallituksen I arkisto

A Diaarit

Ab Saapuneiden kirjeiden diaarit (1811–1927).

Ac Lähetettyjen kirjeiden diaarit (1811–1927).

D Konseptit ja taltiot

Da Kirjekonseptit (1811–1927).

Dd Vuosikertomukset (1866–1922).

E Saapuneet asiakirjat

Eb Muilta viranomaisilta saapuneet kirjeet (1811–1927).

Rakennushallituksen piirustukset II (kokoelma)

Ib Kulttuurirakennukset, Iba Linnat, kartanot, museot ja näyttelyhallit Rakh II Iba. 68:/- 1–6. [Kajaanin linna]. <astia.narc.fi/uusiastia/kortti_aineisto.html?id=794329850>.

Voudintilit

4868 Oulun linnan ja Pohjois-Pohjanmaan voutikunnan tilikirja (1610–1611). <astia.narc.fi/uusiastia/kortti_aineisto.html?id=1575643927>.

4877 Pohjois-Pohjanmaan voutikunnan tilikirja (1611–1611). <astia.narc.fi/uusiastia/kortti_aineisto.html?id=1575716181>.

4916 Tilikirja voutien Oulun ja Kajaanin linnoin toimittamista varusteista (1617–1617). <astia.narc.fi/uusiastia/kortti_aineisto.html?id=1576075509>.

4922 Pohjanmaan voutikuntien autioiden ja veronmaksukyvyttömiä tilojen poisto- ja lyhennysluettelo. <astia.narc.fi/uusiastia/kortti_aineisto.html?id=1576111289>.

4930 Oulun ja Kajaanin linnojen tilikirja (1619–1619). <astia.narc.fi/uusiastia/kortti_aineisto.html?id=1576173310>.

4938 Tilikirja Oulun ja Kajaanin linnojen palkoista ja muonituksesta (1620–1620). <astia.narc.fi/uusiastia/kortti_aineisto.html?id=1576240545>.

4943 Tilikirja Oulun ja Kajaanin linnojen palkoista ja muonituksesta (1621–1621). <astia.narc.fi/uusiastia/kortti_aineisto.html?id=1576295938>.

4948 Oulun ja Kajaanin linnojen tilikirja (1623–1623). <astia.narc.fi/uusiastia/kortti_aineisto.html?id=1576375119>.

4952 Oulun ja Kajaanin linnojen tilikirja (1624–1625). <astia.narc.fi/uusiastia/kortti_aineisto.html?id=1576408552>.

9125 Oulun läänin läänintili- ja tositekiriä 1647. <astia.narc.fi/uusiastia/kortti_aineisto.html?id=1590942547>.

9127 Pohjanmaan läänintilikirja 1648. <astia.narc.fi/uusiastia/kortti_aineisto.html?id=1591009870>.

9129 Pohjanmaan läänintilikirja 1649. <astia.narc.fi/uusiastia/kortti_aineisto.html?id=1591056253>.

9131 Pohjanmaan läänintilikirja 1650. <astia.narc.fi/uusiastia/kortti_aineisto.html?id=1591078590>.

Museoviraston arkisto (MVA)

Muinaistieteellisen toimikunnan arkisto (MtT)

Hc Linnoja ja linnoituksia koskevia asiakirjoja

Hcb:1 Jäljennöksiä 1500–1700-lukujen asiakirjoista.

Hcb:2 Hallinnollista aineistoa 1886–1958.

Museoviraston arkisto (MV)

Fi Rakennettuun ympäristöön liittyvä kirjeistö ennen v. 1990

Fia:21 Rakennettuun ympäristöön liittyvä kirjeistö kunnittain, Kajaani-Kangasniemi 1959–1981.

Hd Kiinteistöt ja kohteet

Hd8:1 Kajaanin linna, Kajaani 1981–2012.

Hd8:2 Kajaanin linna, Urakka-, tilaus- ja sopimusasiakirjat. Seminaarit ja esitelmät 2000–2010 (kansio puuttuu Museoviraston arkistoluettelosta).

Hd8:3 Kajaanin linna, Tutkimukset ja selvitykset, piirustukset 1981–2010 (kansio puuttuu Museoviraston arkistoluettelosta).

Erkki Kartanon arkisto

Historian kuvakokoelma (HK), Kajaanin linnan piirustusarpiteetit

HK10000:5260 Kajaanin linna, pohjapiirros ja fasadit, noin 1800-luvun loppu. <museovirasto.finna.fi/Record/museovirasto.BDF-F76E185EC4415B3D6DB7DE5995A2A>.

HK10000:1920 Puupiirros Kajaanin linnasta Jac. Ahrenbergin mukaan, 1888. <museovirasto.finna.fi/Record/museovirasto.F3A-217595B8F6D2C9B6E9C8F67A092C8>.

HK19480216:10 Kartano, Erkki, Kajaanin linna, pohjapiirustus, 1930–1940-luku. <museovirasto.finna.fi/Record/museovirasto.64C435297718A7895A9C2B16205D0524>.

HK19480216:11 Kartano, Erkki, 1930–1940-luku. Kajaanin linna, pohjakerroksen pohjapiirustus. <museovirasto.finna.fi/Record/museovirasto.CC07016EFCC77E1C-274F788A4D3071F7>.

Rakennetun ympäristön piirustukset (KYP)

32 kpl piirustuksia signumeilla 205020010–205020042. <kyppi.fi/palveluikkuna/piika/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=702>.

Kulttuuriympäristön tutkimusraportit

Kajaanin linna, Selvitys linnan korjaushistoriasta. Tekijä ja kirjoitusaika tuntematon. <kyppi.fi/to.aspx?id=117.6573>.

Cleve, Nils 1957. Kajaaninlinnan korjaustöiden tarkastus 4.10.1957. Tarkastuskertomus. <kyppi.fi/to.aspx?id=117.6577>.

Helamaa, Maija & Uotila, Kari. Kajaani Kajaanin linnanrauniot; Opastaulun perustuksen koekaivaus 15.8.2015. <kyppi.fi/to.aspx?id=129.147720>.

Hiltula, Leena 1975–1976. Kajaanin linna. Linnasaaren maapato-ojan kaivamisen valvonta 8.12.1975–10.2.1976. <kyppi.fi/to.aspx?id=129.143874>.

Härö, Elias 1963. Kajaanin linnanraunio. Käynti 19.7.1963. Tarkastusraportti. <kyppi.fi/to.aspx?id=117.6575>.

Kieleväinen, Marika 2018. Kajaanin raunio-linna. Holvikellarin katon korjauksen arkeologien valvonta. Tutkimusraportti. MV/302/05.04.01.00/2019. <asiat.museovirasto.fi/case/MV/302/05.04.01.00/2019>.

Kivistö, O. E. 1942. Kertomus Kajaanin linnan raunioilla 7.9–19.9.1942 suoritetuista korjauksista. Tutkimusraportti. <kyppi.fi/to.aspx?id=117.9493>.

Kivistö, O. E. 1945. Tarkastus Kajaaninlinna raunioilla 14/4–16/4 1945. Tarkastuskertomus. <kyppi.fi/to.aspx?id=117.6615>.

Kivistö, O. E. 1947. Kertomus korjauksista Kajaanin linnan raunioilla 9/9.–23/9 1947. Tutkimuskertomus. <kyppi.fi/to.aspx?id=117.6585>.

- Kivistö, O. E. 1949. Kertomus allekirjoittaneen Kajaanin linnanraunioille 17.8. 1949 tekemästä tarkastusmatkasta. Tarkastuskertomus. Digitoimaton, MVA MtT Hcb:2 Hallinnollista aineistoa 1886–1958.
- Kivistö, O. E. 1950. Kertomus Kajaanin linnan raunioilla kesällä 1950 suoritetuista korjaus- ja entistämistöistä. Tutkimuskertomus. Digitoimaton, MVA MtT Hcb:2 Hallinnollista aineistoa 1886–1958.
- Kivistö, O. E. 1952. Kertomus Paltaniemen Keisaritallin korjaustöiden matkojen yhteydessä Kajaanin linnan raunioilla syyskuun 8 päivänä 1952 suorittamastani tarkastuksesta. Tarkastuskertomus. <kyppi.fi/to.aspx?id=117.6592>.
- Kivistö, O. E. 1954. Kertomus allekirjoittaneen marraskuun 4–6 päivien välisenä aikana 1954 Kajaanin linnan raunioille tekemästä virkamatkasta. Tarkastuskertomus. <kyppi.fi/to.aspx?id=117.6579>.
- Kivistö, O.E. 1955. Kertomus Kajaaniin Kajaanin linnan raunioille 27/9.–1/11 1955 välisenä aikana tekemästani virkamatkasta. Tarkastuskertomus. <kyppi.fi/to.aspx?id=117.6581>.
- Kivistö, O. E. 1956. Kertomus Kajaanin linnan raunioilla isännöitsijä Kauno Parvennon kanssa 10/9–12/9 1956 tekemästani matkasta, jonka tarkoituksena oli järjestää Kajaanin linnan raunoiden tämän vuoden korjaustyöt. Tarkastuskertomus. <kyppi.fi/to.aspx?id=117.6582>.
- Kivistö, O. E. 1957. Kertomus Muinaistieteellisen toimikunnan määräyksestä Kajaaniin tekemästani matkasta Kajaanin linnan raunoiden korjaustöiden järjestelyn johdosta. Tarkastuskertomus. <kyppi.fi/to.aspx?id=117.6591>.
- Kuosmanen Merja & Raatikainen, Matti 1974. Kertomus arkkitehti Merja Kuosmasen ja rakennusmestari Matti Raatikaisen virkamatkasta Kajaaniin, Kajaanin linnan raunioille 29–30.8.1974. Tarkastuskertomus. <kyppi.fi/to.aspx?id=117.6580>.
- Kärki, Pekka 1994. Kajaanin linna. Tarkastus 17.5.1994. Tarkastuskertomus. <kyppi.fi/to.aspx?id=117.6572>.
- Laaksonen, Lasse 1980. Kertomus Lasse Laaksosen virkamatkasta Kajaaniin 20.5.1980. Tarkastuskertomus. <kyppi.fi/to.aspx?id=117.6587>.
- Laaksonen, Lasse & Havas, Heikki 1981. Kertomus toimistopäällikkö Heikki Havaksen ja tutkija Lasse Laaksosen virkamatkasta Kajaaniin 26.8.1981. Tarkastuskertomus. <kyppi.fi/to.aspx?id=117.6594>.
- Laaksonen, Lasse 1982. Kertomus tutkija Lasse Laaksosen virkamatkasta Kajaaniin 1–2.7.1982. Tarkastuskertomus. <kyppi.fi/to.aspx?id=117.6595>.
- Laaksonen, Lasse 1982. Loppukatselmuspöytäkirja. Tarkastusraportti. <kyppi.fi/to.aspx?id=117.6602>.
- Mentu, Sakari & Nikkanen, Kari 1996. Kajaanin linnan raunio. Kertomus virkamatkasta 5.1.1996. Tarkastusraportti. <kyppi.fi/to.aspx?id=117.6574>.
- Mökkönen, Teemu 2001. Kajaanin linnan koekaivaus 12.–14.6.2001. Julkaisematon tutkimusraportti. <kyppi.fi/to.aspx?id=129.143881>.
- Niemi, Oskari 1946. Tarkastus Kajaanin linnan raunioilla 11.7.1946. Tarkastusraportti. <kyppi.fi/to.aspx?id=117.9494>.
- Nordman, C. A. 1954. Käynti Kajaanin linnassa 23.IX.54. <kyppi.fi/to.aspx?id=117.6601>.
- Nordman, C. A. 1958. Kajaanin linna. Käynti 29.8.58. Matka-/tarkastuskertomus. <kyppi.fi/to.aspx?id=117.6571>.
- Pelttari, Paula 2021. Kajaanin rauniolinnan sisäpihan vesien poisjohtamisen valvonta 2021. Tutkimusraportti. MV/310/05.04.01.00/2021. <asiat.museovirasto.fi/case/MV/310/05.04.01.00/2021>.
- Pettersson, Lars 1947. Tarkastus Kajaanin linnan raunioilla 7.8.1947. Tarkastuskertomus. <kyppi.fi/to.aspx?id=117.9495>.
- Rissanen, Kaarina 1975. Kertomus tutkija Kaarina Rissasen virkamatkasta Kajaaniin 13.11.1975. Tutkimusraportti. <kyppi.fi/to.aspx?id=129.143873>.

Sinisalo, Antero 1957. Käynti 29–30.10.-57 Kajaanissa. <kyppi.fi/to.aspx?id=117.6600>.

Törmä, Erkki 2000. Matkakertomus/ Kajaanin 1.8.2000. Tarkastuskertomus. <kyppi.fi/to.aspx?id=117.6606>.

Uotila, Kari & Lehtonen, Hannele 2002. Kajaani Kajaanin linna. Eteläportin arkeologinen tutkimus 16.-30.8.2002 ja rakennusarkeologinen tutkimus 30.7.-26.9.2002. <kyppi.fi/to.aspx?id=129.143885>.

Uotila, Kari & Lehtonen, Hannele 2004. Kajaani Kajaanin linna. Arkeologinen koe-kuopitus ja -tutkimus & rakennusarkeologinen tutkimus kesä 2004. <kyppi.fi/to.aspx?id=129.143887>.

Uotila, Kari 2003. Kajaanin linnan tutkimuskohteet v. 2003. Tarkastusraportti. <kyppi.fi/to.aspx?id=129.143886>.

Uotila, Kari 2005. Kajaanin linnan rakennusarkeologiset tutkimukset v. 2005. Julkaisematon tutkimusraportti. <kyppi.fi/to.aspx?id=129.143888>.

Uotila, Kari 2006a. Kajaanin linnan arkeologiset koekaivaukset ja rakennusarkeologiset tutkimukset kesäkuussa 2006. Julkaisematon tutkimusraportti. <kyppi.fi/to.aspx?id=129.143889>.

Uotila, Kari 2006b. Kajaanin linnan arkeologiset koekaivaukset ja rakennusarkeologiset tutkimukset syyskuussa 2006. Julkaisematon tutkimusraportti. <kyppi.fi/to.aspx?id=129.145173>.

Riksarkivet

Riksarkivet i Täby, Krigsarkivet, Arningekokoelma

Löwen, A. Svedman, H. 1729: Dessein af Cajanaborg utwisandes huru sielfwa Stäcken åther kan blifwa. opmurat, och med ett starckt Retrenchement på een Muurfot förbättrat och i starckare Defension stält. <sok.riksarkivet.se/arkiv/dXzztYTw790kt-Hqj6A3NjE>.

Cedersparre, Peter 1731: Finland. Kajaneborg-Kajana /Kajaani/. Ritning till det Projecterade arbetet wid Cajanaborg Pro Anno 1731. <sok.riksarkivet.se/arkiv/Lv4tLD4dY-KEhif8BResbP3>.

Bahman, L. H. 1745: Finland. Kajaneborg/Kajaani/. Grundritning af Cajanaborgs Slott efter thess nu warande tillstånd. <sok.riksarkivet.se/arkiv/OFzvXmQL212JPnf6GP5n2>.

Finland. Kajaneborg/Kajaani/. Grundrijtning aff Caianaborgs Fästningh. Valmistusaika ja tekijä tuntematon. <sok.riksarkivet.se/arkiv/bxpkgGauzY7SDyl4UoAqB6>.

Uppsala University Library (UUL)

[Kartor och ritningar i] handskrift L 347 [om det finska försvaret]

Grundell, S. J. 1724. Situationscarta af Cajanaborg afmätt på hö-gwällb:ne herr baron generalmajor Axel Löwens ordre, : uthi martij månad åhr 1724 af fortificationscapitain S.J. Grundel. <alvin-portal.org/alvin/imageViewer.jsf?dsId=ATTACHMENT-0001&pid=alvin-record%3A83023&dswid=5829>.

Grundell, S. J. 1724. Fasadritning till delar av fästningen Kajaneborg. <alvin-portal.org/alvin/imageViewer.jsf?dsId=ATTACHMENT-0001&pid=alvin-record%3A99423&dswid=5860>.

Painamattomat lähteet

Backman, Lars Henrik 1739. Berättelse om Cajana slott och församling 1739. Kopio asiakirjasta Museoviraston arkisto, Muinaistieteellisen toimikunnan arkisto, Hcb:l Jäljennöksiä 1500–1700-lukujen asiakirjoista.

Painetut lähteet ja lähdekokoelmat

Analecta Archaeologica Fennica I—XVI: Arkeologiska Kommissionens Årsberättelser. Muinaistieteellinen toimikunta, Helsinki, 1891—1959.

Historiallinen arkisto XVII, vihko 2. Suomen historiallisen seuran pöytäkirjat 4 p:stä jouluk. 1900—9 p:ään marrask. 1902. Inventeringslängd öfver Kajaneborgs slott år 1681. Suomen historiallinen seura, Helsinki: 18—23. <urn.fi/urn:nbn:fi:sks-dor-000439>.

Waaranen, Johan E. 1863—1878. Samling af urkunder rörande Finlands historia. I—V. Helsingfors.

Sanomalehtiartikkelit

Helsingin Sanomat no. 178, 7.7.1937, sivu 3. <digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1983761?page=3>.

Helsingin Sanomat no. 200, 29.7.1937, sivu 4. <digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1983752?page=4>.

Kaiku no. 40, 13.3.1892, sivu 2. <digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/526370?page=2>.

Kaiku no. 117, 5.8.1892, sivu 2. <digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/526250?page=2>.

Kaiku no. 129, 26.8.1892, sivu 2. <digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/526239?page=2>.

Kaikuja Kajaanista no. 40, 6.4.1907, sivu 4. <digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/638285?page=4>.

Kaikuja Kajaanista no. 42, 11.4.1907, sivu 4. <digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/638286?page=4>.

Kainuun sanomat no. 61, 4.6.1927, sivu 3. <digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1542451?page=3>.

Kainuun sanomat no. 122, 29.10.1932, sivu 4. <digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1849382?page=4>.

Kainuun sanomat no. 17, 10.2.1934, sivu 3. <digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1844142?page=3>.

Kainuun sanomat no. 51, 8.5.1934, sivut 1, 4. <digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1844017?page=1>.

Kainuun sanomat no. 30, 14.3.1936, sivu 1. <digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1996714?page=1>.

Kainuun sanomat no. 31, 17.3.1936, sivut 1, 4. <digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1996706?page=1>.

Kainuun sanomat no. 56, 26.5.1936, sivu 2. <digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1996712?page=2>.

Kainuun sanomat no. 92, 22.8.1936, sivu 2. <digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1996676?page=2>.

Kainuun sanomat no. 106, 24.9.1936, sivu 1. <digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1996723?page=1>.

Kainuun sanomat no. 73, 6.7.1937, sivu 1. <digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1996904?page=1>.

Kainuun sanomat no. 76, 13.7.1937, sivut 1, 3. <digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1996893?page=1>.

Kainuun sanomat no. 95, 26.8.1937, sivu 2. <digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1996800?page=2>.

Kainuun sanomat no. 99, 4.9.1937, sivu 2. <digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1996894?page=2>.

Kainuun sanomat no. 140, 11.12.1937, sivut 1, 4. <digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1996807?page=1>.

Kainuun sanomat no. 36, 31.3.1938, sivut 1, 4. <digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1996977?page=1>.

Kainuun sanomat no. 55, 18.5.1939, sivu 4. <digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1997197?page=4>.

Kainuun suunta no. 103, 16.9.1937, sivu 7. <digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1997371?page=7>.

Kainuun suunta no. 97, 30.8.1938, sivut 3–4, 7. <digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1997574?page=3>.

Kajaani no. 15, 8.2.1936, sivu 2. <digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1997921?page=2>.

Kajaani no. 30, 14.3.1936, sivu 1. <digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1998024?page=1>.

Kajaani no. 31, 17.3.1936, sivu 2. <digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1998020?page=2>.

Kajaani no. 45, 25.4.1936, sivu 2. <digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1997944?page=2>.

Kajaani no. 82, 27.7.1937, sivu 3. <digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1998164?page=3>.

Kajaani no. 54, 16.5.1939, sivu 3. <digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1998481?page=3>.

Kajaani no. 67, 17.6.1939, sivu 2. <digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1998433?page=2>.

Kajaanin lehti no. 44, 2.6.1906, sivu 2. <digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/642302?page=2>.

Kajaanin lehti no. 83, 30.7.1910, sivu 2. <digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/642919?page=2>.

Oulun ilmoituslehti no. 78, 15.7.1891, sivu 3. <digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/561656?page=3>.

Oulun ilmoituslehti no 98, 30.8.1891, sivu 2. <digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/570784?page=2>.

Kirjallisuus

Ahonen, Felix 1961. Kajaanin kaupungin historia III. Vv. 1810–1905. Kajaani 1961.

Castrén, Eric 1754. Historisk och oeconomisk beskrifning öfwer Cajanaborgs län. Väitöskirja. Åbo Academi, Åbo. <urn.fi/URN:NBN:fi-fd2010-00002523>.

Castrén, Kaarle Alfred 1867. Kertoelmia Kajaanin läänin waiheista ww 1650–1750. Helsinki.

Gardberg, C.J. & Welin, P.O. 1993. Suomen keskiaikaiset linnat. Helsinki: 130–133.

Gebhard, Hannes 1885. Kuvaelmia Kajaanin kaupungista vv. 1651–1700 ja 1723–1809. Kajaanin valtuuskunta, Helsinki.

Gebhard, Hannes 1890. Kajaanin linnasta. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja XI. Suomen muinaismuistoyhdistys, Helsinki: 1–32. <urn.fi/URN:NBN:fi-fe201707247774>.

Flink, Selja (toim.) 2008. Linnanraunio sillan alla. Kajaanin linnan restaurointi 2001–2008. Museoviraston rakennushistorian osaston raportteja 20. Museovirasto, Helsinki.

Flink, Selja 2008. Linnanraunio sillan alla. Museoviraston rakennushistorian osaston aikakauskirja 2. Museovirasto, Helsinki: 35–42.

Haggrén, Georg 2008. Kajaanin linnan rakennusvaiheet 1600-luvulla arkistotutkimuksen perusteella. Selja Flink (toim.), Linnanraunio sillan alla. Kajaanin linnan restaurointi 2001–2008. Museoviraston rakennushistorian osaston raportteja 20. Museovirasto, Helsinki: 41–46.

Heikkinen, Reijo 2004. Västinki vuosisatojen virrassa. Kainuun museo ja Lönnrot-instituutti, Kajaani.

Kronqvist, likka 1948. Kajaanin linnan rakennushistoria viime vuoden kaivaustutkimusten valaisemana. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja XLVIII: 1. Suomen muinaismuistoyhdistys, Helsinki: 123–136.

- Lagus, Wilhelm 1882. *Kajana Illustrata: ett minnesblad då Elias Lönnrot fyllde 80 år*. Erillispainos, Finska studentkårens album 9.4.1882, ss. 20–52. Finska studentkåren, Helsingfors.
- Seppänen, Samuli 2008a. Kajaanin linnan varhainen kaivaus- ja restaurointihistoria sekä linnan viimeiset hetket arkeologisten löytöjen perusteella. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopiston arkeologian laitos. Painamaton.
- Seppänen, Samuli 2008b. Avaamaton aarrearkku. Selja Flink (toim.), *Linnanraunio sillan alla. Kajaanin linnan restaurointi 2001–2008*. Museoviraston rakennushistorian osaston raportteja 20. Museovirasto, Helsinki: 61–67.
- Suhonen, Veli-Pekka 2011. Keskiaikaiset kivilinnat ja Kajaanin linna 1700-luvulla. Veli-Pekka Suhonen (toim.), *Suomalaiset linnat 1720-luvulta 1850-luvulle*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 1318. SKS, Helsinki: 28–29.
- Suomen sotasokeat ry 1978. Kajaanin linna. Keski- ja Pohjois-Suomen rauniolinnat. Suomen sotasokeat ry, Helsinki: 49–78.
- Uotila, Kari 2008a. Kajaanin linnan arkeologiset tutkimukset. Selja Flink (toim.), *Linnanraunio sillan alla. Kajaanin linnan restaurointi 2001–2008*. Museoviraston rakennushistorian osaston raportteja 20. Museovirasto, Helsinki: 47–52.
- Uotila, Kari 2008b. Linnan rakennushistoria tietokoneavusteisen mallinnoksen avulla. Selja Flink (toim.), *Linnanraunio sillan alla. Kajaanin linnan restaurointi 2001–2008*. Museoviraston rakennushistorian osaston raportteja 20. Museovirasto, Helsinki: 53–60.
- Vartiainen, A. 1931. Kajaanin kaupungin historia. 1, Isonvihan loppuun. Kajaani.

Viitteet

- 1 Mm. Riksarkivetin ja Krigsarkivetin kokoelmissa olevia alkuperäisasiakirjoja ei ole ollut mahdollista tutkia tämän selvityksen yhteydessä, mutta Georg Haggrénin näistä asiakirjalähteistä keräämä tietoaaineisto mahdollistaa asiakirjasisältöjen käytön tutkimuksessa. Haggrénin keräämän tietoaaineiston tulosteverсия säilytetään Museoviraston arkistossa (MVA MV Hd8:3). Tässä selvityksessä Haggrénin tietoaaineistossa olevia asiakirjatietoja käytettäessä on viitattu alkuperäiseen asiakirjalähteeseen, jonka perässä on sulussa merkintä (GH 2005–2006).
- 2 Kaikkia Seppänen vuonna 2008 käyttämiä, vuoden 1937 kaivauksia koskevia arkistoaaineistoja ei enää Museoviraston arkistosta löytynyt, näihin kuuluu mm. Bruno Grönroosin laatima tutkimus- ja restaurointitöiden kustannuslaskelma ja siihen liittynyt karttapiirros.
- 3 MVA MTT Hcb:2, Jac. Ahrenbergin kirje Yleisten rakennusten ylihallitukselle 16.3.1888.
- 4 Maanmittari Kaarlo Lönnbohmin pohja- ja fasadipiirros linnasta vuodelta 1887, KA RakH II Iba. 68:/- -1–6, piirustus 6. Muita samaan arkistokokonaisuuteen liittyviä piirustuksia ei ole päivätty, mutta ne vaikuttaisivat perustuvan Lönnbohmin mittauksiin ja liittyvät siten mahdollisesti Ahrenbergin laatimaan ensimmäiseen restaurointisuunnitelmaan jota Muinaistieteellinen toimikunta ei hyväksynyt.
- 5 MVA MTT Hcb:2, Muinaistieteellisen toimikunnan kirje Oulun läänin kuvernöörille 25.11.1888.
- 6 MVA MTT Hcb:2, J.R. Aspelinin kirje Yleisten rakennusten ylihallitukselle 24.1.1889; MVA MTT Hcb:2 Muinaistieteellisen toimikunnan kirje Keisarilliselle senaatille; J.R. Aspelinin kirje Keisarilliselle Senaatille 28.3.1889; *Analecta Archaeologica* II,1: III–IV; Rakennetun ympäristön piirustukset KYP205020011. <museovirasto.finna.fi/Record/museovirasto.6369FA0D4FAA4462323E5013C9F3FC60>. Vrt. Seppänen 2008a: 22–24.
- 7 MVA MTT Hcb:2, Keisarillisen senaatin kirje Muinaistieteelliselle toimikunnalle 31.10.1889. Saap. 627/1889.
- 8 KA Rakennushallituksen I arkisto, Da:32, Yleisten rakennusten ylihallituksen kirjeet 1501 ja 1502 Oulun läänin rakennustoimiston päällikölle ja Oulun läänin kuvernöörille; Eb:42, J. Basilierin kirje Yleisten rakennusten ylihallitukselle 2.12.1889; KA Rakennushallituksen I arkisto, Da:33, Jac. Ahrenbergin kirje Oulun lääninrakennustoimiston johtajalle 3.3.1890. Ks. Myös Seppänen 2008a: 24.
- 9 Ks. Seppänen 2008a: 25–26; 33.
- 10 Rakennushallituksen I arkisto, Eb:44, Julius Basilierin kirjeet Yleisten rakennusten ylihallitukselle ja ensimmäiselle arkkitehdille Jac. Ahrenbergille 26.7.1890, 25.8.1890, 17.9.1890 ja 29.9.1890.
- 11 MV Rakennetun ympäristön piirustukset KYP205020013–205020019. MV Rakennetun ympäristön piirustukset KYP205020013–205020019.
- 12 KA Rakennushallituksen I arkisto, Eb:45, Basilierin saatekirjeet matkalaskuista Yleisten rakennusten ylihallitukselle 27.7.1891 ja 17.11.1891.

- 13 KA Rakennushallituksen I arkisto, Eb:47, J. Basilierin kirje Yleisten rakennusten ylihallitukselle 22.2.1892; Yleisten rakennusten ylihallituksen kirjeet Oulun läänin rakennustoimiston päällikölle ja Oulun läänin kuvernöörille 16.5.1892; J. Basilierin kirje Yleisten rakennusten ylihallitukselle 30.7.1892.
- 14 Seppänen 2008a: 35–39.
- 15 MTT Hcb:2, Muinaistieteellisen toimikunnan kirje Keisarilliselle Senaatille 30.9.1892.
- 16 Seppänen 2008a: 39–45.
- 17 MTT Hcb:2, Kajaanin Maistraatin kirje Oulun läänin kuvernöörille 9.6.1892, Oulun lääninkanslian kirje Muinaistieteelliselle toimikunnalle 13.6.1892. Ks. Myös Seppänen 2008a:43–44, 46–47.
- 18 MTT Hcb:2, Keisarillisen senaatin Kirkollisiasiain toimituskunnan kirje Muinaistieteelliselle toimikunnalle 9.3.1893.
- 19 MTT Hcb:2, Juhani Rinteen kirje Muinaistieteelliselle toimikunnalle 4.9.1907, Juhani Rinteen ja Carl Frankenhauserin kirje Muinaistieteelliselle toimikunnalle 11.2.1909, Keisarillisen senaatin Kirkollisiasiain toimituskunnan kirje Muinaistieteelliselle toimikunnalle 9.3.1909.
- 20 MTT Hcb:2, Carl Frankenhauserin kirje Juhani Rinteelle 31.7.1909.
- 21 MTT Hcb:2, Oulun läänin rakennuskonttorin edustajan H. Andersinin kirje C. Frankenhauserille 21.10.1909, Carl Frankenhauserin kirje Arkeologiselle komissiolle 20.11.1909 ja kustannuslaskelma vuoden 1910 töistä Kajaanissa, Rakennusmestari Eino Markuksen kirje C. Frankenhauserille 26.7. 1910 ja Juhani Rinteen vastaus 29.7.1910, joulukuulle 1910 päivätty Kuopion lääninrakennuskonttorin kustannuslaskelma vuoden 1911 töille Kajaanissa, C. Frankenhauserin ja J. Rinteen kirje Muinaistieteelliselle toimikunnalle 31.1.1911.
- 22 MTT Hcb:2, C. Frankenhauserin kirje Arkeologiselle komissiolle 20.11.1909. Vrt. MTT Hcb:2, Kajaanin Maistraatin kirje Oulun läänin kuvernöörille 9.6.1892, Oulun lääninkanslian kirje Muinaistieteelliselle toimikunnalle 13.6.1892.
- 23 MTT Hcb:2, Arkkitehti H. Andersinin kirje C. Frankenhauserille 21.10.1909.
- 24 Esim. Kainuun sanomat 4.6.1927: 3; Kainuun sanomat 10.2.1934: 3; Kainuun sanomat 8.5.1934: 1; Seppänen 2008a: 52.
- 25 MTT Hcb:2, Kainuun museoyhdistyksen kirje Muinaistieteelliselle toimikunnalle 14.4.1934.
- 26 MVA MtT Hcb:2, Kainuun museoyhdistyksen kirje Muinaistieteelliselle toimikunnalle 16.3.1936, Oulun tie- ja vesirakennuspiirin piiri-insinöörin kirje Muinaistieteelliselle toimikunnalle 16.3.1936, rakennusmestari Bruno Grönroosin kirjeet likka Kronqvistille 5.4.1936, 22.5.1936 ja Muinaistieteelliselle toimikunnalle 4.6.1936; MVA, Erkki Kartanon arkisto Da:2, Muistiinpanoja tutk. Kajaanin linnassa (muistivihko); Kainuun sanomat 14.3.1936: 1; Kainuun sanomat 17.3.1936: 1, 4; Kajaani 14.3.1936: 1; Kajaani 17.3.1936: 1.
- 27 MVA, Erkki Kartanon arkisto Da:2, Muistiinpanoja tutk. Kajaanin linnassa (muistivihko) ja irtolehdistä käsin kirjoitettuja päiväkirjamerkintöjä töistä ajalla 12.7.–24.8.[1937].
- 28 MVA, Erkki Kartanon arkisto Da:2, Muistiinpanoja tutk. Kajaanin linnassa (muistivihko); 1620–1621 tili KA 4938: f. 26; Vrt. Haggrén 2008: 44; Uotila 2008b: 54.
- 29 KYP205020012: 1. Museoviraston arkistossa olevaan pohjapiirrokopioon on kyseiselle kohdalle tehty jälkikäteen lyijykynämerkintöjä.
- 30 UUL, Grundell 1724; MVA HK19480216:11 (Erkki Kartano); ks. myös MVA HK10000:5260 (piirustuksessa ei päiväystä tai tekijätietoa).

- 31 Seppänen 2008a: 102–103 ja liite 11; KYP205020012. Vrt. esim. KYP205020010; HK19480216:11.
- 32 MVA, Erkki Kartanon arkisto Da:2, Muis-tiinpanoja tutk. Kajaanin linnassa (muis-tivihko) ja irtolehdille käsin kirjoitettuja päiväkirjamerkintöjä töistä ajalla 12.7.–24.8.[1937]; Helsingin sanomat 29.7.1937: 4.
- 33 MVA, Erkki Kartanon arkisto Da:2, Muis-tiinpanoja tutk. Kajaanin linnassa (muis-tivihko).
- 34 MVA, Erkki Kartanon arkisto Da:2, irtolehdille käsin kirjoitettuja päiväkirjamerkintöjä töistä ajalla 12.7.–24.8.[1937].
- 35 MVA, Erkki Kartanon arkisto Da:2, Muis-tiinpanoja tutk. Kajaanin linnassa (muis-tivihko); Seppänen 2008a: 64. Mistään lähteestä ei löydy suoraa mainintaa siitä, että muureista purettua aineista olisi käytetty linnan pihatason tasoittamiseen vuonna 1937. Havainnot 1890-luvun restauroinnin aikaisen, puretun tiilimuurauksen käytöstä linnan pohjan tasoittamiseen 1937, ks. Mökkönen 2001 ja 2000-luvun tutkimuksia käsittelevä luku alla.
- 36 Kivistö 1942; 1945; 1947; 1949; 1950; 1952; 1954; 1955; 1956; 1957; Nordman 1954; 1958; Sinisalo 1957.
- 37 Kivistö 1942.
- 38 Kivistö 1942.
- 39 Kivistö 1947.
- 40 Museoviraston kuva-arkisto, negatiivit 26306, 26323. Ks. myös MVA MV Hd8:3, Kajaanin linnan rakennusosien ja tilojen historiaa.
- 41 MVA MV Fia:21, Arkkitehti Eero Huotarin raportti linnan perustusten tutkimisesta 26.11.1960.
- 42 Rissanen 1975; Hiltula 1976.
- 43 Rissanen 1975.
- 44 Mökkönen 2001. Alla esitetyt tulkinnat perustuvat kirjoittajan tekemään vuoden 2001 raportissa esitettyjen tietojen ja aiempien tutkimushavaintojen vertailuun.
- 45 Uotila & Lehtonen 2002.
- 46 Uotila 2003.
- 47 Uotila & Lehtonen 2004.
- 48 Uotila & Lehtonen 2004: 4, 6–7.
- 49 MVA, Erkki Kartanon arkisto Da:2, irtolehdille käsin kirjoitettuja päiväkirjamerkintöjä töistä ajalla 12.7.–24.8.[1937].
- 50 Uotila & Lehtonen 2004: 5; Uotila 2005; Uotila 2006a: 3–4.
- 51 Uotila 2006a; 2006b; Mökkönen 2001: 7–8.
- 52 Helamaa & Uotila 2015.
- 53 Taivainen 2017; Kieleväinen 2018.
- 54 Pelttari 2021.
- 55 Seppänen 2008a: 97–114, liitteet 6–11.
- 56 Ks. Mökkönen 2001.
- 57 Uotila 2006a; 2006b.
- 58 Lagus 1882; Gebhard 1894; Vartiainen 1931; Kronqvist 1948; Heikkinen 2004.
- 59 Flink (toim.) 2008; Seppänen 2008.
- 60 Kansallisarkistossa säilytettävät voudintilit ja niiden yhteydessä olevat inventaariot.
- 61 Mm. Riksarkivetin ja Krigsarkivetin kokoelmissa olevia alkuperäisasiakirjoja ei ole ollut mahdollista tutkia tämän selvityksen yhteydessä, mutta Georg Haggrénin näistä asiakirjalähteistä keräämä tietoaaineisto mahdollistaa asiakirjasäilöjen käytön tutkimuksessa. Haggrénin keräämän tietoaaineiston tulosteverssiota säilytetään Museoviraston arkistossa (MVA MV Hd8:3). Tässä selvityksessä Haggrénin tietoaaineistossa olevia asiakirjatietoja käytettäessä on viitattu alkuperäiseen asiakirjalähteeseen, jonka perässä on sulussa merkintä (GH 2005–2006).
- 62 Haggrén 2008: 42–43.
- 63 Asiakirjat julkaistu Waaranen 1864; 1866; 1874; 1878.
- 64 Waaranen 1864: 350–354, Isac Behmin kirje kuninkaalle 16.11.1607, 359–364, Kuninkaan kirje Isac Behmille 29.11.1907. Kirjeiden mukana olleet piirroksot eivät ole säilyneet. Ks. myös Vartiainen 1931: 50–52; Kronqvist 1948: 124–125; Haggrén 2008: 41; Seppänen 2008a: 10.

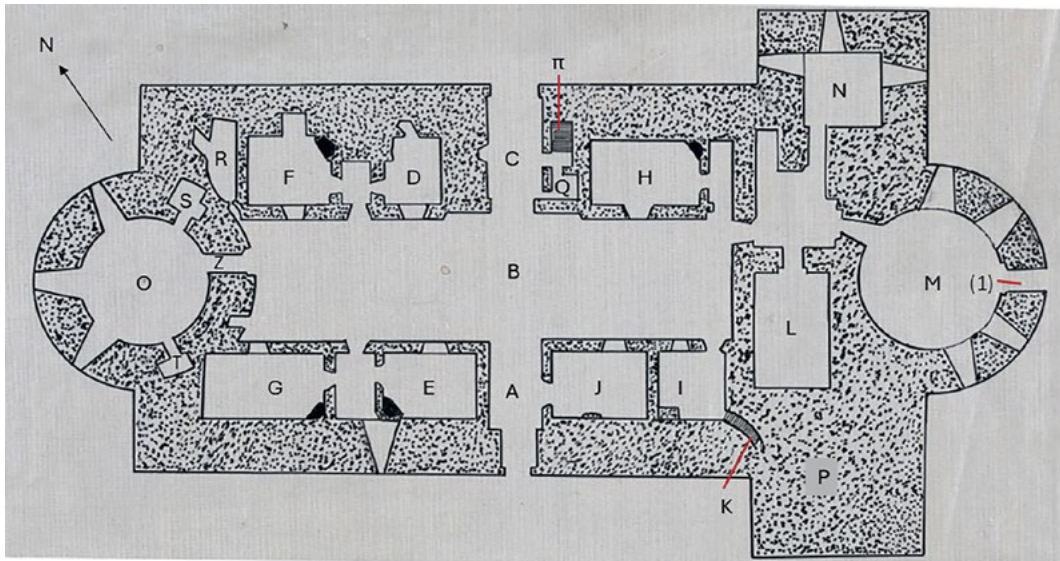
- 65 Kronqvist 1948: 125–126.
- 66 Kartanon julkaisematon käsikirjoitus Kajaanin linnan synty. MVA Erkki Kartanon arkisto, Ca:2, Artikkelit ja käsikirjoitukset.
- 67 Uotila 2005.
- 68 Vrt. Erkki Kartanon julkaisematon käsikirjoitus Kajaanin linnan synty. MVA Erkki Kartanon arkisto, Ca:2, Artikkelit ja käsikirjoitukset.
- 69 Haggrén 2008: 43; KA 4868, f. 5.
- 70 KA 4877, f. 130–131.
- 71 Haggrén 2008: 43; Uotila 2008b: 54.
- 72 Haggrén 2008: 43; KA 4916, f. 32; KA 4922: f. 26 v.
- 73 Haggrén 2008: 44; KA 4930, f. 31–31 v.
- 74 ”-- ofvan på källaren en Tre byggning med två stugår med byslag wtanföre och trappa”, ks. SAOB, ’Bislag’
- 75 Haggrén 2008: 43–44; KA 4938, f. 26.
- 76 MVA MV Hd8:3, GH 2005–2006; Uotila 2008a: 51; Uotila 2008b: 54.
- 77 KA 4916, f. 32.
- 78 KA 4952, f. 4, f. 7. Itäiseen rondelliin viitataan lähteissä usein ”järven puoleisena rondellina”. Nelisivuusiin linnakkeisiin viitataan pääasiallisesti termillä postar lukuun ottamatta Zacharias Palmbaumin aikaa, jolloin myös niistä puhutaan usein termillä Rundell.
- 79 RA Kammararkivet, Gref- och friherrskap, 1661 Jordeböcker och Räkningar: ff. 71–76, Inventarium Wedh Caijaneborg 13.5.1663 (GH 2005–2006).
- 80 MVA MV Hd8:3, GH 2005–2006.
- 81 Haggrén 2008: 44; KA 9127, f. 169 (1648); KA 9129, f. 220–221 (1649); KA 9131, f. 121–123 (1650).
- 82 Vartiainen 1931: 384–386.
- 83 RA Rydboholmssamlingen, Brahesläkten, Skrivelser till Per Brahe d.y., E7459: Palmbaumin kirjeet Per Brahelle kesäkuussa 1656, 20.7.1656 ja 3.8.1656 (GH 2005–2006); Vartiainen 1931: 387–392; Seppänen 2008a: 11–12.
- 84 Ks. MVA MV Hd8:3, GH 2005–2006; Seppänen 2008a: 11.
- 85 RA Kammararkivet, Gref- och friherrskap, 1661 Jordeböcker och Räkningar: ff. 71–76, Inventarium Wedh Caijaneborg 13.5.1663 (GH 2005–2006); Uotila 2008b: 56; Vartiainen 1931: 137.
- 86 MVA MV Hd8:3, GH 2005–2006; Haggrén 2008: 44–45; Seppänen 2008a: 12.
- 87 RA Rydboholmssamlingen, Brahesläkten, Skrivelser till Per Brahe d.y., E7458: Långin kirjeet Per Brahelle 18.3.1661, 11.7.1661, 19.8.1661, 1.9.1661, 12.9.1661 (GH 2005–2006).
- 88 RA Kammararkivet, Gref- och friherrskap, 1661 Jordeböcker och Räkningar: ff. 71–76, Inventarium Wedh Caijaneborg 13.5.1663 (GH 2005–2006).
- 89 Historiallinen arkisto XVII: 19.
- 90 RA Kammararkivet, Gref- och friherrskap, 1661 Jordeböcker och Räkningar: ff. 71–76, Inventarium Wedh Caijaneborg 13.5.1663 (GH 2005–2006).
- 91 Vrt. Tutkimushistoriaa käsittelevä osuus.
- 92 RA Rydboholmssamlingen, Brahesläkten, Skrivelser till Per Brahe d.y., E7458: Långin kirjeet Per Brahelle 28.12.1662, 6.2.1663, 3.4.1663 (GH 2005–2006).
- 93 Vartiainen 1931: 407.
- 94 RA Rydboholmssamlingen, Brahesläkten, Skrivelser till Per Brahe d.y., E7458: Långin kirjeet Per Brahelle 29.4.1663, 11.6.1663, 19.8.1663, 30.11.1663 (GH 2005–2006).
- 95 RA Rydboholmssamlingen, Brahesläkten, Skrivelser till Per Brahe d.y., E7458: Långin kirjeet Per Brahelle 3.10.1664 (GH 2005–2006); Historiallinen arkisto XVII.
- 96 RA Rydboholmssamlingen, Brahesläkten, Skrivelser till Per Brahe d.y., E7458: Långin kirjeet Per Brahelle 20.10.1664 (GH 2005–2006).
- 97 RA Rydboholmssamlingen, Brahesläkten, Skrivelser till Per Brahe d.y., E7458: Långin kirjeet Per Brahelle 20.5.1665 (GH 2005–2006).

- 98 RA Rydboholmssamlingen, Brahesläkten, Skrivelser till Per Brahe d.y., E7458: Långin kirje Per Brahelle 10.10.1665 (GH 2005–2006).
- 99 RA Rydboholmssamlingen, Brahesläkten, Skrivelser till Per Brahe d.y., E7458: Långin kirjeet Per Brahelle 6.9.1666, 3.11.1666 (GH 2005–2006).
- 100 RA Rydboholmssamlingen, Brahesläkten, Skrivelser till Per Brahe d.y., E7458: Långin kirje Per Brahelle 20.4.1667 (GH 2005–2006).
- 101 RA Rydboholmssamlingen, Brahesläkten, Skrivelser till Per Brahe d.y., E7458: Långin kirjeet Per Brahelle 2.9.1669, 27.4.1670, 1.5.1672 (GH 2005–2006).
- 102 Vuoden 1681 inventarioluettelo, ks. Historiallinen arkisto XVII; Linnan varhaisin pohjapiirros, RA SE/ KrA/0406/12/018/008, piirroksen jäljennös MV Rakennetun ympäristön piirustukset KYP205020012.
- 103 Haggrén 2008: 42.
- 104 Backman 1739; Gebhard 1885. Ison Vihan aikaisia varustustöitä koskevien ristiriitaisuuksien osalta ks. Seppänen 2008a: 13–15. Muurien yläosien arkeologisen tutkimuksen ongelmien osalta ks. Uotila 2008: 59–60.
- 105 Backman 1739; Seppänen 2008b: 61. Tulipalon jäljistä mainintoja myös Erkki Kartanon muistiinpanoissa vuoden 1937 kaivausten ajalta, MVA, Erkki Kartanon arkisto Da:2, Muistiinpanoja tutk. Kajaanin linnassa (muistivihko).
- 106 UUL, Grundell, S. J. 1724. Situationscarta af Cajanaborg afmätt på högwällb:ne herr baron generalmajor Axel Löwens ordre; Fasadritning till delar av fästningen Kajaneborg.
- 107 MV, Rakennetun ympäristön piirustukset, KYP205020011.
- 108 Seppänen 2008a: 17; Castrén 1745: 20; Gebhard 1890: 20–21, viite a).
- 109 Helmikuussa 1729 hyväsyttö suunnitelmapiiirros, RA SE/ KrA/0406/12/018/001, Löwen, A. Svedman, H. 1729: Dessein af Cajanaborg utwisandes huru sielfwa Ståcken åther kan blifwa. opmurat, och med ett starckt Retrenchement på een Muurfoot förbättrat och i starckare Defension stält. Piirroksen jäljennös MV Rakennetun ympäristön piirustukset, KYP205020010.
- 110 Seppänen 2008b: 61.
- 111 UUL, Grundell, S. J. 1724; MV Rakennetun ympäristön piirustukset, KYP205020011 (L.H.Backman 1745); KA RakH II Iba. 68:/-1–6, piirustus 6 (Lönnbohm 1887). Ks. myös Seppänen 2008a: 25–32. Seppäsen työssä ei ole käsitelty varhaisinta, Grundellin vuoden 1724 fasadipiirrosta.
- 112 Seppänen 2008a: 114.
- 113 Uotila 2008b: 56; Uotila & Lehtonen 2004. Ks. myös linnan tutkimushistoriaa käsittelevä osio.
- 114 Uotila 2008b: 56–59.
- 115 Kartanon julkaisematon käsikirjoitus Kajaanin linnan synty. MVA Erkki Kartanon arkisto, Ca:2, Artikkelit ja käsikirjoitukset; Kronqvist 1948: 125–126.
- 116 MVA MV Hd8:3, GH 2005–2006; KA 4875, f. 10v; KA 4877, f. 49; KA 4833, ff. 196–197.
- 117 Waaranen 1864: 351; 1866: 126–127; Vartiainen 1931: 51, 58–59.
- 118 RA Rydboholmssamlingen, Brahesläkten, Skrivelser till Per Brahe d.y., E7458: Långin kirje Per Brahelle 30.11.1663 (GH 2005–2006).

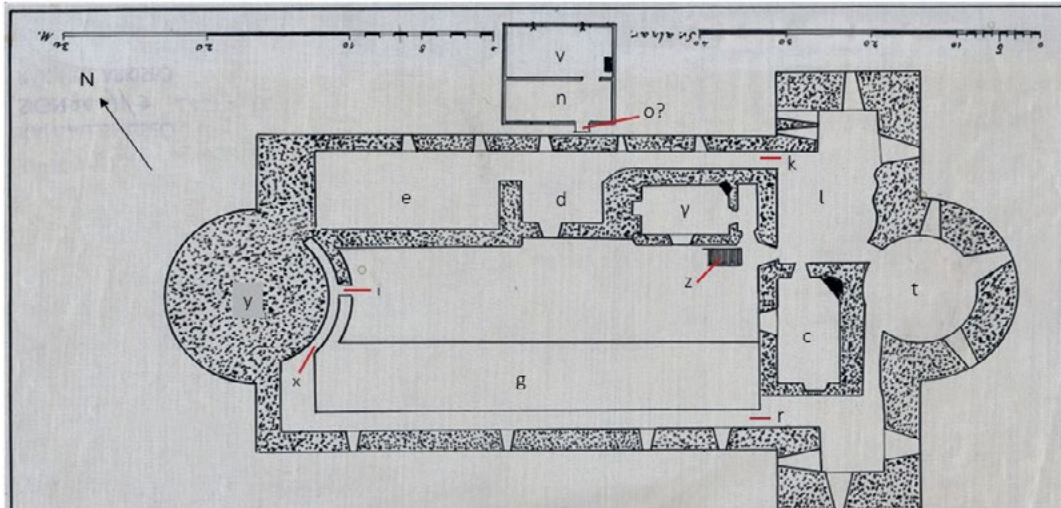
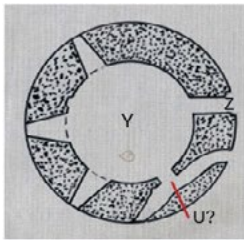
Liitteet

Liite 1 Kajaanin linnan 1670–1680-luvuille ajoittuvan pohjapiirroksen ja vuoden 1681 inventaarioluettelossa linnasta annettujen tietojen vertailu

Pohjapiirros: Museoviraston arkisto, kulttuuriympäristön piirustukset KYP205020012. Museo-
virasto Finna, CC BY 4.0. Pohjapiirros on käännetty vastaamaan paremmin linnan todellista suuntaa.

Kajaanin linna, 1. kerros.

Kajaanin linna, 2. kerros.

Tilan tunnus pohjapiirroksessa	Kuvaus pohjapiirroksessa	1681 inventaario
A	Ingången till slottet på siöss sidan	Port hvalvet på södra sijdan, 15 alnar
B	Sielwa Borggården	-
C	Ingången ifrån skogsbacken	Port hvalvet på Norre sijdan, 13 alnar
Linnan länsiosa, 1. kerros		
F	Commendantz stuga	Stufva der geent moth på Norre sidan med Spyss, Spiäldh, Bordh, bänkiar, fönster, dör och Låås samt Kruuth Cammar [R] der bakom.
R	Kruutz cammar	-
D	Ett Köck	Kiök der gent emot medh Spyss-backstugu, hyllor och kellare under gålfvet, döhr och Låås sampt förs-tugu emelan förbemelte Stufva [F] och Kiöket, alt hvalffdh af steen
E	Präst Stuga	Stufver dito af Steen hvalfde på vänster handen om Porten, medh Spys, Spiäldh, fönster, Bordh, benkar, dörrar och Låås, sampt hvalffdh förstugu der emelan.
G	Kyrckie Stuga	Stufver dito af Steen hvalfde på vänster handen om Porten, medh Spys, Spiäldh, fönster, Bordh, benkar, dörrar och Låås, sampt hvalffdh förstugu der emelan.
O	Rundeelen	Rundelen På Väster Nårr omkringh 14 alnar.... Väster Norre Rundelen in vedh grundvahlen. I Profvianthuus der uthi åhr 4 Lårar, och inn i muhren een Kruut-Cammar, och åhn een lijten Lönkammar, medh dör Jären och Låås. I samma Rundel ett Profvianthuus medh Låhrar. Jären och Låås före.
S	dito Gambla Kruutzkammaren	Rundelen På Väster Nårr omkringh 14 alnar.... Väster Norre Rundelen in vedh grundvahlen. I Profvianthuus der uthi åhr 4 Lårar, och inn i muhren een Kruut-Cammar, och åhn een lijten Lönkammar, medh dör Jären och Låås. I samma Rundel ett Profvianthuus medh Låhrar. Jären och Låås före.
T	Gambla Kruutzkamm.	Rundelen På Väster Nårr omkringh 14 alnar.... Väster Norre Rundelen in vedh grundvahlen. I Profvianthuus der uthi åhr 4 Lårar, och inn i muhren een Kruut-Cammar, och åhn een lijten Lönkammar, medh dör Jären och Låås. I samma Rundel ett Profvianthuus medh Låhrar. Jären och Låås före.
Z	Ingången uti Rundeelen	-
Linnan itäosa, 1. kerros		
H	Selskaps stuga	Stufva Öster om Norre porten och förstugu af Steen medh biälketaak, Spys, Spiäldh, bordh, Bänkiar, döhr, Låås, uthan fönster. Emelan bem:te Stufva och Porthvalfvet ett fänge ruum i Muhren, och på sielfve, en Rust Cammer aff trää [n, 2. krs]
Q	Fånghuusit	Stufva Öster om Norre porten och förstugu af Steen medh biälketaak, Spys, Spiäldh, bordh, Bänkiar, döhr, Låås, uthan fönster. Emelan bem:te Stufva och Porthvalfvet ett fänge ruum i Muhren, och på sielfve, en Rust Cammer aff trää [n, 2. krs]
π	Trappor på wallen	-

Tilan tunnus pohjapiirroksessa	Kuvaus pohjapiirroksessa	1681 inventaario
J	Rustmästers Stuga	Valffdh stuga af Steen straxt under Södre Porthvalfvet på högre handen, medh Spyss, Spiäldh, Boordh, Benkiar, Fönster, Bakungh, döhr och Låås, samt Källare der under
I	Vivalien Kammar	Vachtmestar Cammaren der backom [J] sammale-des hvalffdh medh Ett litet fånge torn der iempte i Muren
K	Fånghuusit bestående af trappor allenast	Vachtmestar Cammaren der backom [J] sammale-des hvalffdh medh Ett litet fånge torn der iempte i Muren
L	Een Källare	Een Stoor hväldh Källare medh Jären beslagne dör och Stäcklåås före
M	Rundell	Rundelen på Öster Söder omkringh 14 alnar.....I Öster Söder Rundelen, under 2 andre Rundlar [N, P] medh Jären beslagne dörrar och Låass, och een Rundel framför dhe Rundlar och Källare [L] dören som vänder sigh der inn medh 2 Paar dörr Jären
(I)		En lönport, genom tvenne Öster Söder Rundlar, med Järenbultar igenomslagne, och före föreskrefne Lön Port een andre Port 4 1/2 al: emelan och een Järenstång öfver, der kan sättias Låås före, som vender sigh inn i Rundelen
N	Kalck Rundell	En fyrkantigh Post på hvar sydan vedh Öster, 16 alnar
P	Een Fyrkantig Post medh in-ga Styckportar	En fyrkantigh Post på hvar sydan vedh Öster, 16 alnar
Linnan 2. kerros		
Y	Magazin	-
y	Öfre delen af Magazin	-
Z	Ingången uti Rundeelen	-
U	Ingången till Magazin	-
x	Ett gång ifrån wallen	-
i	Ett hål ifrån gången åth Borggården	-
g	Ett tomt rum	-
e	Ett tomt rum på Wallen	-
d	Ett rum der Vind Broon op draget genom Loket på porten ofwer Borgh Gården	-
Y	Cantzelie	Nastufvu af Steen hvalfdh åfvanpå näst förbem:de Stugu [H] som ähr brukat till Cantzlij, medh Spys, Spiäldh, Fönster, Bordh, Bänkiar, döhr, lås, och farstugu framföre
z	Trappan till Cantzelien	-
l	Een fyrkantig Post	-
c	Een stor Sahl	Steen Nastufvu vedh Östre Söder Rundelen, medh biälke taack, Bordh, Bänkiar, Spyss, Spiäldh, fönster, dör och låås, samt ett stort fångetorn der bakom under Batriet [P]
t	Rundell	-

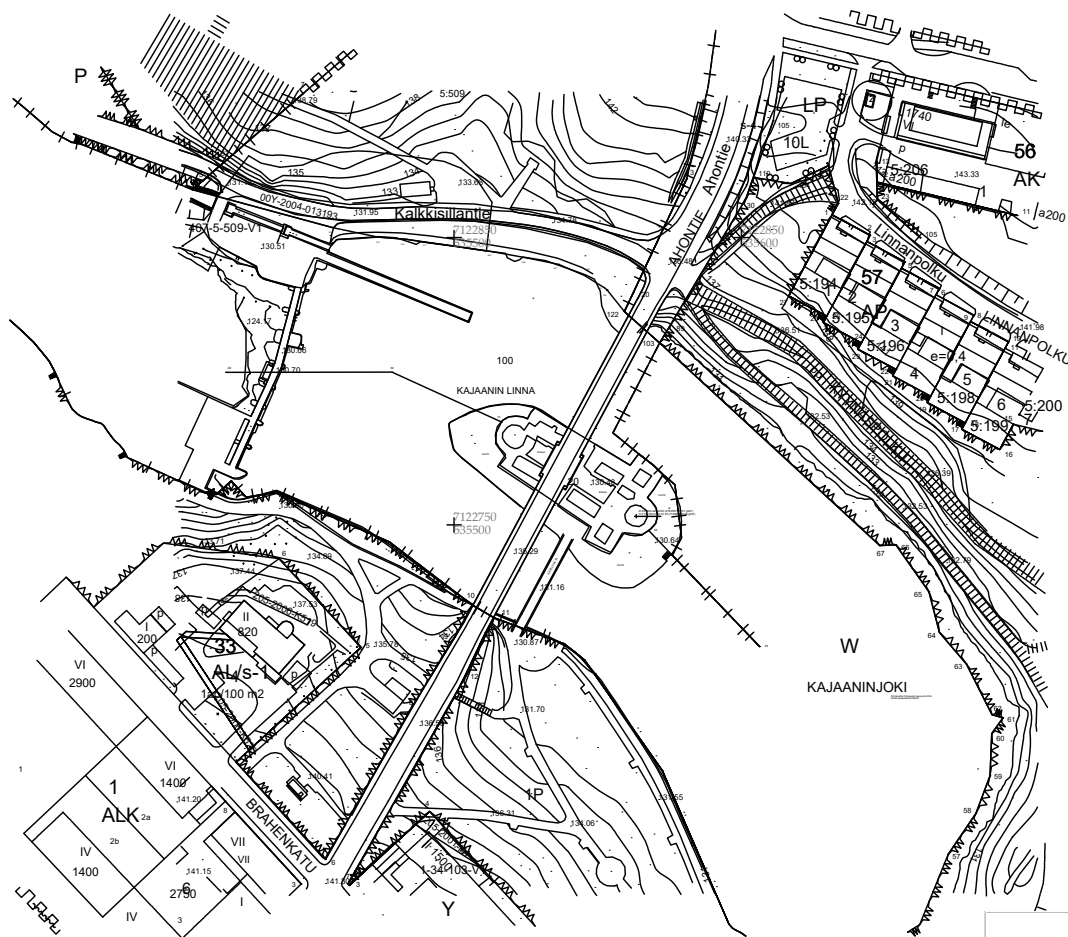
Tilan tunnus pohjapiirroksessa	Kuvaus pohjapiirroksessa	1681 inventaario
n	Rust Cammar	-
o	Trappan till rustkammaren	-
v	Een tom träbyggning	-
k	-	-
r	-	-

Alkuperäisestä pohjapiirroksesta puuttuvat tilatunnukset:

(1) En lönport, genom tvenne Öster Söder Rundlar

Liite 2 Kartat

Kartta 1	Yleiskartta, asemapiirros
Kartta 2	Yleiskartta, 1. kerros
Kartta 3	Yleiskartta, 2. vesikatto
Kartta 4	Koostekartta, Arkeologinen tutkimushistoria 1890-luku ja 1900-luvun alku
Kartta 5	Koostekartta, Arkeologinen tutkimushistoria ja rakennus arkeologiset havainnot 1930—1940-luku
Kartta 6	Koostekartta, Arkeologinen tutkimushistoria 1970-luku, 2000-luku
Kartta 7	Koostekartta, Rakennusarkeologiset havainnot 2003—2006
Kartta 8	Koostekartta, Rakennushistoria, 1. rakennusvaihe 1604—1620
Kartta 9	Koostekartta, Rakennushistoria, 2. rakennusvaihe 1660—1672

**KAJAANI, Kajaanin linnan
rakennusarkeologinen selvitys 2024**
Uotila, K. & Knuutinen, T. 2024
Muuritutkimus Oy / MuTu424027
Pohjakartta: Metsähallitus 2024
AR 002-1-ASEMA_KAJAANI
(Arkkitehtitoimisto Sillman)

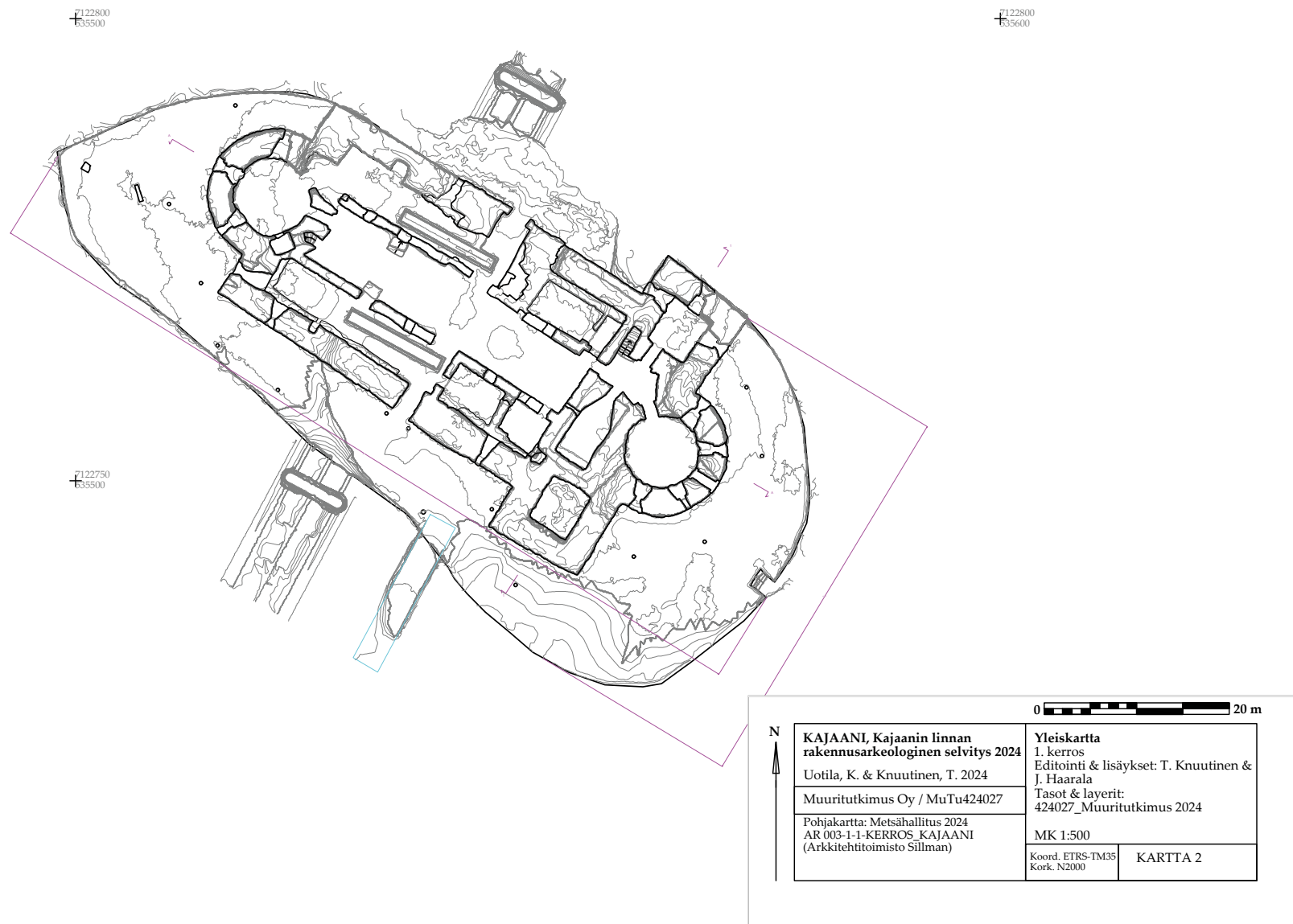
Yleiskartta
Asemapiirros
Editointi & lisäykset: T. Knuutinen &
J. Haarala
Tasot & layerit:
424027_Muuritutkimus 2024

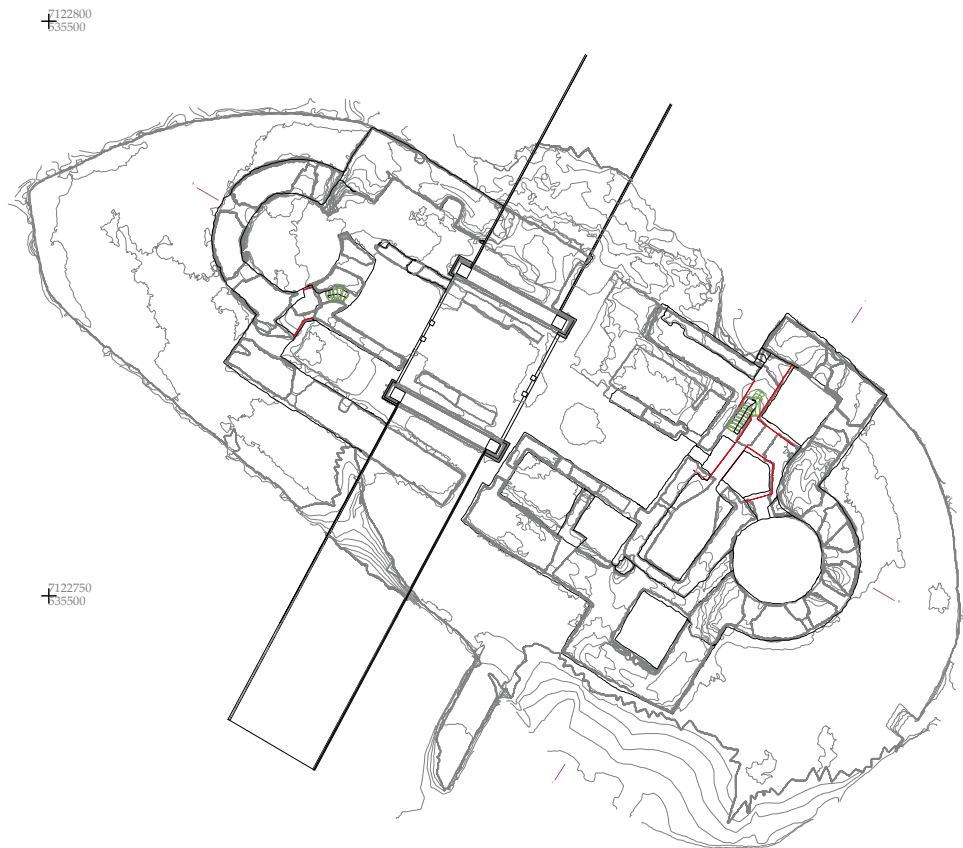
MK 1:2000

Koord. ETRS-TM35
Kork. N2000

KARTTA 1

0 80 m

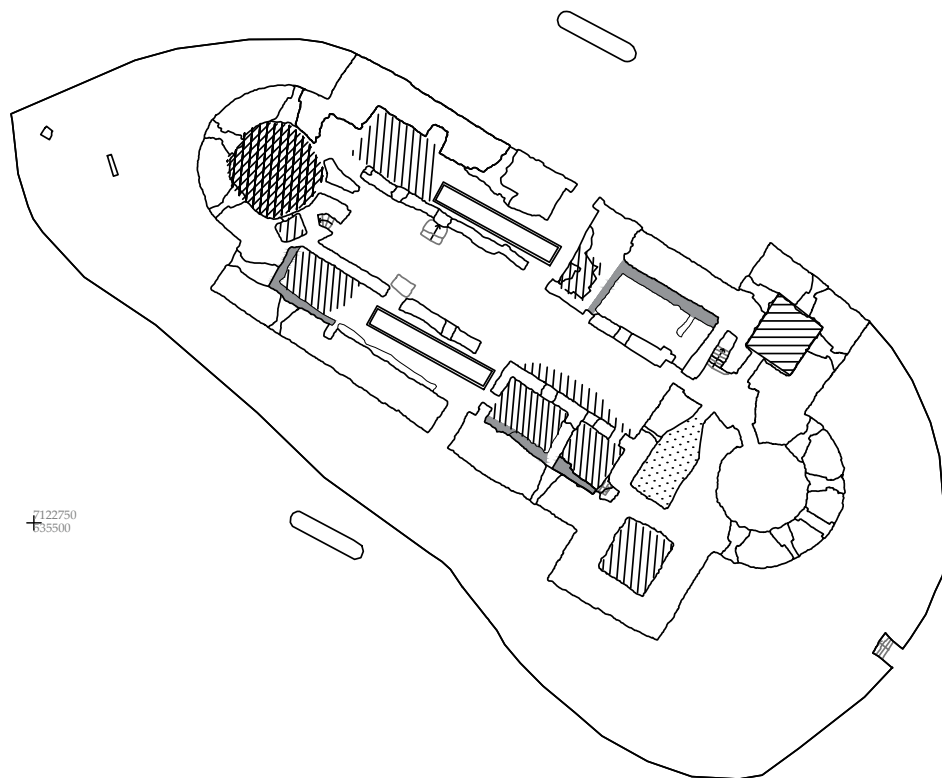

N ↑ 0 20 m			
KAJAANI, Kajaanin linnan rakennusarkeologinen selvitys 2024 Uotila, K. & Knuutinen, T. 2024		Yleiskartta 2. Vesikatto Editointi & lisäykset: T. Knuutinen & J. Haarala Tasot & layerit: 424027_Muuritutkimus 2024	
Muuritutkimus Oy / MuTu424027 Pohjakartta: Metsähallitus 2024 AR 003-2-VESIKATTO_KAJAANI (Arkkitehtitoimisto Sillman)		MK 1:500 Koord. ETRS-TM35 Kork. N2000	
		KARTTA 3	

7122800
635500

7122800
635600

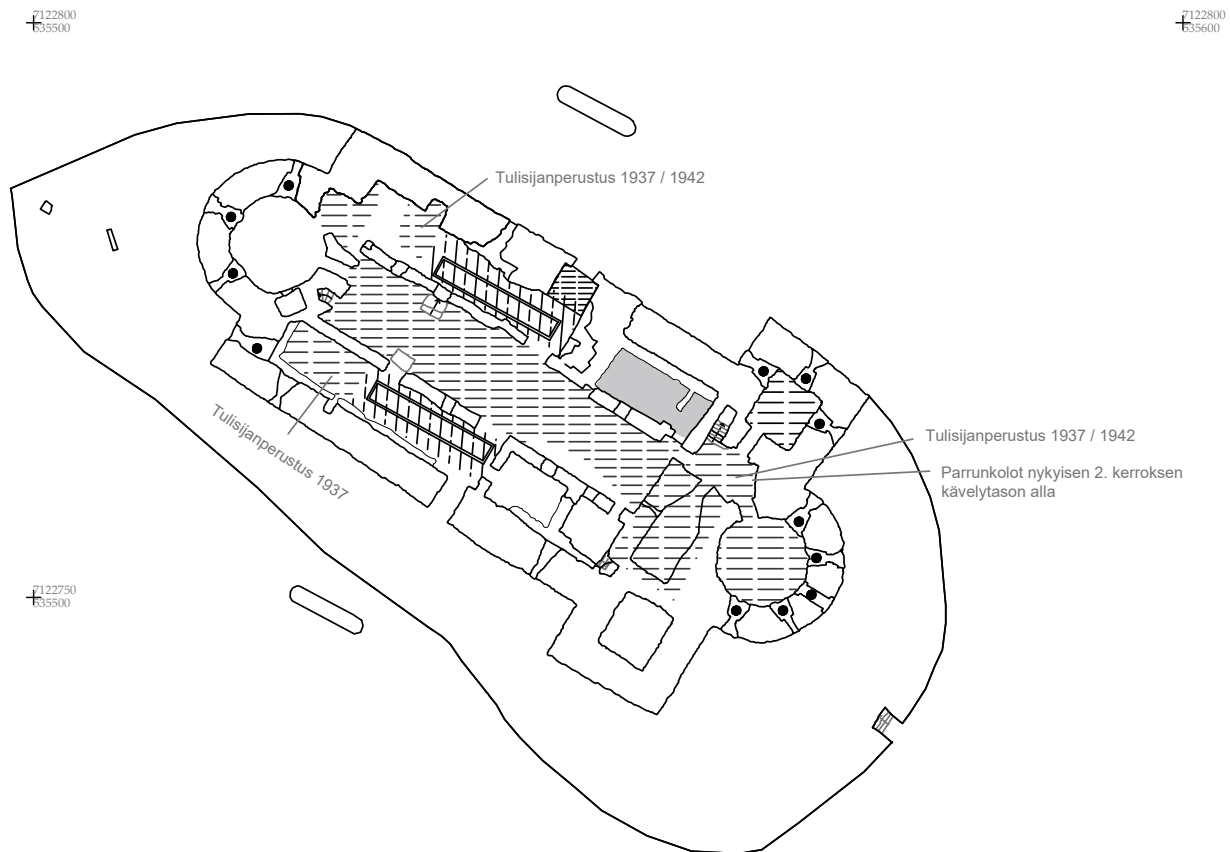
- Basilier 1890 kaivaus
- Basilier 1890 havaittu "revetoitu kivimuuuri"
- 1892 kaivaus
- 1890-1892 kaivaus
- Rinne 1909 kaivaus

N

0 20 m

KAJAANI, Kajaanin linnan rakennusarkeologinen selvitys 2024 Uotila, K. & Knuutinen, T. 2024		Koostekartta Arkeologinen tutkimushistoria 1890-luku ja 1900-luvun alku Editointi & lisäykset: T. Knuutinen & J. Haarala Tasot & layerit: 424027_Muuritutkimus 2024 MK 1:500	
Pohjakartta: Metsähallitus 2024 AR 003-1-1-KERROS_KAJAANI (Arkkitehtitoimisto Sillman)		Koord. ETRS-TM35 Kork. N2000	KARTTA 4

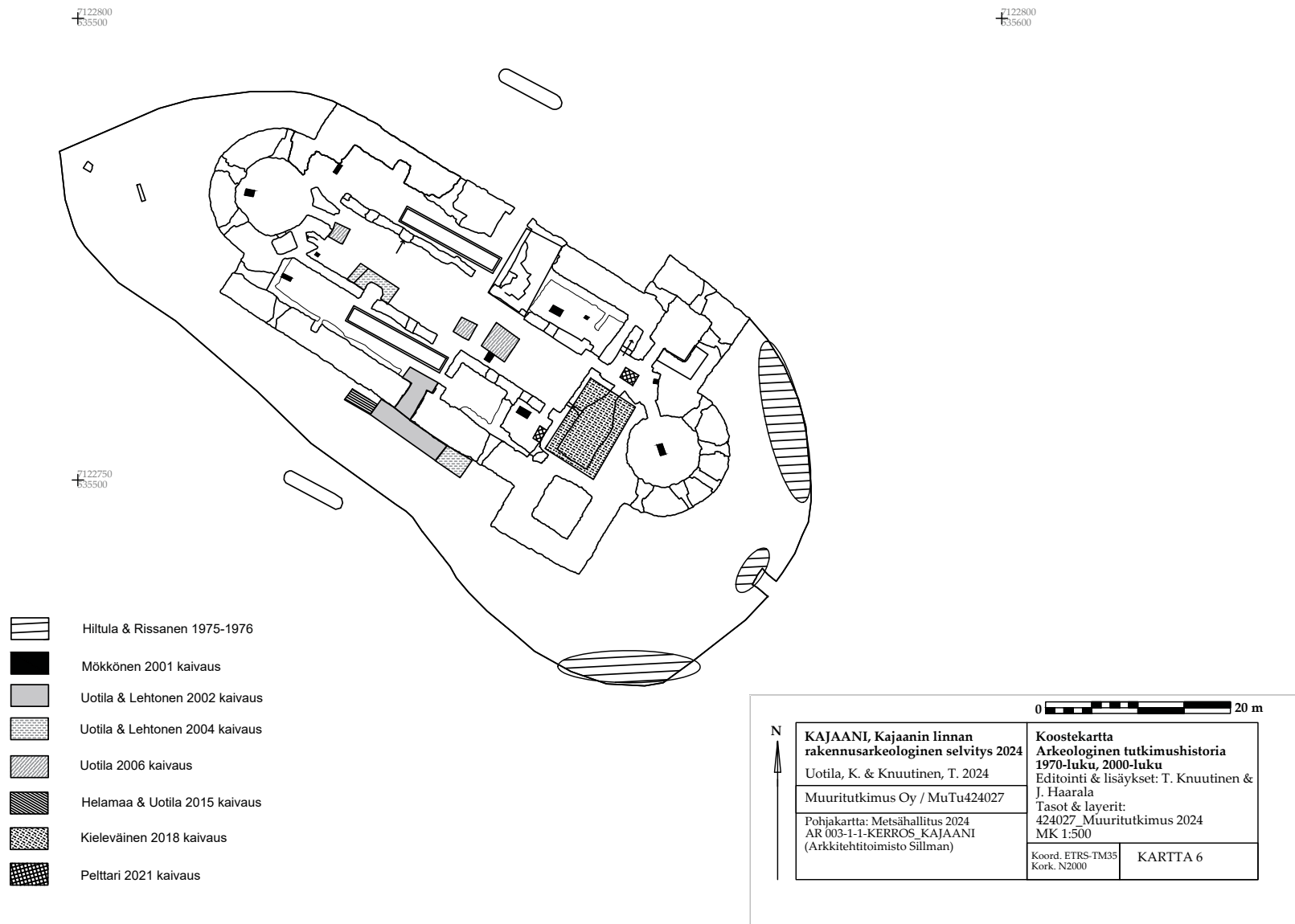

- Siltatyömaan kaivaus 1936
- Kartano 1937, arvio kaivetuista alueista
- Tutkimusajankohta epäselvä
- 1937 avattu ampuma- / oviaukko

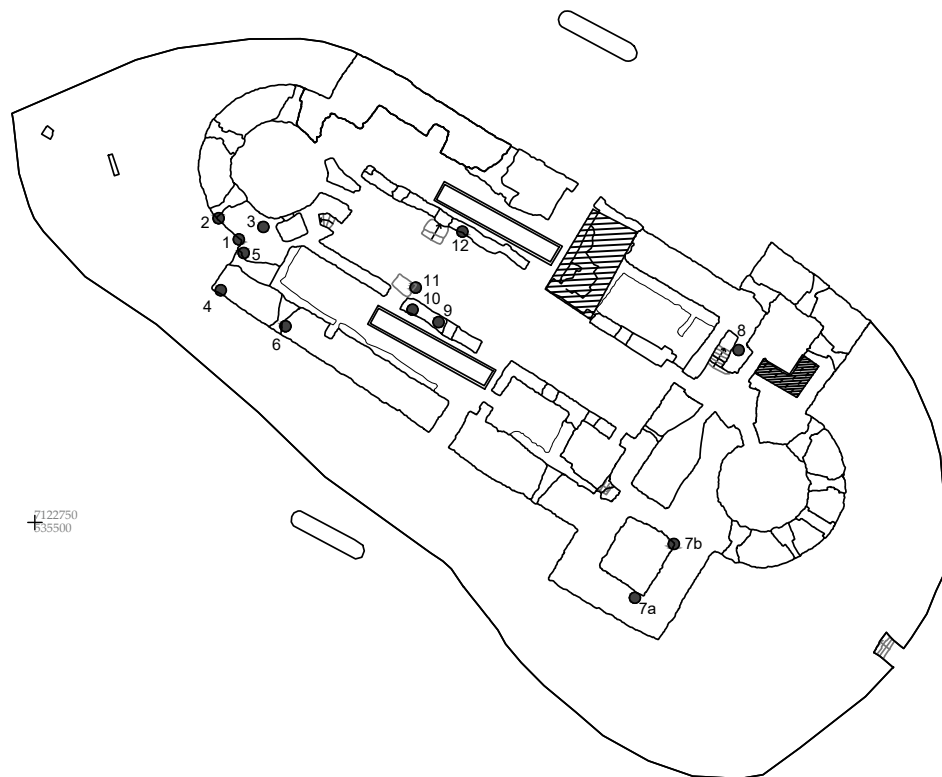

KAJAANI, Kajaanin linnan rakennusarkeologinen selvitys 2024 Uotila, K. & Knuutinen, T. 2024 Muuritutkimus Oy / MuTu424027		Koostekartta Arkeologinen tutkimushistoria ja rakennusarkeologiset havainnot 1930-1940-luku Editointi & lisäykset: T. Knuutinen Tasot & layerit: 424027_Muuritutkimus 2024 MK 1:500	
Pohjakartta: Metsähallitus 2024 AR 003-1-1-KERROS_KAJAANI (Arkkitehtitoimisto Sillman)		Koord. ETRS-TM35 Kork. N2000	KARTTA 5

7122800
635500

7122800
635600

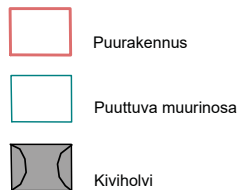
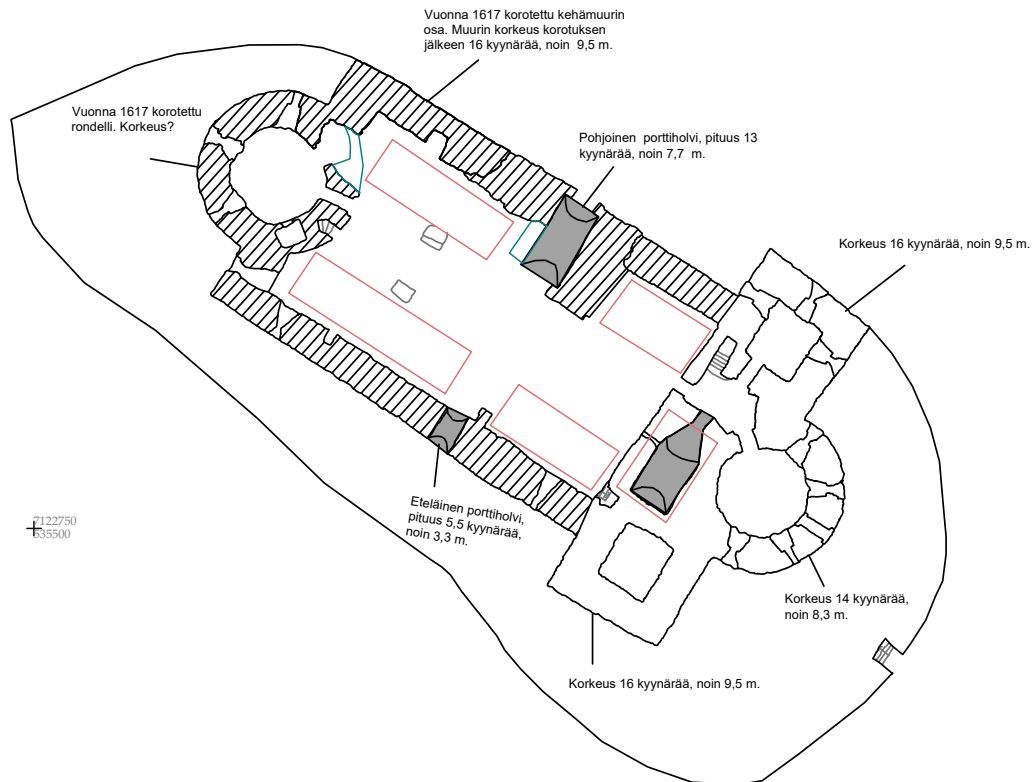
- Uotila 2003 rakennusarkeologinen havainto
- ▨ Uotila 2004-2006 rakennusarkeologinen tutkimus
- ▩ Uotila 2005 rakennusarkeologinen tutkimus

N

0 20 m	
KAJAANI, Kajaanin linnan rakennusarkeologinen selvitys 2024 Uotila, K. & Knuutinen, T. 2024 Muuritutkimus Oy / MuTu424027	
Pohjakartta: Metsähallitus 2024 AR 003-1-1-KERROS_KAJAANI (Arkkitehtitoimisto Silman)	
Koostekartta Rakennusarkeologiset havainnot 2003-2006 Editointi & lisäykset: T. Knuutinen & J. Haarala Tasot & layerit: 424027_Muuritutkimus 2024 MK 1:500	Koord. ETRS-TM35 Kork. N2000
KARTTA 7	

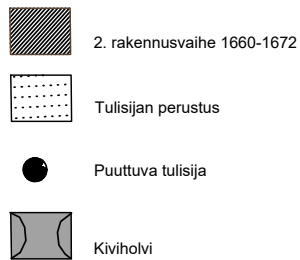
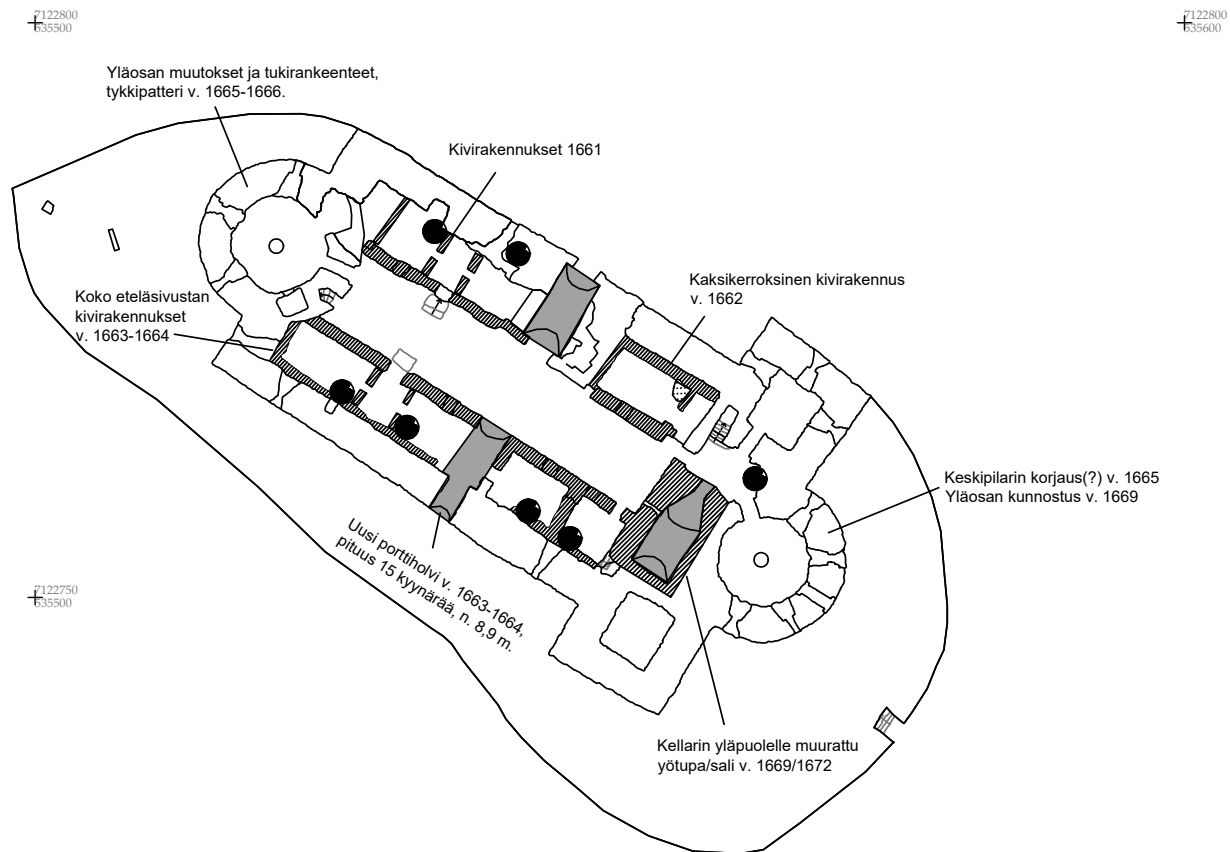
7122800
635500

7122800
635600

N

0 10 20 m	
KAJAANI, Kajaanin linnan rakennusarkeologinen selvitys 2024 Uotila, K. & Knuutinen, T. 2024 Muuritutkimus Oy / MuTu424027	
Pohjakartta: Metsähallitus 2024 AR 003-1-1-KERROS_KAJAANI (Arkkitehtitoimisto Sillman)	
Koostekartta Rakennushistoria, 1. rakennusvaihe 1604-1620 Editointi & lisäykset: T. Knuutinen & J. Haarala Tasot & layerit: 424027_Muuritutkimus 2024 MK 1:500	Koord. ETRS-TM35 Kork. N2000
KARTTA 8	

Uusimmat Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisut

Sarja A

- No 257 Salo, E. & Huttunen, M. 2025: Kulttuuriperintöpotentiaalin selvitys rannikon laguunien ja jokisuistojen alueella sekä seitsemällä pilot-tikohteella – LIFE-IP Biodiversea -hanke. 90 s.
- No 258 Lehtonen, I., Pirinen, P., Tuomen-virta, H. & Aalto, J. 2025: Pohjoisten luonnonsuojelualueiden ilmasto-tulevaisuudet. 61 s.
- No 259 Toivola, M. 2025: Helmi-vieraspeto-hanke – Petopyynnillä pesimärauhaa. 125 s.
- No 260 Aapala, K., Similä, M. & Kuhmonen, A. (toim.) 2025: Soiden ennallistamisopas. 422 s.
- No 261 Metsähallitus, Naturvårdsverket ja Miljødirektoratet 2025: Naalin (Vulpes lagopus) suojelusuunnitelma 2025–2029. 43 s.
- No 262 FCG Rakennettu Ympäristö 2026: Motorisoidun liiketoiminnan vaikutukset Käsivarren erämaa-alueella. 53 s.
- No 263 Knuutinen, T. & Uotila, K. 2026: Raaseporin linnan rakennus- ja tutkimushistoriallinen selvitys. 63 s.
- No 264 CasaCo Studio 2026: Raaseporin linnan restaurointihistoria, vauriot ja säilyttämissuunnitelma. 107 s.
- No 265 Knuutinen, T. & Uotila, K. 2026: Kajaanin linnan rakennus- ja tutkimushistoriallinen selvitys. 72 s.
- No 266 CasaCo Studio 2026: Kajaanin linnan restaurointihistoria, vauriot ja säilyttämissuunnitelma. 109 s.

Sarja B

- No 269 Tiikkainen, U. 2023: Sallan kansallispuiston ja Sallatunturin alueen kävijätutkimus 2022. 63 s.
- No 270 Haverinen, S. 2023: Patvinsuon kansallispuiston kävijätutkimus 2022. 66 s.
- No 271 Haverinen, S. 2023: Tiilikjärven kansallispuiston kävijätutkimus 2022. 64 s.
- No 272 Metsähallitus 2023: Suojelualueiden hoidon ja käytön periaatteet. 245 s.
- No 273 Metsähallitus 2025: Principles of Protected Area Management in Finland. 254 s.

Sarja C

- No 186 Metsähallitus 2024: Seitsemisen kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitelma. 107 s.
- No 187 Metsähallitus 2025: Perämeren kansallispuiston, Perämeren saarten ja Röytän hoito- ja käyttösuunnitelma 2023–2037. 254 s.
- No 188 Metsähallitus 2025: Saaristomeren hoito- ja käyttösuunnitelma. 462 s.
- No 189 Forststyrelsen 2025: Skötsel- och användningsplan för Skärgårdshavet. 462 s.
- No 190 Metsähallitus 2025: Patvinsuon hoito- ja käyttösuunnitelma. 144 s.

ISSN-L 1235-6549
ISSN (VERKKOJULKAISU) 1799-537X
ISBN 978-952-377-170-3 (PDF)
JULKAISUT.METSA.FI